

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА»
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА»
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЧЕКІН ДЕНИС ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 351.74:351.75:629.3:343.9

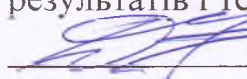
**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОТИДІЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ
ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
МОЛОДЦЮ**

Спеціальність 081 «Право»

Галузь знань 08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 Д. О. Чекін

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор Петрова Ірина
Анатоліївна

Харків – 2025

АНОТАЦІЯ

Чекін Д. О. Протидія оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (Галузь знань 08 – Право). – Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, Харків, 2025.

Дисертацію присвячено виробленню теоретичних і прикладних засад протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; це дозволило сформулювати основу побудови відповідної концепції, а також розроблення пропозицій і рекомендацій із удосконалення законодавства і відомчих нормативно-правових актів за напрямками діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України.

Встановлено, що стан наукової розробленості проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, свідчить про те, що раніше вказана тема концептуально не досліджувалася. У межах юридичної теорії утворюється новий науковий напрям, пов'язаний із формуванням концептуального знання щодо даного виду суспільних відносин. Констатовано, що структура системи протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, включає: 1) захист та охорону прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також інтересів суспільства й держави; 2) постійний моніторинг і прогнозування стану криміногенної та оперативної обстановки на відповідній території та напрями оперативного обслуговування щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 3) загальну та індивідуальну (ранню) профілактику кримінальних правопорушень відносно молодих осіб, схильних до вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 4) запобігання, попередження, виявлення,

розкриття, припинення (нейтралізацію), повне, швидке і неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, вчинених молодими особами щодо незаконного заволодіння транспортними засобами; 5) взаємодію працівників оперативних підрозділів поліції між собою, з підрозділами ювенальної превенції та дільничними офіцерами поліції, які входять до складу Управління превентивної діяльності та з офіцерами громад.

Зауважено, що значення понятійно-категоріального апарату оперативно-розшукової діяльності полягає в можливості його застосування для *прямого* (використання під час формулювання правових концепцій, ідей, норм права) чи *опосередкованого* (вплив на правосвідомість особи) регулювання оперативно-розшукових відносин. Виявлено необхідність теоретичного і законодавчого уточнення понятійно-категоріального апарату оперативно-розшукової діяльності, що має значення для ефективного регулювання таких відносин на основі міжнародних правових стандартів як засобу гарантування прав та основоположних свобод особи.

Доведено, що оперативно-розшукова протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю – *це розробка і реалізація ефективного та оптимального комплексу заходів, направлених на проведення оперативними підрозділами поліції постійного моніторингу, збирання, аналізування, оцінювання та накопичення інформації з метою прогнозування, планування та здійснення оперативно-розшукових заходів з удосконалення проведення загальної та індивідуальної профілактики, запобігання, попередження, виявлення, розкриття і припинення (нейтралізації) злочинної діяльності серед молоді*. Вказано на доцільність повного, швидкого і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень та сумісну реалізацію заходів із посадовими особами зацікавлених відомств і тих керівників, від яких залежить усунення причин і умов, що сприяли вчиненню таких кримінальних правопорушень серед молоді.

Визначено, що на теоретичному рівні у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, основний

зміст і сутність будь-якого злочину представляє оперативно-розшукова характеристика, яка має структурні та смислові відмінності, зокрема, від криміналістичної, кримінологічної, психологічної, соціологічної характеристик правового циклу.

Встановлено, що окремі її елементи використовуються в оперативно-розшуковій діяльності як комплексне інформаційне забезпечення синтезу ознак, упорядкованих і взаємозалежних між собою різних представлень і результатів розвідки. Акцентовано, що вони об'єднуються в єдину цілісну «картину» намірів, підготовчих дій, способів вчинення і приховування молодими особами ознак кримінального правопорушення, що використовується працівниками оперативних підрозділів для вирішення конкретних завдань у цій сфері.

Наголошено, що основними елементами оперативно-розшукової характеристики злочинів, що вчиняються молоддю, є: кримінально-правові, криміналістичні, кримінологічні, віктимологічні ознаки, морально-психологічні і професійні якості правопорушника молодого віку. Доведено, що оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є динамічною категорією, яка доповнюється певними елементами залежно від характеру завдань, що розв'язуються у сфері такої протидії у конкретному регіоні та залежно від стану оперативної обстановки. Основним функціональним призначенням оперативно-розшукової характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, визначено забезпечення ефективного планування науково обґрунтованих та дієвих заходів і типових рекомендацій з організації й тактики застосування результативних оперативно-розшукових сил, засобів, форм і методів у досліджуваному напрямі.

Використання оперативно-розшукової тактики, яка регулюється відомчими нормативно-правовими актами та обирається оперативними працівниками у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, передбачає: поєднання комплексу гласних і

негласних оперативно-розшукових заходів, що охоплюють цілісну систему моніторингу і контролю за криміногенною обстановкою у молодіжному середовищі; встановлення та усунення причин і умов, що сприяють їх підготовці чи учиненню; своєчасному виявленню молодих осіб від яких слід очікувати вчинення окресленої категорії кримінальних правопорушень; здійснення щодо цих осіб працівниками правоохоронних органів загального, індивідуального і профілактичного впливу з метою недопущення вчинення ними злочинів у майбутньому та припинення тих, що розпочалися.

Напрямами удосконалення тактики оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, запропоновано визнати такі, як: 1) напрацювання стратегічних напрямів і тактики застосування системи заходів щодо протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 2) уніфікація надання оперативно-розшукових завдань джерелам з метою виявлення осіб із числа злочинців-професіоналів, які втягують молодих осіб у злочинну діяльність та отримання оперативної інформації з метою нейтралізації намагання створення злочинної групи чи організації за участю молодих осіб; 3) засвоєння нових засобів, форм і методів та відповідної тактики щодо нейтралізації злочинного впливу та діяльності молодих осіб, які є членами злочинної групи чи вже сформованої організації, зокрема, із застосуванням оперативних комбінацій чи оперативно-розшукових операцій для встановлення доказів чи роз'єднання, припинення (нейтралізації) злочинної діяльності; 4) системне прогнозування майбутньої поведінки молодих осіб з метою планування і здійснення оперативно-розшукових заходів із недопущення вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами такою категорією осіб.

Встановлено, що попереджувальними тактичними комплексами у протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є: *по-перше*, першопочаткове застосування індивідуальної профілактики, позитивний вплив з метою вилучення із

криміногенного середовища із застосуванням джерел оперативної інформації та інших оперативно-розшукових заходів, оперативної комбінації та оперативно-розшукової операції щодо молодих осіб, які вперше замислюють або вчинили кримінальні правопорушення; *по-друге*, позитивний вплив за рахунок роз'яснення працівниками оперативних, слідчих підрозділів і дізнання молодим особам, що готують або вчинили злочини, норм чинного законодавства та негативні наслідки участі у підготовці та вчиненні кримінального правопорушення; *по-третє*, оперативно-розшукові заходи щодо вилучення молодих осіб із кола професійних злочинців.

Окреслено оперативно-розшукову інформацію як результат реалізації алгоритму організації своєчасного отримання відомостей щодо кримінально налаштованої молоді та осіб, які втягують таку молодь у вчинення злочину із незаконного заволодіння транспортними засобами, що використовуються під час планування й застосування тактичних прийомів і визначення комплексу оперативно-розшукових заходів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Констатовано, що джерелами оперативно-розшукової інформації за вказаним напрямом роботи є: 1) інформація із: засобів масової інформації, прес-конференцій, брифінгів, прийомів, зустрічей представників преси з керівництвом ГУ НП областей та відділів поліції, їх щорічних звітів перед громадськістю, прес-релізів; 2) джерела оперативної інформації, що сформовані оперативними підрозділами; 3) джерела оперативної інформації за результатами використання слідчими конфіденційного співробітництва згідно з положеннями ст. 275 КПК України; 4) результати оперативно-розшукового моніторингу мережі Інтернет із пошуку інформації відносно кримінально налаштованих молодих осіб; 5) результати діяльності та моніторингу спеціалізованих підрозділів кіберполіції; 6) результати оперативно-розшукових і розвідувальних заходів, проведених територіальними та галузевими оперативними підрозділами, їх аналізування та оцінювання.

Доведено, що оперативно-розшукова діяльність у протидії незаконному

заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, спирається на сучасні знання закономірностей загальної, судової, юридичної психології та психології оперативно-розшукової діяльності, при цьому виокремлюються знання як про психологію молоді, так і про психологічні аспекти діяльності самих оперативних та інших працівників поліції, слідчих, дізнавачів. Отже, враховуючи специфіку діяльності у дослідженому напрямі, відповідні суб'єкти протидії отримують і ефективно використовують, крім загальних знань психології, ще й спеціальні про вікову психологію неповнолітніх і молодих осіб, що має особливості: підвищену емоційність, експансивність, схильність до саморекламування та бахвальства, відсутність обмежень у емоціях, правовий нігілізм, відчуття безкарності, схильність до криміногенних провокацій і створення конфліктних ситуацій.

Встановлено, що взаємозв'язки оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, та психології зумовлені тим, що прийоми останньої у спілкуванні між людьми широко застосовуються під час проведення розвідувального опитування, оперативної установки тощо, що дає змогу оперативним працівникам підвищити ефективність своєї професійної діяльності.

Наголошено, що психологічний механізм індивідуальної злочинної поведінки особи – це ідеальна модель взаємодії особистості та зовнішнього середовища, що впливає на відмову від підготовки, чи спроби вчинення або сам процес вчинення злочину та криміногенної поведінки і зумовлюється особистісними й ситуаційними факторами та є результатом їх взаємодії, під час якої діяльність суб'єкта та ситуація зумовлюють одна одну. Визначено, що оперативний працівник під час проведення оперативно-розшукових заходів та під час здійснення НС(Р)Д, має уміло використовувати прийоми та правила вербального і невербального характеру (жестів, міміки, ознак фізичних вад тощо), які є важливим знаряддям розшуку, ідентифікації злочинця, під час проведення попереджувальної діяльності, індивідуальної профілактики, тактики індивідуального підходу, застосування психологічного методу

позитивного впливу та переконання такої категорії осіб, одночас він повинен володіти, але не зловживати, знаннями про субкультуру в цілому та її мовою.

Зауважено, що використання оперативно-розшукової інформації у кримінальних провадженнях щодо вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, має суттєве значення у такій протидії. Акцентовано, що під час проведення оперативно-розшукових заходів оперативні підрозділи отримують значиму оперативну інформацію, що передають слідчому з дотриманням вимог процесуального оформлення, який використовує її як докази або у тактиці проведення превентивних слідчих дій. Зазначено, що оцінювання слідчим оперативно-розшукової інформації дає підстави для практичної реалізації та прийняття ним рішення стосовно доцільності й перспектив її використання у провадженні. Доведено, що використання результатів оперативно-розшукових заходів у кримінальних провадженнях щодо вчинених злочинів із незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, свідчать про те, що працівники оперативних підрозділів мають можливість отримати негласно оперативну інформацію відносно молодих осіб у більшому обсязі, ніж під час проведення НС(Р)Д.

Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення запропоновано здійснювати за такими напрямками: 1) вивчення причин і умов, що призводять до вчинення злочинів особами молодого віку; 2) моніторинг, збирання, аналізування та оцінювання оперативної інформації про процеси і явища, що відбуваються у певному молодіжному середовищі, та прийняття рішень і здійснення відповідних оперативно-розшукових та інших заходів з метою стабілізації криминогенної і оперативної обстановки на певній території, лінії, напрямі оперативного обслуговування; 3) проведення спільних заходів щодо з'ясування фактів готування чи здійснення спроби злочину особами молодого віку й запобігання, виявлення, розкриття, припинення і розслідування кримінальних правопорушень; 4) забезпечення захисту інформації, що накопичується за результатами проведення оперативно-розшукових заходів,

НС(Р)Д. У зв'язку з відсутністю загальнодержавної статистичної звітності про стан протидії молодіжній злочинності обґрунтовано пропозицію щодо створення в МВС України і застосування у практичній діяльності автоматизованої інформаційної системи «Молодь» з метою уніфікації, диференціації, узагальнення, накопичення оперативно-розшукової інформації щодо такої категорії осіб; в системі «Молодь» передбачена наявність бази даних про склад груп й територіальні сфери впливу та кримінальну «спеціалізацію» окремих кримінально налаштованих молодих осіб, яку необхідно своєчасно передавати до оперативних підрозділів, превенції та ювінальної превенції для планування, організації й проведення відповідних оперативно-розшукових та інших превентивних заходів з метою протидії злочинам у молодіжному середовищі.

Визначено, що інформаційно-аналітичне забезпечення даної діяльності складається з комплексу інформаційних, оперативно-розшукових заходів, С(Р)Д та НС(Р)Д, спрямованих на пошук, збирання, узагальнення, аналізування, оцінювання збереження та використання інформації із застосуванням сучасних телекомукаційних систем і мереж та засобів зв'язку у протидії молодіжній злочинності. Встановлено, що засоби, які застосовують в оперативно-розшуковій діяльності постійно удосконалюються, що дозволило сформулювати мету їх застосування за такими основними напрямками: 1) для отримання значимої оперативної інформації за допомогою: а) різновидів оперативних, криміналістичних та інших видів відомчих обліків поліції; б) моніторингу, аналізування, оцінювання, накопичення, класифікації оперативної інформації, на підставі чого прогнозуються і реалізуються оперативно-розшукові заходи у протидії злочинам, що вчиняються молоддю; 2) оперативно-розшукове документування з метою отримання оперативної інформації щодо прогнозів злочинних намірів, підготовчих та інших протиправних дій з боку кримінально налаштованої молоді, інших відомостей (доказів) для подальшого їх використання у загальній та індивідуальній профілактичній, а також в оперативно-розшуковій діяльності й під час

досудового розслідування; 3) отримання оперативної інформації щодо: а) осіб молодого віку, відносно яких було закрито кримінальні провадження з різних причин; б) молодих осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя; в) молодих осіб, яких за медичними висновками визначено психічнохворими або психічно-неврівноваженими особами; 4) забезпечення інформаційної безпеки.

Запропоновано додатково в облікових регістрах *оперативного обліку* фіксувати дані щодо: 1) кількості оперативно-розшукових справ, у матеріалах яких міститься інформація про кількість молодих осіб, яким було роз'яснено про кримінальну відповідальність з питань готування або вчинення злочинів, а також проведено інші профілактичні заходи (бесіди) з оперативними працівниками та конфідентами; 2) кількості молодих осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за підготовку або спробу вчинення злочину; 3) кількості осіб з високим віктимним потенціалом, зокрема із числа неповнолітніх і молоді.

Висвітлено теорію із правозастосування правового інституту взаємодії оперативних підрозділів у протидії молодіжній злочинності з державними органами, місцевим самоврядуванням, громадами, громадськістю, слідчими, дізнавачами поліції, прокурорами та іншими правоохоронними органами.

Запропоновано альтернативний перелік форм і методів взаємодії оперативних підрозділів поліції з іншими суб'єктами з питань протидії злочинності серед молоді, а саме: 1) під час здійснення постійного моніторингу і аналізування криміногенної та оперативної обстановки на території, лінії і напрямі оперативного обслуговування; 2) швидкого управлінського взаємного інформування про зміну криміногенної та оперативної обстановки; 3) постійного обміну оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою, криміналістичною та іншою необхідною інформацією для врахування в оперативно-розшукових заходах з протидії злочинам серед конкретних кримінально налаштованих молодих осіб, а також інформацію з оперативних та інших обліків поліції; 4) створення спільних облікових баз даних щодо категорії осіб, зокрема, шахраїв, хакерів, розкрадачів через мережу Інтернет і

мобільного зв'язку; 5) створення спільних робочих груп за участю представників державних органів влади, місцевого самоврядування, громад, правоохоронних органів і громадськості щодо вивчення окремих проблем стану та профілактики молодіжної злочинності та планування відповідних заходів; 6) сумісна підготовка та видання спільних міжвідомчих, відомчих нормативно-правових актів з питань протидії злочинам серед молоді, а також розробка законодавчих та нормативно-правових проєктів.

Одним із недоліків ефективного міжнародного співробітництва у протидії молодіжній злочинності в діяльності оперативних працівників визначено недостатній рівень знань і навичок щодо застосування міжнародно-правових актів в цьому напрямі, що породжує відомчу потребу у розроблені та вжитті заходів з підвищення рівня їх професійності. Доведено, що розвиток міжнародного співробітництва у процесі оперативно-розшукової протидії молодіжній злочинності потребує реалізації таких завдань: а) ратифікації та виконання чинних міжнародних правових актів і документів; б) цільового розроблення двосторонніх і багатосторонніх угод для використання їх на національному, багатосторонньому, субрегіональному, регіональному та міжрегіональних рівнях та виконання рішень ЄСПЛ. Визначено, що удосконалення міжнародного співробітництва передбачає реалізацію таких заходів: 1) розширення міжнародного співробітництва між правоохоронними органами України та відповідними організаціями іноземних країн для обміну інформацією та досвідом у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 2) ініціювання вдосконалення міжнародно-правових актів з питань протидії злочинності, зокрема, із законодавством Європейського Союзу, щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, сприяння їх врахуванню та імплементації у національне законодавство України з прийняттям нових законів і нормативно-правових актів; 3) удосконалення правових механізмів та організаційних засад правоохоронних органів і підпорядкованих їм оперативних підрозділів у протидії незаконному

заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 4) впровадження автоматичної системи митного контролю, що забезпечить швидке виявлення кримінально налаштованих молодих осіб і членів молодіжних злочинних груп, які займаються незаконним заволодінням транспортними засобами; 5) своєчасне інформування іноземні правоохоронні органи про молодіжні злочинні групи та організації, які діють на території України для запобігання та протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Ключові слова: відповідальність, злочини, криміналістика, кримінальне провадження, молодь, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативні підрозділи, оперативно-розшукові обліки, підробка документів, покарання, протидія, профілактика правопорушень, профілактика, розкриття злочинів, транспортний засіб.

SUMMARY

Chekin D. O. Counteraction by Operational Units to the Unlawful Seizure of Vehicles Committed by Youth. – Qualifying scientific work on manuscript.

PhD thesis by the specialty 081 "Law" (Field of Study 08 Law). – National Scientific Center "Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute" of the Ministry of Justice of Ukraine. Kharkiv, 2025.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and practical foundations for countering the unlawful seizure of vehicles committed by youth. This allowed for the formation of a conceptual framework as well as the development of proposals and recommendations for improving legislation and departmental regulatory acts in the areas of activity of the operational units of the National Police of Ukraine.

It has been established that the state of scientific research on the issue of countering unlawful vehicle seizures committed by youth indicates that this topic has not previously been studied conceptually. Within the framework of legal theory, a

new scientific direction is emerging, associated with the formation of conceptual knowledge regarding this type of social relations. It has been stated that the structure of the system for countering the unlawful seizure of vehicles committed by youth includes: 1) protection and safeguarding of the rights, freedoms, and legitimate interests of individuals and legal entities, as well as the interests of society and the state; 2) continuous monitoring and forecasting of the criminal and operational situation in the relevant territory and operational service areas concerning countering unlawful vehicle seizures committed by youth; 3) general and individual (early) prevention of criminal offenses by young individuals prone to committing unlawful vehicle seizures; 4) prevention, deterrence, detection, disclosure, suppression (neutralization), as well as full, prompt, and impartial investigation of criminal offenses committed by young persons in connection with the unlawful seizure of vehicles; 5) interaction among police operational unit officers, including cooperation with juvenile prevention units, district police officers from the Department of Preventive Activities, and community officers.

It has been noted that the significance of the conceptual and categorical framework of operational and investigative activities lies in its applicability for both *direct* (used in the formulation of legal concepts, ideas, and legal norms) and *indirect* (influencing an individual's legal consciousness) regulation of operational and investigative relations. The necessity for theoretical and legislative clarification of this conceptual and categorical framework has been identified, as it is essential for the effective regulation of such relations based on international legal standards, which serve as a means of guaranteeing individual rights and fundamental freedoms.

It has been proven that operational and investigative counteraction to the unlawful seizure of vehicles committed by youth involves the *development and implementation of an effective and optimal set of measures aimed at enabling police operational units to conduct continuous monitoring, collection, analysis, evaluation, and accumulation of information. The purpose of this is to forecast, plan, and carry out operational and investigative actions to improve both general and individual prevention, deterrence, detection, disclosure, and suppression (neutralization) of*

criminal activity among youth. The importance of conducting full, prompt, and impartial investigations of criminal offenses is emphasized, along with the joint implementation of measures in cooperation with officials from relevant agencies and those in leadership positions responsible for eliminating the causes and conditions that contribute to such criminal behavior among youth.

It has been determined that, at the theoretical level of countering the unlawful seizure of vehicles committed by youth, the core content and essence of any crime are represented by an operational and investigative profile. This profile differs structurally and semantically from the forensic, criminological, psychological, and sociological profiles of the legal cycle.

It has been established that certain elements of this profile are used in operational and investigative activities as part of a comprehensive information support system for synthesizing features – organized and interrelated representations and intelligence results. These elements are integrated into a unified and coherent "picture" of the offender's intentions, preparatory actions, methods of committing and concealing the offense, which is utilized by operational unit officers to address specific tasks in this domain.

It is emphasized that the main elements of the operational and investigative profile of crimes committed by youth include criminal-law, forensic, criminological, victimological characteristics, as well as the moral-psychological and professional traits of the young offender. It has been demonstrated that the operational and investigative profile of unlawful vehicle seizures committed by youth is a dynamic category that is supplemented by specific elements depending on the nature of the tasks being addressed in a particular region and on the current operational situation.

The primary functional purpose of this profile is defined as providing the basis for effective planning of scientifically grounded and practical measures, as well as typical recommendations on the organization and tactics of applying efficient operational and investigative forces, tools, forms, and methods in the studied field.

The use of operational and investigative tactics, which are regulated by departmental normative legal acts and selected by operational officers in countering

the unlawful seizure of vehicles committed by youth, involves: the combination of overt and covert operational and investigative measures that form a comprehensive system of monitoring and control over the criminogenic situation within the youth environment; identifying and eliminating causes and conditions that contribute to the preparation or commission of such offenses; timely detection of young individuals likely to commit this category of criminal offenses; and applying general, individual, and preventive measures by law enforcement officers to these individuals in order to prevent future offenses and stop those already underway.

The proposed areas for improving the tactics of operational and investigative counteraction to unlawful vehicle seizures committed by youth include: 1) developing strategic directions and tactics for implementing a system of measures by operational units to counter unlawful vehicle seizures committed by youth; 2) unifying the assignment of operational and investigative tasks to sources in order to identify professional criminals who involve young individuals in criminal activity, and obtaining intelligence to neutralize attempts to form criminal groups or organizations involving youth; 3) adopting new tools, forms, methods, and relevant tactics to neutralize the criminal influence and activity of young individuals who are members of criminal groups or established organizations, including through the use of operational combinations or investigative operations to gather evidence, disband, or suppress (neutralize) criminal activity; 4) systematically forecasting the future behavior of young individuals to plan and implement operational and investigative measures aimed at preventing unlawful vehicle seizures by this group.

It has been established that the preventive tactical complexes used by operational units in countering unlawful vehicle seizures committed by youth include: *first*, the initial application of individual prevention and positive influence aimed at removing individuals from a criminogenic environment through the use of sources of operational information and other operational and investigative measures, operational combinations, and operations concerning young persons who are contemplating or have committed a criminal offense for the first time; *second*, exerting a positive influence through explanations provided by officers of

operational, investigative, and inquiry units to young persons who are preparing to commit or have committed crimes, regarding the current legislation and the negative consequences of participating in the preparation and commission of a criminal offense; *third*, operational and investigative measures aimed at removing young individuals from circles of professional criminals.

Operational and investigative information is outlined as the result of implementing an algorithm for the timely acquisition of data regarding criminally inclined youth and individuals who involve them in the commission of unlawful vehicle seizures. This information is used in the planning and application of tactical techniques and the determination of a complex of operational and investigative measures in countering such offenses.

The sources of operational and investigative information in this area are: 1) information from mass media, press conferences, briefings, receptions, meetings between the press and heads of regional National Police departments and local police departments, their annual public reports, and press releases; 2) sources of operational information developed by operational units; 3) sources of operational information obtained through confidential cooperation by investigators in accordance with Article 275 of the Criminal Procedure Code of Ukraine; 4) results of operational and investigative monitoring of the Internet to identify criminally inclined youth; 5) results of the activities and monitoring conducted by specialized cyber police units; 6) results of operational and intelligence activities conducted by territorial and sectoral operational units, including their analysis and assessment.

It has been proven that operational and investigative activity in countering the unlawful seizure of vehicles committed by youth relies on contemporary knowledge of the patterns found in general, forensic, legal psychology, and the psychology of operational and investigative work. This includes not only understanding youth psychology but also the psychological aspects of the work performed by operational officers, investigators, and inquiry officers. Thus, considering the specific nature of this activity, relevant actors in the counteraction process utilize not only general psychological knowledge but also specialized knowledge of developmental

psychology related to minors and young individuals. This group exhibits particular traits such as heightened emotionality, expansiveness, a tendency toward self-promotion and boasting, lack of emotional restraint, legal nihilism, a sense of impunity, a propensity for criminogenic provocations, and the creation of conflict situations.

It has been established that the interrelation between operational and investigative counteraction to unlawful vehicle seizures committed by youth and psychology is based on the fact that psychological techniques used in human communication are widely applied during intelligence interviews, operational targeting, and similar activities. This allows operational officers to improve the effectiveness of their professional duties.

It is emphasized that the psychological mechanism of individual criminal behavior represents an ideal model of interaction between personality and external environment. This mechanism influences whether a person refrains from preparation, attempts, or actual commission of a crime and is driven by personal and situational factors. These elements interact, wherein the subject's actions and the situation mutually determine each other. It has been identified that an operational officer, while conducting operational and investigative measures or Special Investigative Actions (SIA), must skillfully use verbal and non-verbal techniques (such as gestures, facial expressions, signs of physical defects, etc.), which are essential tools for detecting, identifying offenders, conducting preventive activities, individual prevention, and applying the tactics of personalized approaches. The officer must also use the psychological method of positive influence and persuasion specific to this category of individuals. At the same time, the officer should possess—but not abuse—knowledge of subculture in general and its language.

It has been noted that the use of operational and investigative information in criminal proceedings concerning the unlawful seizure of vehicles committed by youth plays a significant role in such counteraction. It is emphasized that during operational and investigative activities, operational units obtain valuable intelligence, which is transmitted to the investigator in compliance with procedural formalities. The

investigator then uses this information as evidence or as part of the tactics in preventive investigative actions. It is highlighted that the investigator's evaluation of operational and investigative information provides grounds for its practical implementation and informs decisions about the feasibility and prospects of using it in criminal proceedings.

It has been demonstrated that the use of results from operational and investigative measures in criminal proceedings related to vehicle thefts committed by youth shows that operational units are capable of obtaining covert operational information about young individuals in greater volume than through Special Investigative Actions (SIA).

It is proposed that the improvement of information and analytical support should be carried out in the following directions: 1) studying the causes and conditions that lead young individuals to commit crimes; 2) monitoring, collecting, analyzing, and evaluating operational information about processes and phenomena occurring in specific youth environments, and making decisions and implementing corresponding operational and other measures to stabilize the criminogenic and operational situation in a given territory, sector, or operational service area; 3) conducting joint actions to establish facts of preparation or attempts by young individuals to commit crimes and to prevent, detect, uncover, suppress, and investigate criminal offenses; 4) ensuring the protection of information accumulated as a result of operational and investigative measures and SIA.

Due to the lack of nationwide statistical reporting on youth crime counteraction, a proposal has been substantiated to create and implement in the Ministry of Internal Affairs of Ukraine an automated information system called "Youth." This system would serve to unify, differentiate, generalize, and accumulate operational and investigative information about this category of individuals. The "Youth" system would include a database on group compositions, territorial spheres of influence, and the criminal "specialization" of specific criminally inclined young individuals. This information must be promptly transmitted to operational units, prevention services, and juvenile prevention units to plan, organize, and conduct

corresponding operational and preventive actions aimed at countering crime within the youth environment.

It has been established that the information and analytical support of this activity consists of a set of informational, operational, and investigative measures, Special (Covert) Investigative Actions (SIA), and Non-Special Covert Investigative Actions (NSIA), aimed at searching for, collecting, summarizing, analyzing, evaluating, storing, and using information through modern telecommunication systems, networks, and communication tools in the fight against youth crime.

It has been determined that the tools used in operational and investigative activities are constantly being improved, which allowed the formulation of their purpose in the following key directions: 1) to obtain significant operational information through: a) various types of operational, forensic, and departmental police records; b) monitoring, analyzing, evaluating, accumulating, and classifying operational information, based on which operational and investigative measures are forecasted and implemented to counter crimes committed by youth; 2) operational and investigative documentation to obtain information regarding criminal intentions, preparatory and other unlawful actions by criminally inclined youth, and other data (evidence) for further use in general and individual preventive work, operational activities, and pre-trial investigations; 3) obtaining operational information regarding: a) young persons for whom criminal proceedings were closed for various reasons; b) youth leading an antisocial lifestyle; c) young persons medically identified as mentally ill or emotionally unstable; 4) ensuring information security.

It is proposed to additionally record in the *operational records* registries the following data: 1) the number of operational and investigative cases containing information about the number of young persons who were informed about criminal liability for preparation or commission of crimes, as well as those who underwent other preventive measures (interviews) with operational officers and informants; 2) the number of young individuals brought to criminal liability for preparation or attempted commission of a crime; 3) the number of persons with a high victimization potential, particularly minors and youth.

The theory of applying the legal framework for cooperation between operational police units and other entities in countering youth crime has been outlined. This includes collaboration with state authorities, local governments, communities, the public, police investigators and inquiry officers, prosecutors, and other law enforcement bodies.

An alternative list of forms and methods of interaction between police operational units and other stakeholders in the field of youth crime prevention has been proposed, including: 1) continuous monitoring and analysis of the criminogenic and operational situation in specific territories, sectors, and areas of operational service; 2) prompt mutual administrative notification of changes in the criminogenic and operational environment; 3) ongoing exchange of operational-investigative, reference, forensic, and other relevant information to be used in operational measures aimed at countering crimes committed by specific criminally inclined youth, as well as data from operational and other police records; 4) creation of joint databases on categories of offenders, including fraudsters, hackers, and individuals involved in online and mobile network-related theft; 5) establishment of joint working groups composed of representatives from state authorities, local self-government, communities, law enforcement agencies, and the public to study specific issues related to the state and prevention of youth crime and to plan appropriate measures; 6) joint preparation and publication of interdepartmental and departmental normative legal acts on countering youth crime, as well as the development of legislative and regulatory proposals.

One of the shortcomings of effective international cooperation in combating youth crime in the activities of operational officers is the insufficient level of knowledge and skills in applying international legal acts in this area, which creates a departmental need to develop and implement measures to increase their professionalism. It is proven that the development of international cooperation in the process of operational and investigative counteraction to youth crime requires the implementation of the following tasks: a) ratification and implementation of current international legal acts and documents; b) targeted development of bilateral and

multilateral agreements for their use at the national, multilateral, subregional, regional and interregional levels and implementation of ECHR decisions. It is determined that the improvement of international cooperation involves the implementation of the following measures: 1) expansion of international cooperation between law enforcement agencies of Ukraine and relevant organizations of foreign countries to exchange information and experience in the field of combating illegal seizure of vehicles committed by young people; 2) initiating the improvement of international legal acts on combating crime, in particular, with the legislation of the European Union, regarding the illegal seizure of vehicles committed by young people, promoting their consideration and implementation in the national legislation of Ukraine with the adoption of new laws and regulatory legal acts; 3) improving the legal mechanisms and organizational foundations of law enforcement agencies and operational units subordinate to them in combating the illegal seizure of vehicles committed by young people; 4) implementing an automatic customs control system that will ensure the rapid detection of criminally minded young people and members of youth criminal groups engaged in the illegal seizure of vehicles; 5) timely informing foreign law enforcement agencies about youth criminal groups and organizations operating on the territory of Ukraine to prevent and counteract the illegal seizure of vehicles committed by young people.

Keywords: responsibility, crimes, forensics, criminal proceedings, youth, covert investigative (search) actions, operational units, operational-search accounts, forgery of documents, punishment, counteraction, prevention of offenses, prevention, solving crimes, vehicle.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Чекін Д. О. Оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 6 (36). С. 787–796.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6\(36\)-787-796](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6(36)-787-796)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/25387/25365>

2. Чекін Д. О. Отримання оперативної інформації оперативними підрозділами у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. (12).

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15786502>

URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/330/235>

3. Чекін Д. О. Напрями удосконалення взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Національні інтереси України*. 2025. № 6 (11). С. 512–522.

DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6\(11\)-512-522](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6(11)-512-522)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/25272/25250>

4. Чекін Д. О. Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю : міжнародний досвід. *Наука і техніка сьогодні журнал*. № 6 (47). 2025. С. 177–187.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-6\(47\)-177-187](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-6(47)-177-187)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/25759/25733>

5. Чекін Д. О. Стан наукової розробленості протидії оперативними підрозділами незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Dictum Factum*. 2025. № 1 (17). С. 291–297.

DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-291-297>

URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/issue/view/19/17>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Чекін Д. О. Сучасні тенденції наукових досліджень із протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, учиненому молоддю. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. від дня народж. відом. вчен.-кримінал., д-ра наук, проф. Рудольфа Арчибальда Рейсса (Харків, 23 травня 2025 року). Харків. ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». 2025. С. 486–489.

7. Чекін Д. О. Організація і тактика оперативно-розшукової діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції. Випуск 74 (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 09 липня 2025 року). WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В. Б. 2025.

URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4196.

8. Чекін Д. О. Інформаційно-аналітичне забезпечення у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Global Trends in Science, Technology, and Economy*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Graz, Austria. July 09-11, 2025). Graz, Austria. 2025. P. 128–129.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	26
ВСТУП	27
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ	39
1.1. Стан наукового розроблення проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю	39
1.2. Поняття та сутність незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю	54
1.3. Оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортних засобів, що вчиняються молоддю	69
Висновки до розділу 1	85
Список використаних джерел до розділу 1	88
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ	98
2.1. Організація і тактика оперативно-розшукової діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю	98
2.2. Сутність та організація отримання оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю	119
2.3. Використання оперативними працівниками спеціальних знань психології в оперативно-розшуковій діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю	135

Висновки до розділу 2	152
Список використаних джерел до розділу 2	157
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ	163
3.1. Інформаційно-аналітичне забезпечення у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю	163
3.2. Напрями удосконалення взаємодії оперативних підрозділів з правоохоронними та іншими органами у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю	187
3.3. Застосування міжнародного співробітництва у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю	204
Висновки до розділу 3	220
Список використаних джерел до розділу 3	225
ВИСНОВКИ	232
Додатки	243

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ГУ НПУ** – Головне управління Національної поліції України
- ЄРДР** – Єдиний реєстр досудового розслідування
- ЄС** – Європейський союз
- ЗМІ** – засоби масової інформації
- ЗУ** – Закон України
- КК України** – Кримінальний кодекс України
- КМУ** – Кабінет міністрів України
- КоАП України** – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- КПК України** – Кримінальний процесуальний кодекс України
- МВС України** – Міністерство внутрішніх справ України.
- НС(Р)Д** – негласні слідчі (розшукові) дії
- ОРД** – оперативно-розшукова діяльність
- ООН** – Організація об'єднаних націй
- ОРЗ** – оперативно-розшукові заходи
- ОРХ** – оперативно-розшукова характеристика
- СБУ** – Служба безпеки України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Основним завданням державних інституцій, що утворюють правоохоронну систему, є захист прав і свобод людини і громадянина, забезпечення безпеки та сталої системи правопорядку, що витікає із положень Конституції України. Водночас сучасна правоохоронна система знаходиться у стані перманентного реформування та побудови оптимальної моделі, що сформує у населення високий рівень довіри до правоохоронних органів і забезпечить виконання ними своїх функцій відповідно до найкращих міжнародних зразків. На тлі такого реформування доволі складною залишається криміногенна ситуація, що детермінується значною кількістю чинників соціально-економічного та політичного характеру. Серед найбільш поширених проблем слід виокремити незаконні заволодіння транспортними засобами, які завдають значних збитків власникам, юридичним особам і негативно впливають на рівень суспільної довіри до правоохоронних органів та інших державних органів.

Так, у 2014 році було зареєстровано 12584 кримінальних правопорушень незаконного заволодіння транспортними засобами, а у 2015-му їх кількість зменшилася на 8,93 % (до 11463), у 2016 року, спостерігалось зростання на 6,45 % (до 12205), проте у 2017 році показник знизився на 26,58 % (до 9018). У 2018 році кількість таких злочинів знову скорочується на 26,39 % (6642), а в 2019 році – ще на 17,71 % (5467). У 2020 році спостерігалось зниження на 17,26 % (4522), у 2021-ому цей показник зменшився до 2894 (на 36,02 %). Проте у 2022 відбулося зростання на 45,11 % (4194), а у в 2023-му зареєстровано значне зниження – на 63,18 % (1546), і нарешті, у 2024 році їх кількість ще знизилася на 27,7 % (до 1119) (див. додатки В, Г).

Наведене свідчить про необхідність суттєвої активізації оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, та формування системи комплексної роботи за цим напрямом у системі оперативних підрозділів Національної поліції України у

тісній взаємодії з іншими державними інституціями. Також наведені статистичні дані свідчать про істотні коливання показників злочинної діяльності, пов'язаної із незаконним заволодінням транспортними засобами, що вказує на складну криміногенну та оперативну обстановку.

Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю як організаційно впорядкований стан відповідних процесів і реалізації режиму законності виступає провідною умовою самозбереження нашого суспільства, реальним інструментом подолання негативних тенденцій у всіх сферах його життєдіяльності, адже криміногенна ситуація сьогодні реально загрожує національній безпеці України. Покладені на оперативні підрозділи завдання щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням серед молоді, зокрема, незаконного заволодіння транспортними засобами реалізуються недостатньо результативно. У протидії вказаним кримінальним правопорушенням не повною мірою використовуються можливості оперативно-розшукової діяльності, що забезпечує припинення злочинних діянь молоді та молодіжних злочинних угруповань на стадії замислу, підготовки і вчинення.

Питанням протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, приділяється значна увага, що пов'язана із підвищенням вимог з боку держави, суспільства та громадськості. Водночас наявна система протидії незаконному заволодінню транспортними засобами в цьому напрямі оперативними й іншими підрозділами поліції не дає ефективних результатів щодо превентивного впливу на дану категорію осіб. Така ситуація спонукає до пошуку, здійснення й удосконалення більш ефективних оперативно-розшукових та інших заходів, а також вимагає від державних і правоохоронних органів значних зусиль із усунення чинників, що сприяють їх вчиненню. Молоді особи, які вчиняють кримінальні правопорушення даної категорії, поступово нарощують кримінальний потенціал, що погіршує рівень оперативної обстановки на території держави. Статистичні показники протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю,

свідчать про недооцінку оперативними та іншими підрозділами поліції цього важливого напрямку оперативно-розшукової і службової діяльності. З метою удосконалення протидії злочинності вносяться зміни у законодавство, удосконалюються форми та методи діяльності оперативних підрозділів поліції, їх тактика, координація і взаємодія. Здійснюється наукова розробка проблемних питань у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, що є одним із провідних пріоритетів у роботі дослідників даної проблематики. Теорія і практика розгляду проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, оперативними підрозділами поліції здійснюється із урахуванням теорії оперативно-розшукової діяльності.

Питанням протидії незаконному заволодінню транспортними засобами присвятили свої праці такі вітчизняні вчені, як: К. А. Антонов, Л. І. Аркуша, О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, В. В. Голіна, В. Д. Горбачев, В. В. Дараган, С. Ф. Денісов, О. Ф. Долженков, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, В. П. Захаров, В. П. Ємельянов, О. Г. Кальман, В. В. Лисенко, О. М. Литвинов, В. О. Навроцький, Н. Й. Никифорчук, М. І. Панов, О. О. Подобний, В. Д. Пчолкін, А. В. Савченко, О. П. Снігерьев, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, О. О. Юхно та інші науковці.

Водночас концептуально на монографічному рівні теоретичні, правові, організаційні, тактичні та прикладні проблеми оперативно-розшукової діяльності поліції з питань протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, не досліджувались. Крім того, залишаються недостатньо дослідженими теоретичні питання оперативно-розшукової діяльності; оперативно-розшукова характеристика у зазначеній сфері; організація діяльності галузевих оперативних підрозділів; координація та взаємодія з органами досудового розслідування, дізнанням, прокуратурою та іншими державними і правоохоронними органами України. Таким чином, необхідність удосконалення й системного оновлення форм, засобів і методів діяльності оперативних підрозділів поліції з вирішення проблем протидії

незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а також відсутність комплексних наукових досліджень щодо сутності, структури та особливостей вказаного напрямку доводять актуальність і вказують на необхідність здійснення наукового дослідження даної проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тематика відповідає й узгоджується із положеннями Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 рр., що схвалена Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021; Стратегією боротьби із організованою злочинністю, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126; положень Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30.09.2019 № 722/2019; пріоритетних напрямів «Правові механізми забезпечення і захисту прав і свобод людини» й «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» на 2021-2025 рр. Роботу виконано відповідно до Указу Президента України від 27.09.2013 №532/2013 затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 1018; п. п. 6.1, 6.3 додатку 6 переліку пріоритетних напрямів наукових і дисертаційних досліджень, що потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність МВС України та Національної поліції України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 № 275.

Тема дисертації затверджена вченою радою Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 28.05.2025 р. протокол № 8.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є забезпечення систематизації та методичної однорідності розроблення теоретичних і практичних засад для формування цілісної науково обґрунтованої концепції оперативно-розшукової протидії незаконному

заволодінню транспортними засобами молодими особами. Досягнення зазначеної мети є можливим за умови системного комплексного підходу до вирішення низки взаємозалежних завдань, зокрема:

- схарактеризувати стан наукової розробленості проблеми протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- визначити поняття та розкрити сутність оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- сформувати та запропонувати оперативно-розшукову характеристику незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- розкрити зміст організаційних засади отримання оперативно-розшукової інформації під час протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- виокремити особливості організації і тактики оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів у протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.
- окреслити особливості психологічного забезпечення оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- охарактеризувати особливості інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- визначити напрями вдосконалення взаємодії оперативних підрозділів з правоохоронними та іншими органами під час протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- опрацювати форми міжнародного співробітництва у протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, та запропонувати шляхи їх впровадження у практичну діяльність оперативних підрозділів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у діяльності

оперативних підрозділів Національної поліції України щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Предметом дослідження є протидія оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Методи дослідження обрано з огляду на визначену мету, об'єкт і предмет дослідження. Методологічною основою дисертації є наукові методи пізнання, які використано в усіх розділах даної наукової праці. Методологічну основу становить діалектичний метод наукового пізнання, що дає змогу розглядати концептуальні засади протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, у розрізі їх розвитку та взаємозв'язку з діяльністю інших правоохоронних органів, держави та суспільства в цілому. На такому методологічному фундаменті в дисертаційній роботі застосовуються окремі спеціально-наукові методи пізнання. За допомогою системно-структурного методу проаналізовано сутність досліджуваних категорій і правового феномену, їх елементно-компонентний склад (розділ 1). Метод спостереження використано для вивчення проблем організаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю (підрозділи 2.3, 3.1). Історико-правовий метод застосовано під час ретроспективного аналізування стану наукової розробки теми; підходів до організації та здійснення оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, (підрозділи 1.1, 3.1). Метод порівняльно-правового аналізу юридичних норм і практики їх застосування використано під час аналізування правових засад протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю (підрозділ 2.1). Статистичний метод застосовано для узагальнення результатів і репрезентації даних, отриманих у ході вивчення емпіричного матеріалу (розділ 3). Логіко-нормативний метод використано у процесі аналізування нормативно-правових актів з питань протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню

транспортними засобами, що вчиняються молоддю (підрозділ 1.3). Соціологічний метод дослідження (анкетування) застосований для вивчення наукових позицій вчених і практиків із відповідних проблемних питань і з'ясування соціальної результативності відповідних правових норм та організаційних заходів (підрозділ 3.1). Структурно-логічний метод використано для визначення основних напрямів удосконалення та оптимізації концептуальних засад протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Зазначені методи пізнання використано у взаємозв'язку та взаємозалежності, що обумовило всебічність, повноту та об'єктивність отриманих наукових результатів в ході дослідження.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові праці вітчизняних та іноземних вчених у галузі оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу, кримінального права, криміналістики, кримінології, теорії держави і права, соціології права, цивільного права, психології, вікової психології та соціальної педагогіки. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на положеннях Конституції України, нормах міжнародно-правових актів, що ратифіковані Верховною Радою України, практиці Європейського суду з прав людини, національного та зарубіжного законодавства та відомчих нормативно-правових актів, що регламентують питання організації і здійснення оперативно-розшукової протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Емпіричну базу дослідження становлять довідкові видання, аналітичні та статистичні дані МВС України та Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення у 2016–2024 рр., а також матеріали 298 кримінальних проваджень, результати анкетування 259 працівників оперативних підрозділів Національної поліції України Харківської, Полтавської, Одеської, Львівської та Дніпропетровської областей, а також матеріали слідчої та оперативно-розшукової практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проведене

дисертаційне дослідження за характером і змістом вивчених питань є одним із перших в Україні комплексним науковим дослідженням теоретичних і практичних засад проблеми протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. За результатами здійснених наукових пошуків сформульовано низку концептуальних положень та обґрунтованих висновків і рекомендацій, що визначають перспективи протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. У межах здійсненого дослідження одержано результати, які мають наукову новизну:

вперше:

- теоретично визначено та обґрунтовано розуміння та дефініцію оперативно-розшукової протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- розглянуто особливості, структуру та форми оперативно-розшукової тактики, яка реалізується органами Національної поліції України, щодо комплексів загальних й індивідуально-профілактичних дій, спрямованих на виявлення, попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а також їх припинення (нейтралізації) на стадії готування, вчинення та приховування наслідків як складових елементів оперативно-розшукової протидії;
- сформульовано низку конкретних пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відомчих нормативних актів МВС України та Національної поліції України, що регламентують здійснення протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, на засадах оптимізації інтегративних зв'язків між його елементами, створення ефективної моделі функціонування та її апробації на практиці тощо;

удосконалено:

- поняття сутності, місця, особливостей й значення інформаційно-аналітичного забезпечення у протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а саме її цілей,

завдань, принципів, об'єктів і рівнів, на основі чого встановлено її напрями за різними критеріями та визначено низку закономірностей функціонування в межах системи;

- систему форм взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції України з іншими суб'єктами в питаннях протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а також підвищення оптимального рівня взаємодії державних органів і місцевого управління та самоврядування, громадських інститутів;

- систему виявлення причин та умов учинення кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, як виду діяльності, що здійснюється працівниками оперативних і слідчих підрозділів поліції за допомогою формування каналів одержання оперативної інформації, алгоритмізованого їх оброблення з використанням спеціальних аналітичних прийомів, сукупності даних, отриманих у результаті здійснення оперативно-розшукових заходів, С(Р)Д та НС(Р)Д;

дістали подальшого розвитку:

- розуміння сутності концептуальних засад оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, яку проводять оперативні й інші підрозділи поліції, з метою своєчасного запобігання, виявлення, попередження, розкриття, припинення та розслідування вчинених кримінальних правопорушень і встановлення осіб, які готують вказані злочини та вчинили їх;

- характеристика системи попереджувальної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України, яку визначено як систему здійснюваних нею заходів соціального, спеціального та індивідуального характеру, спрямованих на недопущення вчинення правопорушень серед молоді, а також на усунення причин і умов (факторів), які їм сприяють;

- поняття оперативно-розшукової протидії як сукупності умов діяльності поліції під час реалізації стратегічних і тактичних завдань у протидії

незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, на підставі чого структуровано її складові елементи, сформовано алгоритм моделювання та прогнозування, визначено проблемні питання формування та шляхи їх усунення;

– основні положення та практику міжнародного співробітництва у галузі протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, що дозволило виявити відповідні закономірності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні результати були спрямовані на розроблення та удосконалення теоретичних і правових засад протидії незаконного заволодіння транспортних засобів, що вчиняються молоддю. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані у дисертації, використовуються:

– у науково-дослідній роботі – сформульовані положення, узагальнення, висновки та рекомендації становлять підґрунтя для подальшого розроблення загально-теоретичних проблем теорії та удосконалення організаційно-правової протидії злочинності серед молоді та заходів з оптимізації профілактичної діяльності правоохоронних органів у зазначеній сфері;

– у законотворчій діяльності – під час опрацювання законопроектів і нормативно-правових актів, зокрема, з питань протидії злочинам серед молоді та заходів з оптимізації профілактичної діяльності правоохоронних органів у зазначеній сфері;

– у правозастосовній діяльності – під час вирішення правоохоронними органами і судами проблемних питань із протидії незаконного заволодіння транспортних засобів, що вчиняються молоддю, що сприятимуть більш ефективній діяльності працівників слідчих, оперативних підрозділів і суду з підвищення та удосконалення їх професійної майстерності (*акти впровадження результатів дослідження у діяльність ХРУП № 1 ГУНП в Харківській області від 12 червня 2025 р.*);

– в освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів та під час викладання навчальних дисциплін: «Судова експертиза –

джерело доказів у справах про адміністративні правопорушення» (*акт про впровадження в освітню діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України від 10 червня 2025 р.*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно, усі сформульовані положення, висновки та пропозиції є результатом власних досліджень. Для отримання наукових результатів було проаналізовано та критично осмислено низку нормативних джерел, наукових досліджень, слідчу практику; обґрунтовано теоретичні положення та запропоновано слушні рекомендації, спрямовані на удосконалення теоретичних засад протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Нові наукові результати отримані здобувачем особисто, опубліковані в одноосібно підготовлених наукових працях. Усі теоретичні та практичні результати, що виносяться на захист, отриманні автором самостійно.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дослідження доповідались і обговорювались на міжнародних конференціях, засіданнях круглих столів, семінарах, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 150-річ. від дня народження відомого вченого-криміналіста, д-ра наук, проф. Рудольфа Арчибальда Рейсса «*Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*» (м. Харків, Україна 23 травня 2025 р.); Міжнародної наукової інтернет-конференції «*Актуальні дослідження правової та історичної науки*» (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 09 липня 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «*Global Trends in Science, Technology, and Economy*» (Graz, Austria. July 09–11, 2025).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображено у 8 публікаціях, серед яких: 5 статей у фахових наукових періодичних виданнях України, 3 тези доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах.

Структура та обсяг дисертації Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних

джерел (206 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 258 сторінок, з яких основний текст становить 192 сторінки (8 друк. арк).

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ

1.1 Стан наукового розроблення проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю

За результатами здійснених наукових пошуків, незаконне заволодіння транспортними засобами на сьогодні залишається одним із небезпечних кримінальних правопорушень і є серйозною проблемою, що негативно впливає на безпеку суспільства, економічний стан країни й до значних матеріальних втрат для власників та юридичних осіб. В умовах агресивних дій російської федерації ця проблема набула ще більшої актуальності, оскільки також сприяла підвищенню активності кримінально налаштованих молодих осіб, зокрема й вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом.

Молоді особи все частіше використовують сучасні технології, серед яких: протиугінні системи, методи конспірації під час готування або вчинення цього виду кримінального правопорушення, що ускладнює їх запобігання, виявлення та затримання оперативними підрозділами. Основною метою вчинення молодими особами кримінального правопорушення у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами є отримання нелегального доходу від реалізації цих засобів або їх експлуатації з метою вчинення ними іншого кримінального правопорушення. Як свідчить практика, більше 60 % це особи молодого віку, які вчиняють кримінальне правопорушення даної категорії шляхом таємного заволодіння, що вказує на необхідність розробки оперативними підрозділами ефективних заходів та їх вжиття щодо запобігання та протидії цього виду кримінального правопорушення. Зазначене свідчить про

актуальність даного напрямку і вимагає комплексного підходу вирішення проблеми у розробці комплексу гласних і негласних заходів протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Окремими питаннями цієї проблематики досліджували такі вчені, як Л. І. Аркуша, О. М. Бандурка, О. О. Гапчич, В. О. Говорун, В. В. Дараган, О. В. Кириченко, В. В. Лисенко, О. Ф. Долженков, В. П. Захаров, В. М. Лютий, О. О. Мороз, В. Л. Ортинський, О. О. Подобний, С. Є. Петров, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, Є. Ю. Пліско, Д. В. Ковбаса, О. Л. Цибенко, О. С. Черниш, М. О. Щупаківський, О. О. Юхно та ін. Результати аналізування наукових пошуків вчених свідчать про те, що, на сьогодні, проблемні питання протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, практично не досліджувались або досліджувались лише окремі аспекти такої протидії.

За результатами досліджень, рівень, масштаби та тенденції вчинення кримінальних правопорушень, що готуються й вчиняються молодими особами, особливо в умовах воєнного стану в Україні створюють реальну загрозу національній безпеці. Слід цілком погодитись із науковцями, які вважають, що завданням різних галузей юридичної науки є дослідження впливу злочинності на суспільство та розробка науково-практичних рекомендацій щодо протидії їй. Одним з шляхів підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів Національної поліції у протидії злочинності є перебудова системи оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). Все більш нагальним у практичній діяльності оперативних підрозділів є удосконалення правових та організаційно-тактичних основ ОРД, використання новітніх форм і засобів протидії злочинності, зокрема протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Нагальні потреби практичних підрозділів є підґрунтям розвитку оперативно-розшукової науки. Слід зазначити, що на наступному етапі за окремими напрямами ОРД практика упереджує наукові розробки. Аналізування думок науковців дозволяє зробити висновок, що розвиток оперативно-

розшукової науки йде зараз двома напрямками. З одного боку, інформаційно-аналітична робота оперативних підрозділів дозволяє узагальнити практику та надати рекомендації й методики здійснення оперативно-розшукових заходів із протидії за окремими видами кримінальних правопорушень. З іншого боку, результати наукових досліджень реалізуються в науково обґрунтованих рекомендаціях, алгоритмах оперативно-розшукових заходів тощо. Таким чином, розвиток теоретичних основ ОРД має рухатися за рахунок наукових розробок, спрямованих на визначення:

- сучасних завдань ОРД;
- напрямів розвитку правового регулювання ОРД;
- засобів контролю та забезпечення законності під час здійснення ОРД;
- здійснення ОРД з дотриманням спеціальних принципів;
- видів сил і засобів ОРД;
- організаційно-тактичних основ здійснення оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів оперативними підрозділами;
- організаційно-тактичних форм та їх правового закріплення в оперативно-розшуковому законодавстві тощо.

Проблеми діяльності оперативних підрозділів завжди були предметом уваги провідних науковців. Дослідження питань діяльності оперативних підрозділів щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, поділити на:

1. Загальні, в яких розглядалися кримінально-правові, кримінологічні, криміналістичні, соціально-психологічні та інші проблеми протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

2. Дослідження проблем організації та управління діяльністю оперативних підрозділів як складової частини кримінальної поліції.

3. Розробка організаційно-тактичних основ здійснення ОРД оперативними підрозділами щодо протидії злочинності, зокрема, протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Питання правового регулювання ОРД оперативних підрозділів вивчалися

науковцями різних галузей знань, результати їх досліджень реалізовані в сучасній системі законодавчих та відомчих нормативно-правових актів.

Наукові основи сучасного правового регулювання ОРД було закладено в працях О. М. Бандурки, І. П. Козаченка та інших. Результати їх досліджень втілені в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ще у понад 26 законодавчих актах України, що тим чи іншим чином регламентують ОРД. В той самий час слід зазначити, що чинне оперативно-розшукове законодавство не в повній мірі відповідає потребам сьогодення. Про це свідчать результати останніх досліджень. Так, понад 50% практичних оперативних працівників дотримуються думки про недосконалість оперативно-розшукового законодавства та відомчої нормативної бази (див. додаток В).

Важливе значення для забезпечення оперативно-розшуковими методами протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, мають теоретичні розробки щодо характеристики злочинного мікросередовища. Дослідженнями цих проблем займалися О. О. Мороз, Д. В. Говорун, В. В. Шендрик. Однак, у своїх працях ці науковці не розробляли тактику здійснення оперативно-розшукових заходів щодо нейтралізації кримінально налаштованої молоді та їх вплив на оперативну обстановку на території оперативного обслуговування.

Водночас, в сучасній оперативно-розшуковій діяльності переважає наукова думка вчених, про те, що успішність протидії злочинності суттєво залежить від якості інформаційно-аналітичної роботи. Вона повинна базуватися на ретельному аналізуванні всіх складових елементів оперативної обстановки на території оперативного обслуговування, що дозволяє розробити ефективні методи протидії, зокрема, незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Загальні теоретичні роботи науковців в галузі кримінального права становлять теоретичну основу організації діяльності оперативних підрозділів щодо попередження, розкриття кримінальних правопорушень, проведення розвідувально-пошукових заходів щодо моніторингу оперативної обстановки тощо. До таких фахівців слід віднести М. І. Бажанова, І. М. Даньшина,

М.Й. Коржанського, М. І. Панова та інших [4; 18; 41; 56].

Важливе значення для визначення проблем організації діяльності оперативних підрозділів щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, зокрема, має така наукова категорія, як оперативно-розшукова характеристика злочину. Слід зазначити, що означена категорія пов'язана з оперативно-розшуковою, кримінально-правовою, кримінологічною, криміналістичною характеристиками, однак, єдина думка науковців щодо її сутності досить відсутня [46].

На жаль, в Україні в останнє десятиріччя не було здійснено достатньо глибокого комплексного дослідження з проблем визначення сутності та складових елементів оперативно-розшукової характеристики кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. Означене вимагає детальніше вивчити категорії оперативно-розшукової характеристики кримінальних правопорушень, що дозволить розробити науково-обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення організаційно-тактичних основ протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Проблеми управління та організації ОРД оперативних підрозділів завжди були предметом досліджень науковців у різні періоди розвитку оперативно-розшукової науки. Фундаментальні роботи вітчизняних вчених до цього часу є підґрунтям для розробки пропозицій щодо удосконалення ОРД оперативними підрозділами та визначення напрямів подальших наукових досліджень. Однак, слід констатувати недостатній рівень наукової розробленості організаційно-тактичних основ діяльності оперативних підрозділів в сучасних умовах у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Зазначимо, що оперативними працівниками висловлювалися думки про необхідність розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо особливостей організації ОРД у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Результати аналізування криміногенної ситуації в Україні свідчать, що до 70,5 % усіх кримінальних

правопорушень у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами відбувається у містах. Тому через складність оперативної обстановки необхідно своєчасно розробляти заходи щодо запобігання й протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Означене свідчить про необхідність здійснення комплексних системних досліджень спрямованих на:

1. Визначення взагалі наукових основ організації ОРД та в системі Національної поліції України зокрема.

2. Вдосконалення організації тактики ОРД оперативних підрозділів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Ці дослідження мають бути спрямовані на забезпечення організації діяльності оперативних підрозділів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, та розробки організаційно-тактичних основ здійснення ОРД у всіх організаційно-тактичних формах.

3. Дослідження організаційно-правових проблем взаємодії оперативними підрозділами з міжнародними поліцейськими організаціями та правоохоронними органами інших держав й інше [85].

Проблемні питання протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами були предметом досліджень у різних сферах юридичних наук. Я справедливо відстоював наукову позицію С. О. Павленко, що головною умовою будь-якого наукового дослідження є ґрунтовний аналіз наукового доробку вітчизняних та іноземних учених різних історичних періодів. Результати такого аналізування дозволять з'ясувати найвагоміші з-поміж тих, що стали теоретичним підґрунтям предмету дослідження, з одного боку, й акцентувати на проблемних аспектах, що залишилися поза межами дослідження попередників, у контексті соціально-економічних, політичних, нормативно-правових, криміногенних та інших чинників – з іншого [55, с. 107], а також виявити прогалини в наукових дослідженнях та розробити перспективні напрями їх удосконалення.

Так, у сфері оперативно-розшукової діяльності проблемні питання

протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами досліджували такі вітчизняні науковці як: Брисковська О. М., Говорун Д. В., Мороз О. О., Стрельченко Д. В., Христов О. Л. та інші. Ними було проведено ряд наукових досліджень, спрямованих на вивчення причин та наслідків, а також розробку нових підходів до їх запобігання та протидію незаконному заволодінню транспортними засобами.

Дослідження О. О. Мороза на тему: «Організація та тактика боротьби з крадіжками і угонами автотранспорту» було присвячене питанням оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, а в ході його ним було запропоновано науково-практичні рекомендації по удосконаленню оперативного обслуговування об'єктів та осіб, які становлять інтерес у зв'язку із вчиненням крадіжок і угонів автотранспорту [51, с. 6], що є важливим кроком у посиленні ефективної системи протидії цьому виду кримінальних правопорушень. Також вчений під час дослідження приділив увагу питанням удосконалення організації і тактики запобігання зазначеним протиправним діям, зокрема:

- 1) чіткого планування оперативно-розшукових заходів;
- 2) запровадження постійної спеціалізації працівників оперативних підрозділів по лінії розкриття незаконних заволодінь або викрадень автотранспортних засобів (далі – АТЗ);
- 3) здійснення координації сил і засобів різних органів й підрозділів правоохоронних органів з виявлення та розкриття вказаних кримінальних правопорушень;
- 4) удосконалення системи оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), які забезпечують попередження та розкриття незаконних заволодінь або викрадень АТЗ [25, с. 18; 51, с. 6].

До цього, на наше переконання слід додати такі, як:

- 5) розробка і впровадження сучасних технологій у сфері оперативно-розшукової діяльності щодо використання штучного інтелекту, з метою збирання та аналізування даних для своєчасного виявлення і розкриття даного

кримінального правопорушення;

б) розробка і впровадження ефективної системи моніторингу й контролю за рухом АТЗ, що дозволить своєчасно виявляти та запобігати протиправним діям, що готуються та вчиняються особами молодого віку.

У своєму дослідженні С. Є. Петров розглядав проблемні питання виявлення та розкриття незаконного заволодіння АТЗ, особливості використання джерел оперативної інформації щодо встановлення осіб, причетних до викрадення АТЗ та проблеми їх легалізації. На підставі результатів дослідження та їх узагальнення він дійшов до висновків, що працівники оперативних підрозділів на підставі оперативно-розшукової інформації мають встановлювати і перевіряти на причетність до легалізації осіб, які:

1) систематично вчинюють викрадення АТЗ, а також здійснюють підроблення необхідних документів на транспортний засіб;

2) переховують викрадені АТЗ в орендованих гаражах (ангарах) для подальшого їхнього збуту або легалізації;

3) займаються систематично заміною номерів вузлів й агрегатів транспортних засобів;

4) реалізують легалізовані АТЗ на авторинках, автосалонах;

5) займаються розборкою АТЗ або здійснюють прийом і здачу на металобрухт їх частин;

6) здійснюють на замовлення транспортування АТЗ з-за кордону;

7) раніше притягувалися до кримінальної відповідальності за незаконні заволодіння АТЗ, підробку документів на транспортні засоби тощо;

8) працівники нотаріальних контор, які з порушенням законодавства видають генеральні доручення на розпорядження АТЗ [57, с. 14–15].

Д. В. Стрельченко, який визначаючи дії з підготовки неправомірних заволодінь автомобілями, визначив, що в ряді випадків під час вчинення розбійних нападів на водіїв інформація щодо автомобіля, характеру його вантажу й маршруту проходження може передаватися членам організованої

злочинної групи [75, с. 8], серед яких можуть бути й молоді люди.

Д. В. Говорун у своїй науковій роботі на тему: «Організація і тактика протидії підрозділами кримінальної поліції розбійним нападам на водіїв автотранспорту» він дослідив елементи оперативного обслуговування кримінальною поліцією лінії роботи щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, проаналізував стан оперативної обстановки як способу виявлення осіб, які вчиняють розбійні напади на водіїв автотранспорту, динаміку, рівень, місце, час, спосіб, контингент осіб, які їх вчиняють та інші обставини вчинення цих кримінальних правопорушень [15], що ми підтримуємо.

Наукові позиції щодо протидії незаконного заволодіння транспортними засобами в подальшому були розвинуті у дослідженні Б. Ф. Міцака «Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами» [49], Христова О. Л. «Організація і тактика попередження та розкриття незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством» [82], Брисковської О. М. «Розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням автотранспортними засобами» [7].

Вказані наукові праці мали суттєвий вплив на подальшу теоретичну й прикладну розробку даного напрямку дослідження та удосконалення форм і методів ОРД в цілому і сьогодні є актуальними для вирішення проблем протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, зокрема що вчиняються молоддю.

Продовжуючи аналізування наукових досліджень у сфері кримінального права, слід відмітити, що проблемні питання протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами розглядали такі вітчизняні науковці, як С. Ф. Денисов, Ю. Ф. Іванов, М. С. Клімов, В. А. Мисливий, В. В. Ємельяненко, І. В. Пшеничний, А. С. Сорокуном, Є. В. Скрипа та інші.

Дослідивши теоретичні проблеми кримінальної відповідальності за

кримінальні правопорушення проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту В. А. Мисливий, дійшов висновку, що визначення родового та видового об'єктів кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту дозволяє класифікувати кримінальні правопорушення проти безпеки дорожнього руху залежно від видів і способу злочинної діяльності суб'єктів [48, с. 27], що має важливе значення для вдосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики у цій сфері.

Результатами дисертаційного дослідження В. В. Ємельяненка є удосконалення наукової позиції, відповідно до якої насильницьке заволодіння чужим транспортним засобом (далі – ТЗ) необхідно вважати закінченим не з моменту застосування насильства, а з моменту, коли винний вчинив протиправне вилучення ТЗ та отримав над ним контроль [28, с. 59].

Захистив дисертацію та здобув науковий ступінь кандидата юридичних наук М. О. Свірін за темою «Запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортними засобами», у якій надав кримінологічну характеристику зазначеного кримінального правопорушення та обґрунтував необхідність удосконалення змісту спеціально-кримінологічних й індивідуальних заходів, спрямованих на запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами силами, формами, методами і засобами органів внутрішніх справ [70].

У своєму дослідженні Ю. Ф. Іванов у загально-теоретичному і конкретно-практичному напрямі здійснив розгорнуте аналізування причин і умов, що детермінують вчинення досліджуваних кримінальних правопорушень і розробляв теоретичні та практичні пропозиції щодо профілактики злочинних посягань на власність, предметом яких є автотransпортні засоби, у ринкових умовах [30, с. 5], які можна застосовувати під час здійснення профілактичних заходів щодо недопущення підготовки та вчинення кримінальних правопорушень незаконного заволодіння транспортними засобами особами молодого віку.

У своїй науковій праці І. В. Пшеничний розглянув проблему крадіжок і незаконного обігу АТЗ та зробив спробу з'ясувати причину сучасного стану цієї проблеми в Україні та проаналізував діяльність правоохоронних органів у цьому напрямі, і на цій основі виклав конкретні пропозиції щодо поліпшення роботи правоохоронних органів у сфері запобігання викраденню та контрабанді автомобілів акцентувавши на її актуальності та важливості [68, с. 9]. Наголосимо, що це стосується й необхідності підвищення ефективності міжнародної співпраці між Україною та іншими країнами у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним заволодінням АТЗ, зокрема, що вчиняюся молоддю.

У своєму дослідженні А. С. Клімов здійснив комплексний кримінологічний аналіз незаконного заволодіння ТЗ, що вчиняються організованими злочинними групами, та сформував практичні рекомендації, які спрямовані на профілактику дослідженого кримінального правопорушення [34], що ми підтримуємо. За нашою науковою позицією, оперативні підрозділи мають розробляти комплекс оперативно-розшукових заходів та під час їх здійснення впливати на молодих осіб з метою їх подальшої добровільної відмови від готування та вчинення незаконного заволодіння ТЗ.

Цікавою, на наш погляд, є точка зору Є. В. Скрипи, який визначив поняття незаконної легалізації автотранспорту; обґрунтував роль оперативно-розшукової діяльності у доказуванні зазначених кримінальних правопорушень і розкрив особливості використання матеріалів ОРД з метою отримання доказів у такій категорії кримінальних проваджень [73, с. 4], що ми вбачаємо цінним внеском у розвиток теорії та практики оперативно-розшукової діяльності.

Продовжуючи дискусію науковців з напрямку нашого дослідження слід вказати, що відповідно О. Д. Волянюк, який під час дослідження основної кримінологічної характеристики та запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються неповнолітніми, зазначав, що криміналізація середовища неповнолітніх залишається небезпечним явищем сучасного суспільства. Згідно його наукової позиції вчений пропонує, під запобіганням

злочинності неповнолітніх розуміти усунення негативних детермінант і стимулювання позитивних тенденцій у суспільстві та державі, а також здійснення заходів щодо соціально-правової, психологічної, медичної та педагогічної допомоги неповнолітнім, які належать до групи ризику, та їх родинам [13, с. 152], у тому числі й серед молодих осіб.

Так, у дослідженні злочинності серед молоді та її попередження Н. В. Яницька висвітлювала комплекс питань щодо проблем протидії груповій корисливо-насильницькій злочинності молоді. Нею аргументовано, що злочинність набуває в Україні дедалі все більш організованого характеру. Вчена акцентувала, що зміни кримінологічної характеристики і структури злочинних угруповань обґрунтовано доводить, що найбільш поширеними злочинами, які мають корисливо-насильницьку спрямованість, є: розбій, грабіж, вимагання, вбивство з корисливих мотивів. Учена окремо наголошує, що такі кримінальні правопорушення вчиняли дві вікові групи злочинців: 14–17 та 18–28 років. При цьому вона зазначала, що групова корисливо-насильницька злочинність молоді характеризується високим рівнем корпоративності; наявністю лідерів, які планують діяльність групи; жорсткою внутрішньо груповою ієрархією; чітким розподілом ролей і функцій між учасниками групи; конспірацією злочинної діяльності тощо. Особливу увагу вона приділила розробленню заходів загально-соціального, спеціально-кримінологічного та віктимологічного запобігання груповим корисливо-насильницьким злочинам молоді; удосконаленню чинного кримінального законодавства, що встановлює відповідальність за злочини [91, с. 10], що ми повністю поділяємо. Крім того, повністю погоджуємось із науковою позицією Н. В. Яницької, що без розроблення заходів загально-соціального, спеціально-кримінологічного та віктимологічного запобігання не можна ефективно здійснювати організацію протидії злочинності серед молоді.

Слід також підтримати професора С. Ф. Денисова, який досліджуючи питання профілактики серед злочинності молоді, як об'єкта кримінологічного дослідження, обґрунтував виділення такої злочинності як самостійного об'єкта

кримінологічного дослідження. Науковець зазначає, що існує наукова та практична необхідність у виділенні молодіжної злочинності як специфічного об'єкта уваги фахівців. Основним завданням такої запобіжної діяльності має стати створення банку даних кримінологічної інформації про злочинність осіб молодіжного віку (зокрема детермінанти злочинної поведінки, наслідки вчинення кримінальних правопорушень тощо). На цій основі усі зацікавлені суб'єкти мають розробити, обґрунтувати та реалізувати основні заходи запобігання злочинності із різними категоріями молоді. Запобіжні заходи необхідно запроваджувати з урахуванням специфічної категорії, а саме кримінально активної частини молоді віком від 18-ти до 29-ти років [65, с. 69].

У той самий час на нашу наукову позицію, відповідно до п.17 ст.1 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» молоді особи це особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [20] й слід було б визначити кримінально активну частину молоді не від 18 до 29 років, як вважає С. Ф. Денисов, а з 14 до 35 років. Як свідчать статистичні дані, що значно рідше вчиняються незаконне заволодіння транспортних засобів неповнолітніми від 14 до 18 років (14,2 % від загального числа осіб, які вчинили такі злочини), а у віці від 18 до 35 років, що складають у середньому % 72,3 від числа вивчених нами осіб, які вчинили такий злочин).

Вказані наукові праці вчених у галузі кримінології, які досліджували елементи кримінологічної характеристики незаконних заволодінь транспортних засобів, причини такої злочинності та запропонували науково-практичні рекомендації щодо ефективної протидії тим чи іншим незаконним заволодінням транспортних засобів та ін., але на монографічному рівні теоретичні, правові, організаційні, тактичні та прикладні проблеми оперативно-розшукової діяльності поліції з питань незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються молоддю не досліджувались.

Продовжуючи вивчати досліджений нами напрям у сфері кримінального процесу та криміналістики особливої уваги заслуговують наукові праці таких

вчених як: В. М. Ковбаси, В. І. Перкіна, С. Є. Петрова, Б. В. Псарьова та інших.

Цілком можна погодитися з позицією В. М. Ковбаси, стосовно того, що такі кримінальні правопорушення не складають однорідну групу криміногенних явищ, оскільки різняться не тільки предметом злочинного посягання, але й низкою якісних характеристик, способом, механізмом, метою, причинами та умовами вчинення, оперативною обстановкою, організаційно-тактичними основами (методикою) попередження, розкриття та розслідування [25, с. 24; 36, с. 21].

У своєму дисертаційному дослідженні В. В. Лютий висвітлюючи особливості розкриття та розслідування незаконних заволодінь ТЗ, вчинених організованими групами, обґрунтував ефективність проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) для викриття організованих груп, що вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами, залежить від всебічного і цілеспрямованого використання та застосування інформації, отриманої оперативними методами й засобами, та безпосередньо впливає на ефективність розслідування вказаних кримінальних правопорушень [47, с. 11–15]. Як свідчать результати нашого дослідження молодь все більше залучається до готування та вчинення кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вимагає активних дій і позитивних результатів здійснення профілактики й протидії з боку держави та правоохоронних органів.

Крім того, серед інших наукових праць, що стосуються змісту наукових проблем, розглянутих в нашому дослідженні, можна виокремити такі наукові пошуки, серед яких:

а) методичні рекомендації: «Організація і тактика боротьби підрозділів Департаменту карного розшуку МВС України з легалізацією автотransпортних засобів, здобутих злочинним шляхом» (О. М. Брисковська, О. М. Корнєв, В. П. Кравченко та ін.) [8];

б) «Запобігання незаконному заволодінню автотransпортом, що вчиняється за участю неповнолітніх» (С. С. Чернявський, О. М. Брисковська,

О. А. Просолов та ін.) [87];

в) «Взаємодія підрозділів карного розшуку та служб органів внутрішніх справ у розкритті незаконного заволодіння автотранспортом» (С. С. Чернявський, О. М. Брисковська, А. В. Капащук та ін.) [86];

г) навчальний посібник «Організація розслідування окремих видів злочинів» (А. Ф. Волобуєв, О. Є. Користін, Р. Л. Степанюк та ін.) [12].

Таким чином, враховуючи надбання науковців різних галузей юридичної науки та тих, хто займається проблемами ОРД, можна констатувати недостатню розробленість проблем діяльності оперативних підрозділів із протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Тому, в ході дослідження розв'язувалася наукова задача, що полягала в розробці сучасних теоретико-правових та організаційно-тактичних основ діяльності оперативних підрозділів щодо протидії злочинності та, зокрема, незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Важливе значення для проведення ефективних заходів стосовно протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, зокрема, мають оперативна обстановка та оперативно-розшукова характеристика кримінальних правопорушень.

На підставі вищевикладеного слід зробити висновки, що проведене дослідження стану наукової розробленості проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, оперативними підрозділами Національної поліції України свідчить про те, що дана тема раніше не досліджувалась. У науковій літературі простежується розвиток наукового інтересу до проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Попередні дослідження з цієї проблематики мали фрагментарність та однобічність і на сьогодні потребують подальшого розвитку теорії піднятої проблеми та здійснення розробки пропозицій і науково-практичних рекомендацій щодо протидії оперативними підрозділами дослідженого напрямку.

1.2 Поняття та сутність незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю

З'ясування змісту поняття, що становить предмет дослідження, є невід'ємною частиною пізнання будь-якого соціального явища [21, с. 23–24]. Такого висновку можна дійти на основі етимологічного значення поняття «досліджувати», тобто піддавати що-небудь ретельному науковому розгляду з метою пізнання, виявлення чогось [3, с. 7]. Ґрунтуючись на зазначених теоретичних засадах, у цій дисертації одним із завдань наукового дослідження стало з'ясування змісту поняття «протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю». При цьому пріоритетним обрано такий метод дослідження, як синтез – об'єднання елементів у єдине ціле [2, с. 31], що дозволяє глибше зрозуміти взаємозв'язки між окремими складовими і отримати більш повну картину досліджуваного явища. Такий підхід дозволить нам поєднати складові в єдину систему, вивчити їх взаємодію та вплив одного на іншого, що в кінцевому підсумку призводить до отримання нових знань і розуміння досліджуваного об'єкту. На сьогодні поняття «протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю» вченими та практиками ще не сформульовано, що не дозволяє більш ефективно протидіяти цьому виду кримінального правопорушення.

Як свідчить практика про те, що в діяльності оперативних підрозділів поліції існує комплекс заходів щодо впливу на злочинність серед молоді. Цей комплекс передбачає такі етапи: запобігання, попередження, виявлення, розкриття, припинення, розслідування, а також розшук і затримання осіб, які ухиляються від слідства і суду. Основним завданням цієї діяльності є моніторинг, прогнозування і швидке реагування на зміни на ділянці оперативного обслуговування з метою здійснення ефективного впливу на рівень злочинності серед молоді.

Серед науковців ведуться дискусії щодо розробки нових і вдосконалення

існуючих форм, методів і засобів протидії злочинності серед молоді, зокрема протидії незаконному заволодінню транспортними засобами. На наукове переконання багатьох учених, ця протидія має складатися із системи комплексного впливу на злочинність та окремі її чинники. Такий підхід дозволяє здійснювати ефективну профілактику та попередження кримінальних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації автомобільного транспорту серед молоді. Зокрема, у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами серед молоді необхідно здійснювати комплексний вплив, що передбачає не тільки правоохоронну діяльність, але й соціальні, економічні, освітні заходи тощо. Переконані, що такий підхід дозволяє зменшити рівень злочинності серед молоді та підвищити рівень безпеки суспільства, громадян та юридичних осіб.

Значний внесок у розроблення теорії і практики протидії злочинності зробили О. М. Бандурка, В. В. Дараган, О. М. Джужа, О. Ф. Долженков, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, І. П. Лановенко, В. В. Лисенко, О. М. Литвинов, Д. Й. Никифорчук, О. О. Подобний, В. Л. Регульський, О. О. Юхно тощо. Враховуючи актуальність і дискусійність досліджуваної проблеми, вбачаємо за доцільне розглянути елементи самої протидії кримінальним правопорушенням даної категорії.

За сучасними дослідженнями за останні роки протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, особливо визначається підвищенням вимог з боку держави, суспільства та громадськості до державних і правоохоронних органів, зокрема й до Національної поліції України з вказаних питань. З метою визначення сутності оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, на наш погляд слід розглянути складові елементи «протидії злочинам». До елементів протидії кримінальним правопорушенням, на наше переконання слід віднести: загальну та індивідуальну профілактику, запобігання, попередження, припинення, своєчасне, повне, швидке і неупереджене розслідування кримінальних правопорушень за фактами

незаконного заволодіння транспортними засобами, зокрема серед молоді. Розглянемо більш докладно кожний із наведених елементів. Так, за дослідженням, сутність профілактики кримінальних правопорушень полягає в діяльності держави та суспільства, що спрямована проти можливого, але ще не задуманого молодого особою злочину із незаконного заволодіння транспортними засобами.

У свою чергу, О. М. Джужа та інші вчені систему профілактики, як елемент протидії злочинності, поділяють на загальну та індивідуальну. Під загальною профілактикою злочинів за його переконанням треба розуміти діяльність щодо виявлення детермінант злочинності, а також розробку та здійснення заходів, спрямованих на їх усунення чи нейтралізацію. Така діяльність здійснюється державними органами та громадськими організаціями й зачіпає інтереси всіх членів суспільства. Він також зазначав, що індивідуальна профілактика – це система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог виховного впливу на свідомість, почуття, волю профілактованої особи для усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних поглядів й одночасного формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки [22, с. 58].

Окрім нього, С. Д. Подліневі та інші пропонують розглядати профілактику правопорушень у широкому (загальному) і вузькому розумінні. Широке (загальне) розуміння профілактики правопорушень передбачає здійснення комплексних загально-соціальних заходів, спрямованих на скорочення делікатності, нейтралізацію, локалізацію та усунення негативних факторів, що сприяють вчиненню правопорушень. У вузькому розумінні профілактика правопорушень розглядається як діяльність державних органів виконавчої влади, громадських організацій та окремих громадян, що спрямована на запобігання окремим правопорушенням, застереження конкретних осіб або груп людей від вчинення ними протиправних дій [62, с. 6], а також створення державними органами сприятливих соціальних умов, що допомагають розвитку особистості та запобігають виникненню протиправної поведінки серед молоді.

З метою недопущення вчинення кримінальних правопорушень особами молодого віку незаконного заволодіння транспортними засобами необхідно проводити ефективну індивідуальну профілактику серед такої категорії осіб. На наше переконання, в оперативно-розшуковій діяльності має постійно здійснюватися система профілактики щодо недопущення крадіжки ТЗ серед молоді за схемою: *«загальна профілактика – індивідуальна робота – запобігання вчиненню кримінального правопорушення – припинення вчинення кримінальних дій»*.

Необхідно також підтримати наукову позицію К. Л. Бугайчука, який зазначає, що «профілактична робота ведеться не тільки тоді, коли адміністративний проступок вже вчинено, вона можлива й за умови правомірної поведінки; тут вона полягає у створенні максимально сприятливих умов для реалізації правомірних дій, в підтримці та забезпеченні гарантій суспільно корисливих вчинків» [9, с. 114]. Переконані, що оперативно-розшукове попередження щодо незаконного заволодіння транспортними засобами молодими особами має бути спрямоване на створення умов, які унеможливають вчинення такого кримінального правопорушення. У своїй діяльності оперативні працівники повинні постійно проводити профілактичні заходи у оперативно-розшуковій протидії незаконного заволодіння транспортними засобами молодими особами.

Окрім загальної профілактики, оперативні підрозділи поліції України ведуть цілеспрямовану індивідуальну профілактику правопорушень, зокрема серед окремих молодих осіб, які входять до групи ризику схильних до підготовки та вчинення правопорушень.

Індивідуальна профілактика є важливою частиною діяльності державних органів і громадських організацій, які протидіють кримінальним правопорушенням, у т. ч. серед осіб молодого віку. Мета даного виду профілактики – це своєчасне виявлення осіб молодого віку, від яких можна очікувати вчинення правопорушень, здійснення виховного впливу на таких осіб та оточуюче їх мікро- та макро- середовище, прийняття інших заходів (за

необхідності – примусу) для того, щоб кримінальні правопорушення не були вчинені. Здійснення індивідуальної профілактики правопорушень є однією із функцій Національної поліції, зокрема, одним із головних суб'єктів даного виду профілактики правопорушень є оперативні підрозділи поліції. Залежно від стадії антигромадської поведінки та початку профілактичної роботи можна виділити такі стадії індивідуальної профілактики:

- деліктна профілактика, завданням якої є недопущення формування в особи антигромадської спрямованості на вчинення правопорушень, та застосування організаційних заходів покликаних створити сприятливі умови для правової поведінки;

- припинення вчинення правопорушення на стадії приготування або замаху;

- профілактичні заходи по факту вчиненого правопорушення;

- профілактичні заходи після вчинення правопорушення (ці заходи спрямовані на недопущення та усунення факторів, що сприяють вчиненню подібного чи іншого правопорушення) [84].

Організаційні та правові заходи формують цілі, принципи та завдання, визначають систему суб'єктів профілактики, їх структуру, взаємовідносини та взаємодію, використання оперативними підрозділами сил і засобів ОРД щодо профілактики правопорушень, вдосконалення відповідного законодавства. Так, профілактика кримінальних правопорушень у даному дослідженні має здійснюватися з метою:

- усунення передумов для вчинення правопорушень і забезпечення охорони й захисту прав, свобод і законних інтересів громадян;

- поступове нарощування в цій справі зусиль правоохоронних органів, центральних та місцевих органів виконавчої влади та громадськості;

- створення умов для проведення ефективної правової і виховної роботи серед населення, забезпечення її цілісності та різноманітності;

- послаблення дії криміногенних й інших антисоціальних факторів на підприємствах, в установах та організаціях тощо [84].

До основних принципів профілактики правопорушень, зокрема щодо незаконного заволодіння автотранспортом вчинених молодю особою, оперативних підрозділів поліції необхідно віднести:

- законність, яка передбачає сувору відповідність профілактичної діяльності вимогам законодавства, зокрема компетенції Національної поліції України;
- застосування заходів індивідуальної профілактики за умови неухильного дотримання гарантій прав і законних інтересів осіб, у відношенні яких вони застосовуються;
- соціальну справедливість і гуманізм, що передбачають захист законних інтересів фізичних і юридичних осіб, та до яких здійснюється профілактичний вплив.

Зокрема, застосування заходів профілактичного впливу повинно бути:

- відповідно до його цілей, недопущення заподіяння під час проведення профілактичних заходів фізичних страждань і приниження людської честі й гідності; комплексність профілактики, тобто використання заходів психолого-педагогічного, економічного, організаційного, правового характеру;
- вплив на всю сукупність причин і умов, що можуть сприяти асоціальній поведінці особи;
- диференціація заходів впливу (переконання та примусу), яка передбачає індивідуальний підхід до особистості, за якого вибір тих чи інших профілактичних заходів залежить від її поведінки. Згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» на оперативні підрозділи покладено обов'язки щодо виявлення, попередження та припинення кримінальних правопорушень;
- виявлення причин та умов, що сприяють їх вчиненню; здійснення профілактики правопорушень [64].

Аргументовано визначає свою наукову позицію, В. Д. Сущенко, зокрема, про те, що велика кількість суб'єктів профілактики правопорушень, які різняться за характером, масштабом, формами і методами діяльності та є однією

з істотних особливостей профілактики правопорушень. До них також відносяться державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян, а також окремі громадяни [76, с. 86]. На нашу думку, різноманітність заходів, які здійснюються суб'єктами профілактики для запобігання правопорушень, є однією з головних переваг комплексного підходу до поступового вирішення досліджуваної тематики.

Слід підтримати також позиції окремих вчених, які зазначають, що суб'єкти профілактики правопорушень доцільно об'єднати у дві групи, зокрема: загальні, спеціальні, загальні – це особливість яких полягає у тому, що профілактика правопорушень здійснюється ними опосередковано і є похідним (другорядним) від їх основної діяльності. Однак, на нашу думку, це є некоректним. Водночас визначення поняття «профілактика» злочинів має подвійне значення. Так, у широкому розумінні «профілактика» – це недопущення конкретних злочинів й до змісту профілактики входить й правоохоронна діяльність.

Невід'ємною складовою та одним із елементів у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є оперативно-розшукова профілактика, що здійснюється на сучасному стані оперативними підрозділами. Приймаючи участь у дискусії з досліджуваних питань, відомий вчений України І. П. Козаченко, зазначив, що оперативно-розшукова профілактика є самостійною формою ОРД, зокрема, цілісною системою оперативного контролю та профілактичного впливу відносно осіб, криміногенної обстановки (ситуації) та інших антисупільних явищ, а також запобігання задуманим злочинам, а також тим, що готуються, з використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів [38, с. 28–29], та доцільним до них додати ще й перешкоджання та нейтралізацію кримінально налаштованої молоді щодо недопущення ними здійснення підготовки до вчинення кримінального правопорушення.

Слушною є позиція Л. П. Скалозуба щодо організації та проведення оперативно-розшукової профілактики в діяльності оперативних підрозділів, що

має бути наступальною, випереджувати дії осіб, від яких можна очікувати підготовку або вчинення кримінальних правопорушень. При цьому оперативно-розшукові заходи мають бути вичерпними, щоб передбачити виконання всіх поставлених завдань, а це можливо лише за умови систематичного виявлення причин та умов, що сприяють учиненню цих кримінальних правопорушень [71, с. 185; 72], що ми підтримуємо.

Ми поділяємо наукові твердження вчених А. А. Галючека та В. Ю. Журавльова, які зазначали, що використання зовнішніх інформаційних масивів Національної поліції дозволяє вчасно здійснювати багатфакторний перехресний аналіз оперативної та службової інформації, що забезпечить своєчасне виявлення взаємозв'язків між здавалось би розрізненими фактами. Здійснення оперативно-розшукової профілактики, зокрема, із виявлення та нейтралізації осіб, які замислюють вчинення злочинів, вимагає залучення знань із галузі кримінології, уміння прогнозувати розвиток криміногенної ситуації та індивідуального злочинного поведіння. Через специфіку наукових, організаційних, методичних і тактичних основ оперативно-розшукового запобігання злочинам, цілей його здійснення, є всі підстави розглядати це як результат оперативно-розшукового процесу, як самостійну форму, у межах якої вирішуються найважливіші завдання протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю [14, с. 42], що ми поділяємо, але, до вказаного, на наше переконання слід надати ще й здійснення моніторингу з вказаних питань.

Переконані, що для вирішення піднятих проблем доцільно прийняти державну програму профілактики незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, у масштабі країни із залученням до проведення відповідних заходів і фінансування органами державної влади довузівських і вузівських навчальних закладів різного рівня, закладів культури, освіти, спорту, розважальних закладів, правоохоронних органів й суду, громадськості, засобів масової інформації тощо. Таким чином, під *профілактикою незаконного заволодіння транспортними засобами, що*

вчиняються молоддю слід розуміти систему комплексних заходів загального та індивідуального характеру, спрямованих на недопущення здійснення злочинного наміру, а також усунення причин і умов, які сприяють вчиненню данного кримінального правопорушення.

Іншим елементом у понятті «протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю» є запобігання. Одним із перших хто намагався досліджувати цей напрям був Я. Ю. Кондратьєв, який розглядав профілактику, попередження, припинення та розкриття кримінальних правопорушень як стадії, етапи, що складають зміст головного напрямку боротьби та запобігання злочинам [40, с. 16].

На думку В. В. Голіни, «запобігання злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності та заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки» [43, с. 142].

За дослідженням, запобігання кримінальним правопорушенням спрямовано на перешкоджання здійсненню злочинного наміру конкретної особи до початку вчинення на стадіях виявлення наміру або готування та вчинення злочину. Запобігання злочинності це сукупність видів діяльності, які виконуються з метою усунення вірогідності вчинення задуманих кримінальних правопорушень шляхом розроблення і здійснення цілеспрямованих заходів. Воно є діяльністю держави та суспільства, спрямованої на утримання злочинності на можливо мінімальному рівні через усунення її причин й умов, а також на недопущення та припинення конкретних кримінальних правопорушень [31, с. 87]. В дискусії з такими твердження не погоджується В. В. Шендрик, який вважає, що запобігання злочину є доволі вузьким поняттям і ним не може охоплюватись поняття попередження та профілактики [89, с. 165].

Як свідчать результати нашого дослідження термін запобігання вживають з такими поняттями, як «попередження», «профілактика», «протидія». Слід

погодитись з висновком, до якого дійшли О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко, а саме: «найбільшим за обсягом змісту і спрямованості із зазначених вище є термін «протидія злочинності», головними складовими якого є:

- а) кримінально-правовий аспект боротьби зі злочинністю;
- б) кримінологічний аспект або попередження злочинів на підставі усунення, послаблення й нейтралізації криміногенних факторів» [5, с. 89];
- в) оперативно-розшукова профілактика кримінальних правопорушень, яку на наше переконання також до цього необхідно додати.

Розробляючи стратегію і тактику протидії злочинності в державі О. Г. Кальман наголошував на тому, що величезне значення для реалізації кримінологічної політики держави, визначення стратегії і тактики протидії злочинності взагалі та окремим її видам зокрема, має оптимізація моделювання правоохоронної системи в ракурсі діяльності із запобігання кримінальним правопорушенням. Проте багато залежить і від вирішення невідкладних тактичних питань кримінологічної політики. Серед них вчений виокремив і проблему координації зусиль правоохоронних та контролюючих органів між собою, а також державних і громадських організацій у протидії руйнівним криміногенним процесам. Головне завдання, на його думку, полягає в тому, щоб на базі вітчизняного та зарубіжного досвіду сконструювати модель взаємодії спеціальних правоохоронних органів, державних контролюючих органів і громадських організацій, щоб мала реальні можливості для реалізації завдань протидії злочинності [32, с. 6], зокрема й протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

В контексті даного дослідження під час розгляду оперативно-розшукової протидії та профілактики кримінальних правопорушень, як виду діяльності оперативних підрозділів О. В. Кириченко та О. А. Шевченко наголосили, що на сьогодні існує проблема щодо недосконалості нормативно-правового регулювання відносно оперативно-розшукового запобігання злочинам оперативними підрозділами поліції, а також відсутність відповідного окремого відомчого нормативного акту, що у свою чергу створює штучні перешкоди у

процесі здійсненні цього виду діяльності. Ми поділяємо наукову позицію науковців, які пропонують розробити та затвердити єдиний відомчий нормативно-правовий акт, що має врегулювати діяльність оперативних підрозділів поліції щодо запобігання злочинам [33, с. 205] та додати окремий розділ у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

У дослідженні О. О. Юхна щодо концептуальних засад оперативно-розшукового запобігання кримінальним правопорушенням у сучасних умовах розвитку України, як елементу протидії злочинності, зазначається, що оперативно-розшукове запобігання злочинам є система оперативно-розшукових, розвідувально-пошукових та адміністративно-службових дій. Ці дії здійснюються гласно і негласно працівниками оперативно-розшукових підрозділів Національної поліції шляхом виявлення та запобігання злочинам, що замишляють або готують; припинення і розкриття злочинів на стадії підготовки та вчинення злочинів; установлення і викриття оперативно-розшуковими засобами осіб, які їх готують, вчиняють або вчинили [99, с. 18]. Ми поділяємо таку позицію вченого та вбачаємо її коретною щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Поряд із цим, у дослідженні В. В. Шендрика щодо предмету попередження кримінальних правопорушень в оперативно-розшуковій діяльності вченим наголошено про спрямування одних із напрямів оперативно-розшукових заходів на ліквідацію причин і умов вчинення злочинів, їх недопущення, а також припинення злочинної діяльності на стадії приготування та спроби вчинення злочину [88]. На наше переконання це стосується й будь-яких інших напрямів протидії, зокрема й незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються особами молодого віку.

Виявлення, запобігання, попередження, припинення, розкриття й розслідування кримінальних правопорушень визначено в законі як самостійні завдання оперативно-розшукової діяльності, що на нашу думку їх об'єднує в цілому, як протидію. Однак, на наш погляд, така діяльність не утворює

самостійних підсистем впливу на злочинність. Їх слід віднести до спеціальних груп профілактичних заходів, що потребують особливих знань, прийомів і навичок, і окремо розроблені в теорії оперативно-розшукової діяльності.

Іншим елементом «протидії злочинам» є *попередження* кримінальних правопорушень, що є найбільш ефективним засобом підтримки правопорядку, забезпечення безпеки суспільства та захисту громадян від злочинних посягань. Проведення оперативними підрозділами заходів щодо попередження кримінальних правопорушень у дослідженій сфері допомагає їм, у тому числі й попередити подальше моральне падіння молодих осіб з нестійкою психікою та запобігти такій категорії осіб стати на злочинний шлях і тим самим позбавити їх у майбутньому від кримінального покарання, зокрема за фактом вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Більш поширеною та сталою є думка окремих вчених, що «профілактика» правопорушень входить у систему попередження, як один з видів попереджувальної діяльності [84].

Поняття «попередження злочинів» може тлумачитися у вузькому (кримінально-правовому) і широкому (соціально-політичному) значенні: під *кримінально-правовим попередженням* розуміють превентивні заходи, що здійснюються у процесі призначення покарання та його виконання. У цьому плані ідея попередження кримінальних правопорушень пронизує всю систему кримінально-правових, кримінально процесуальних і кримінально-виконавчих інститутів. Разом з тим, практика протидії злочинам свідчить, що для ефективного попередження злочинів і його визначення потрібно враховувати більш широкі позиції: економічні, соціально-політичні, моральні, психологічні, правові тощо. Г. С. Саркісов, який зазначає, що «попередження – це не просто система заходів – це насамперед діяльність» [69, с. 42]. Такий підхід дає можливість сформулювати це поняття у широкому значенні, яке включає в себе різні антикриміногенні заходи державних органів і громадських організацій.

У той самий час з даного питання слід підтримати наукову позицію О. М. Джужи, якій визначив попередження злочинів, як систему соціальних і

правових заходів, спрямованих на усунення причин та умов учинення злочинів, якій належить провідна роль у запобіганні та ліквідації злочинності [23, с. 180]. При цьому слід констатувати, що висловлена позиція є актуальною, особливо щодо питання протидії незаконного заволодіння транспортними засобами молодими особами. Поняття попередження кримінальних правопорушень, як вважали П. М. Бузало, С. Ф. Денисов, О. В. Кириченко – це «сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на удосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки» [10, с. 103], що ми підтримуємо.

Поняття попередження кримінальних правопорушень, за нашої наукової позиції, це діяльність держави та органів місцевого самоврядування, що спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молодими особами. Оперативні підрозділи, які мають не лише розкривати вже вчинені кримінальні правопорушення, а й проводити заходи щодо їх попередження – від задуму через готування до реалізації. Таким чином, попередження кримінальних правопорушень є важливою складовою державної політики у сфері протидії кримінальним правопорушенням.

Ми підтримуємо висловлену у науковій літературі позицію щодо того, що доцільно розмежовувати поняття «профілактика» та «попередження», які не визначають одне й те саме явище. Це є необхідним, оскільки має теоретичний і практичний сенс, а тому поглиблює понятійний апарат, змушує вчених «переключатися» з аналізування змісту явища на його етимологічну оболонку. Крім того їх розрізнення не суперечить буквальному змісту зазначених понять, адже кожне з них не означає одне й те саме: щось упередити, не допустити. Ці терміни є взаємозамінними синонімами. В основу розмежування профілактичної та попереджувальної діяльності за рівнями, напрямками, видами має бути покладено аналізування її змісту, а не вживання в одних випадках

терміну «попередження», а в інших – «профілактика» [19, с. 52].

Ще один із елементів протидії злочинам є «*припинення*» злочинів, зусилля якого направлено на злочинну діяльність, що вже розпочалася, та має за мету забезпечити ненастання її шкідливих наслідків [29]. За дослідженням припинення злочинних проявів це діяльність, що спрямована на недопущення завершення розпочатого кримінального правопорушення шляхом розроблення та здійснення спеціальних оперативно-розшукових заходів. Розглядаючи термін «припинення злочину» ряд таких вчених, як О. М. Джужа і Ю. Ф. Іванов доводили, що припинення відображає негативну оцінку події, від якої намагаються уникнути й свідчить про адресний активний характер запобіжних дій. Припинення полягає в діях, що спрямовані на зупинення злочинної діяльності осіб, які вже почалися (стадія вчинення), а також на недопущення настання злочинного результату [31, с. 67]. Припинення кримінального правопорушення у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами особами молодого віку це проведення цілеспрямованих оперативно-розшукових заходів, які спрямовані на недопущення доведення кримінального правопорушення до кінця злочинно налаштованою молоддю.

Іншим елементом протидії кримінальним правопорушенням серед осіб молодого віку є швидке, повне і неупереджене досудове розслідування. За змістом сучасного кримінального права (ст. 1 КК України – запобігання кримінальним правопорушенням) та процесу (ст. 2 КПК України) основним завданням кримінального провадження вважається захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень (злочинів і кримінальних проступків). При цьому обов'язково здійснюється охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду. Усі вказані дії мають на меті досягнення ситуації, коли кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, притягається до відповідальності співмірною зі своєю виною, жоден невинуватий не має бути обвинуваченим, а тим більше – засудженим; жодна особа не може піддаватися необґрунтованому

тиску або процесуальному примусу, кожен учасник кримінального провадження має право на застосування до нього належної правової процедури. Основний тягар здійснення вказаних правових дій (і юридичної відповідальності за їх відповідність закону) несуть слідчі органи та органи дізнання, а персонально-окремі слідчі та дізнавачі. Вказані службові особи є центральними фігурами у тій частині кримінального провадження, яка в сучасному кримінальному процесі праві має назву досудове розслідування (у формах слідства та дізнання) [58].

На підставі вищевикладеного вбачаємо за доцільне запропонувати напрями щодо проведення оперативно-розшукової протидії кримінальним правопорушенням даної категорії серед молодих осіб, зокрема:

1) надходження гласної та негласної оперативно-розшукової інформації, що використовується для розробки та прийняття ефективних управлінських рішень, вибору тактики із проведення оперативно-розшукової профілактики серед злочинно налаштованої молоді щодо недопущення вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами;

2) удосконалення системи отримання оперативно-розшукової інформації яка є допоміжним елементом у проведенні оперативно-розшукової профілактики із протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

3) забезпечення своєчасного надходження оперативно-розшукової інформації, зокрема, незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, її збирання, аналізування та оцінювання у розробці ефективних оперативно-розшукових заходів та їх застосуванні під час проведення оперативно-розшукової профілактики на території, лінії, напрямі оперативного обслуговування;

4) метою протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є проведення загальної (ранньої та індивідуальної) профілактики, запобігання, виявлення, попередження, розкриття, припинення (нейтралізації) й розслідування кримінального правопорушення.

1.3 Оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортних засобів, що вчиняються молоддю

У сучасному етапі оперативні підрозділи Національної поліції України повинні розробляти та втілювати найбільш оптимальні й ефективні заходи із протидії незаконним заволодінням автотранспортом, що вчиняються молоддю, а також розуміти витоки створення їх злочинної діяльності молодих осіб з вчинення цього злочину. Важливим є отримання значущої оперативної інформації, необхідної для розробки та реалізації ефективних заходів і тактики застосування оперативно-розшукових сил, форм, методів та засобів ОРД, у процесі здійснення оперативно-розшукової протидії як однієї із форм оперативно-розшукової діяльності. Зазначені аспекти, визначають оперативно-розшукову характеристику, як важливий елемент, що пов'язує теорію із практикою, зокрема оперативно-розшукової діяльності. Це створює передумови підвищення її ефективності в оперативно-розшуковій діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням даної категорії. Тому підтримуємо твердження науковців, що оперативно-розшукова характеристика повинна органічно поєднувати в собі результати аналізу кримінальних правопорушень, причин і умов, що сприяли їх вчиненню [11, с. 736; 1, с. 73].

Теоретичне визначення сутності, поняття та структури оперативно-розшукової характеристики кримінальних правопорушень досліджували наступні вчені, як К. В. Антонов, Л. І. Аркуша, В. В. Дараган, М. В. Корнієнко, В. В. Лисенко, Д. Й. Никифорчук, О. О. Подобний, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, О. О. Юхно та інші. Незважаючи на значну наявність наукових праць з протидії незаконним заволодінням транспортними засобами дана проблема ще залишається недостатньо вивченою та дискусійною. Внаслідок цього не була ґрунтовно досліджена оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, що на сучасному етапі є важливим напрямом для подальших досліджень та

розробки ефективних заходів протидії цьому виду злочинності.

У теорії оперативно-розшукової діяльності усі види кримінальних правопорушень характеризуються в межах такого поняття як «оперативно-розшукова характеристика злочинів», а на сьогодні, відповідно до змін у чинному КПК України, в цьому понятті, слід визначати не терміном злочин, а узагальнюючим «кримінальне правопорушення», яке складається із злочину і кримінального проступку. Результати аналізування сучасної юридичної літератури вказують на те, що серед вчених відсутня єдина точка зору щодо визначення поняття «оперативно-розшукова характеристика злочинів». Саме його визначення нині є дискусійним і потребує окремого дослідження.

В ході нашого дослідження встановлено, що існують різні погляди вчених щодо сутності та змісту поняття «оперативно-розшукова характеристика». За дослідженням поняття «характеристика» отримало застосування в різних сферах науки, техніки й суспільного життя. Це поняття розуміють як сукупність визначених параметрів об'єкта, явища в кількісному та якісному вираженні [1, с. 73]. Крім цього, «характеристика» це опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого (чого)-небудь [11, с. 736].

Загально прийнято в теорії оперативно-розшукової діяльності розглядати оперативно-розшукову характеристику злочинів з позицій функціонування суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, яка містить у собі найбільш важливі пошукові ознаки. Це у сукупності надає більш глибоке уявлення про суб'єкта злочину; дозволяє прийняти правильне рішення щодо застосування тих оперативно-розшукових засобів і методів, що забезпечать ефективне виявлення і розкриття досліджуваних видів кримінальних правопорушень. Як вказують науковці, такі пошукові ознаки є структурно-змістовними елементами оперативно-розшукової характеристики та відіграють важливу роль у плануванні й організації розкриття всіх видів кримінальних правопорушень [80; 79, с. 112; 66, с. 230–243].

У своєму дослідженні В. Д. Пчолкін зазначає, що «на шляху розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності вчені дослідили характеристику

злочинів та визначили поняття оперативно-розшукової характеристики, але, все ж таки до одностайного тлумачення поняття «оперативно-розшукової характеристики» вчені не прийшли» [67, с. 73]. В ході дискусії вчений запропонував визначити оперативно-розшукову характеристику як «сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних та інших упорядкованих і взаємозалежних між собою ознак, які мають розвідувально-пошуковий характер і розглядаються з позиції ефективності застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів щодо виявлення, запобігання злочинам, їх розкриття і розслідування» [66, с. 122], що можна взяти за підставу для запобігання та протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

У свою чергу, Е. О. Дідоренко та Б. І. Бараненко під поняттям такої характеристики пропонують розуміти – «складну інформаційну модель, що поєднує комплекс специфічних ознак, особливостей, які характеризують злочинні прояви як певні акти людської діяльності в поєднанні з безпосередніми причинами й умовами, й у взаємозв'язку з потенційно кримінальним соціальним оточенням» [24, с. 4] з метою її подальшого використання під час запобігання та протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Інші вчені, такі як В. С. Кубарєв та І. В. Кубарєв пропонують оперативно-розшукову характеристику злочинів визначати як: «інформаційну модель, що ґрунтується з урахуванням специфіки об'єктів протиправних посягань і всебічного, глибокого аналізу механізму вчинених злочинів (насамперед способів приховування) і покликана зорієнтувати оперуповноваженого на ймовірні напрями пошуку ознак приховуваних слідів, які можна здобути тільки в результаті використання оперативно-розшукового інструментарію» [44, с. 67], а також виявляти закономірності та характерний «почерк» осіб молодого віку, які готують та вчиняють кримінальне правопорушення досліджуваної категорії.

У цій дискусії М. Ю. Літвінов прийшов до висновку, що «оперативно-розшукова характеристика злочинів – це опис закономірностей механізму

вчинення і приховування неочевидних і латентних злочинів, а також ухилення від правосуддя, що дозволяє виявити пошукові ознаки злочинної діяльності та криміногенні чинники та на їх основі окреслити ймовірні напрями запобігання злочинам і протидії їм» [45, с. 127]. Вбачаємо за можливе віднести таку позицію вченого також до підстав для прогнозування злочинної активності серед молоді щодо незаконного заволодіння транспортними засобами.

Оперативно-розшукова характеристика незаконних заволодінь автотранспортними засобами, як і вчинення будь-яких інших злочинів, становить систему відомостей про оперативно значимі ознаки злочинів певного виду, що забезпечує уявлення про їх типові риси та особливості як об'єктів пошуку й фіксації у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності. Пошукові ознаки елементів складу цих злочинів, типові джерела отримання інформації про них та особливості фіксації фактичних даних також є інформаційною основою, що сприяє вибору найефективніших методів і засобів оперативно-розшукової діяльності щодо здійснення пошуку й фіксації фактичних даних про ці злочини [61, с. 238]. У подальшому це має сенс застосовувати для розроблення стратегічних заходів і тактичних прийомів щодо вдосконалення протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Відстоюючи свою наукову позицію, М. А. Погорецький та В. П. Шеломенцев розглядають елементи оперативно-розшукової характеристики злочинів і відносять до їх складу відомості про:

- «вид злочину та його суспільну небезпечність;
- предмет злочинного посягання та його пошукові ознаки;
- середовище вчинення злочину, особливості слідоутворення в ньому та специфіку фіксації слідів;
- способи готування до злочину та їх пошукові ознаки;
- способи вчинення злочину, їх пошукові ознаки та специфіку фіксації злочинних дій;
- способи приховування слідів злочину;

- типові знаряддя, засоби вчинення злочинів;
- типові обставини вчинення злочинів (час, місце, обстановка);
- сліди злочинів;
- типові джерела інформації про злочини цього виду;
- особу злочинця (зовнішні ознаки, психологічний портрет, особливості поведінки під час готування, вчинення злочину та після його вчинення), типову мотивацію злочинної поведінки, чинники, що мали вплив на формування злочинної мети;
- склад та схему взаємозв'язків у злочинній групі, розподіл ролей між співучасниками;
- потерпілу сторону (ознаки віктимності, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки);
- типові наслідки злочинів [61, с. 243–244].

Підтримуючи наукову позицію вчених слід зауважити, що оперативно-розшукова характеристика є не лише дієвим інструментом у протидії злочинам, що вчиняються молоддю, зокрема незаконним заволодінням транспортними засобами, але й є напрямом, що дозволяє реагувати оперативним підрозділам на випередження та мінімізацію чи ліквідацію наслідків злочинної діяльності кримінально налаштованої молоді [83].

Продовжуючи дослідження оперативно-розшукової характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю В. Г. Телійчук та М. С. Тищенко зазначають, що оперативно-розшукові ознаки є структурно змістовними елементами оперативно-розшукової характеристики, які відіграють важливу роль у плануванні й організації розкриття всіх видів злочинів і, зокрема, корисливо-насильницьких, що вчиняються молоддю і неповнолітніми. Використання елементів оперативно-розшукової характеристики сприяє здійсненню оперативно-розшукових заходів, зокрема: оперативної розробки за оперативно-розшуковими справами; організації негласної роботи; ведення профілактичних, криміналістичних та оперативних обліків; оперативної профілактики та ін. [92, с. 230]. З урахуванням пропозицій

вчених вбачаємо за доцільне до елементів оперативно-розшукової характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, віднести:

1) способи підготовки, вчинення і приховування молоддю незаконного заволодіння транспортними засобами;

2) особистість молодої особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами;

3) слідову картину як «комплекс ознак» (слідів), що мають специфіку, властиву вчиненню незаконного заволодіння транспортними засобами молодими особами;

4) час і місце вчинення особами молодого віку незаконного заволодіння транспортними засобами;

5) предмет зазіхання (тип транспортного засобу, марка та модель, вартість транспортного засобу, стан транспортного засобу тощо) [83].

Необхідно зазначити, що всі названі елементи перебувають у тісному зв'язку, за якого аналізування одного з них (способу злочину) дозволяє висувати обґрунтовані версії про молодих осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, зокрема у сфері злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту, а саме незаконного заволодіння транспортними засобами.

Такі положення поширюються й на інші ознаки. Так, сліди злочину відображають зв'язок із особою молодого злочинця. Сліди приховання також орієнтують на коло молодих осіб, що вчинили злочин. Вчені акцентують, що серед основних елементів оперативно-розшукової характеристики кримінального правопорушення домінуючу позицію займає спосіб його вчинення, який охоплює систему взаємопов'язаних дій суб'єкта, що вчиняються з певною послідовністю, із застосуванням різних знарядь і засобів та спрямовані на досягнення мети конкретного кримінального правопорушення [81; 92, с. 230–243; 59, с. 307]. Вбачаємо таке твердження справедливим і до кримінальних правопорушень із незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

У межах аналізування та оцінювання механізму злочинної поведінки молодих осіб дослідники в теорії та на практиці виокремлюють низку ключових елементів, які формують оперативно-розшукову характеристику кримінальних правопорушень, зокрема незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Вони детально або фрагментарно розглядають окремі аспекти, а саме: вік злочинця, типові знаряддя, засоби і обставини вчинення, специфіку способів підготовки, вчинення та реалізації незаконно викрадених ТЗ, особа потерпілого тощо. Не залишаються поза увагою науковців і обставини, що створюють сприятливі умови частини кримінально налаштованої молоді для їх задуму, підготовки та вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами. Переконані, що спосіб незаконного заволодіння транспортним засобом є центральним елементом оперативно-розшукової характеристики, оскільки знання саме цього аспекту дає змогу спланувати та реалізувати заходи затримання молодих злочинців на гарячому.

Оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами, які вчиняються молоддю, дозволяє оперативним працівникам зібрати та проаналізувати оперативно-значущу інформацію, необхідну для ефективної протидії цьому виду кримінального правопорушення й служить орієнтиром для оцінки реального стану справ у цьому напрямку, а також дозволяє зрозуміти специфіку та особливості підготовки, вчинення або вже вчиненого злочину [83].

Під час проведення дослідження оперативно-розшукової характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються молоддю, нами були розроблені анкети, що дозволило провести анкетування 259 працівників оперативних підрозділів; вивчено 154 кримінальних проваджень за фактами вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами; проаналізовано та узагальнено офіційну статистику Офісу Генерального прокурора України.

Результати статистичних даних МВС України за період з 2018 до 2023 рік показав, що найбільш розповсюджені злочини цього виду зареєстровані у таких

областях: Вінницькій – 5,87 %, Дніпропетровській – 4,2 %, Запорізькій – 3,12 %, Київській – 4,95, Луганській 11,74 %, Львівській – 9,72 %, Миколаївській – 8,25 %, Одеській – 5,68 %, Полтавській – 7,88 %, Херсонській – 6,23 %, Черкаській – 5,68 % [74].

За даними Офісу Генерального прокурора України, кількість незаконних заволодінь транспортними засобами що реєструвалися в країні в період з 2016 до 2024 року, щорічно становить близько 1 % від кількості незаконних заволодінь транспортними засобами: у 2016 р. було зареєстровано 115 злочинів вказаної категорії (1,33% від загальної кількості незаконних заволодінь транспортними засобами), відповідно у 2023 р. – 92 злочини (0,94 %), у 2024 р. – 109 злочинів (1,32 %) [27].

Результати аналізування статистики МВС України та даних єдиного звіту Офісу Генерального прокурора України орієнтуються на офіційну інформацію щодо кількості незаконних заволодінь транспортними засобами на території України, тому можна дійти висновку, що не дивлячись на незначне зменшення вчинення такого злочину, спостерігається тенденція поступового збільшення на 1,2 % кожного року. Це свідчить про те, що ці злочини продовжують бути серйозною проблемою для суспільства та громадян, особливо враховуючи їх характер і потенційну загрозу для життя та здоров'я громадян.

Причиною негативного становища, є, перш за все, недоліки в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України щодо протидії незаконним заволодінням транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а саме:

- слабкі оперативні позиції оперативних підрозділів у проведенні оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих(розшукових) дій відносно молодих осіб, які готують та вчиняють кримінальні правопорушення даної категорії;
- недостатнє надходження оперативної інформації оперативним підрозділам, що ускладнює розробку та впровадження стратегії у цій протидії;
- низька ефективність проведення профілактичної роботи серед молоді у

сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами;

– незадовільний стан взаємодії правоохоронців з державними органами та громадськістю у протидії кримінальному правопорушенню даної категорії.

У зв'язку з тим, що кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням транспортними засобами, спостерігаються у багатьох областях України, необхідно покращити ефективність діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо протидії таким злочинам і притягненню молодих осіб до кримінальної відповідальності.

Досліджуючи елементи оперативно-розшукової характеристики слід вказати, що одним з ключових її елементів є способи вчинення злочину. Саме цей елемент дозволяє отримати інформацію про індивідуальні особливості злочинця, такі як його навички, досвід і професіоналізм. Крім того, вивчення способів вчинення злочину дозволяє отримати інформацію про ступінь деморалізації особи, яка вчинила злочин. Це може допомогти слідчим, дізнавачам та оперативним працівникам зрозуміти мотивацію молодого злочинця. На основі інформації про спосіб вчинення злочину також можна скласти психологічний портрет молодого злочинця. Це дозволяє слідчим, дізнавачам та оперативним працівникам передбачити можливі дії молодого злочинця в майбутньому та розробити ефективну стратегію і тактику для його затримання. Отже, аналізування способів вчинення кримінального правопорушення є важливим інструментом для оперативно-розшукової діяльності, який дозволяє отримати цінну інформацію про злочинця та розробити ефективну стратегію для його розслідування.

Незаконне заволодіння транспортними засобами частіше відбувається в окремих районах міст та сіл, де молоді злочинці можуть легко увійти в довіру до водіїв чи власників транспортних засобів. Вони використовують різні методи задля наближення до своїх жертв, наприклад, запропонувати допомогу чи просити про послугу. Після цього, коли транспортний засіб рухається чи стоїть на місці, злочинці реалізують свій намір заволодіти ним. Під час проведення дослідження нами встановлено, що така тактика молодих злочинців

становить близько 12,8 % усіх випадків незаконного заволодіння транспортними засобами. Це свідчить про те, що молоді злочинці активно використовують такі методи, як хитрощі та омана, для досягнення своєї мети.

Вивчення кримінальних проваджень свідчать про те, що молоді злочинці часто застосовують насильство або погрози щодо водіїв чи власників транспортних засобів й у 17,88 % випадків незаконного заволодіння транспортними засобами відбуваються із застосуванням насильства, яке становить загрозу для життя чи здоров'я потерпілого. Це свідчить про високий рівень суспільної небезпеки розглядуваних злочинів та спонукає до активних дій з боку держави у протидії цим злочинам. Інші 24,66 % злочинів пов'язані із погрозами застосування насильства, що свідчить про те, що злочинці намагаються залякати своїх жертв та близько 19,38 % випадків незаконного заволодіння транспортними засобами супроводжуються іншими формами насильства, без загрози для життя чи здоров'я потерпілого. І все ж, як доводить практика, найбільш поширеними є випадки незаконного заволодіння транспортними засобами без застосування насильства чи погроз, які складають близько 51,1 % усіх випадків вчинення кримінальних правопорушень даної категорії.

Крім того, у процесі дослідження мети, яку ставить перед собою молодий злочинець, було з'ясовано, що незаконні заволодіння транспортними засобами:

- у 48,05 % випадків вчинюються з корисливою метою;
- у 13,64 % випадків – із хуліганських мотивів;
- у 11,69 % – з метою заволодіння транспортним засобом і використання його для вчинення іншого злочину;
- у 5,84 % – з метою приховування слідів вчиненого раніше злочину;
- інші 20,78 % складають такі мотиви, як помста, боргові зобов'язання потерпілого тощо.

За результатами дослідження встановлено, що більша частина незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинюється молоддю з корисливою метою.

Крім того, було виявлено, що у більшості випадків молоді злочинці ретельно готуються до вчинення кримінального правопорушення даної категорії, так:

- у 79,8 % кримінальних правопорушень підготовка включала вибір місця та способу його вчинення;
- у 89,43 % – підготовку місця зберігання транспортного засобу, яким незаконно заволоділи;
- у 81,43 % – підбір молодих осіб, як членів групи та розподіл ролей;
- у 79,73 % – розробку плану вчинення злочину;
- у 51,23 % – підготовку та отримання реєстраційних документів і державних реєстраційних знаків для подальшого транспортування транспортного засобу.

Результати аналізування статистичних даних Офісу Генерального прокурора України дозволили визначити таку характерну особливість, щодо незаконного заволодіння транспортних засобів, як груповий характер вчинення подібних злочинних діянь. Так, за період 2020...2024 роки серед досліджуваних кримінальних правопорушень 38,89 % з них вчинено групою молодих осіб. При цьому спостерігається тенденція до збільшення кількості групових злочинів цієї категорії. У 2020 році було зареєстровано 39,13 % зазначених злочинів, вчинених у складі групи осіб, у 2020 – 32,60 %, у 2021 – 33,02 %, у 2022 – 42,16 %, у 2023 – 52,70 %, у 2024 – 37,50 %. Отже, у 2020...2024 роках спостерігається різке збільшення питомої ваги незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством, вчинених у складі групи осіб, і лише у 2022 році питома вага групових злочинів зазначеної категорії відносно зменшилась [27].

Зауважимо, що у нашому дослідженні віковий діапазон осіб, що вчинюють незаконні заволодіння транспортними засобами, визначений від 14 років до 35 років. Дослідження показало, що більшість незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинюється молодими особами у віці від 16 до 30 років – 73,37 %.

Занепокоєння викликає збільшення питомої ваги серед розглядуваних кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми або за їх участю. Із усіх незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством, зареєстрованих ДІТ МВС України в період з 2020 до 2024 року, питома вага злочинів цієї категорії, вчинених неповнолітніми або за їх участю складає 8,26 %. Але якщо у 2020 р. таких злочинів, вчинених неповнолітніми або за їх участю, зареєстровано 7,83 % від загальної їх кількості, зареєстрованих у цьому році, то у 2024 р. цей показник досягнув відмітки 9,72 % [27].

Важливим елементом оперативно-розшукової характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами, є відомості про стан керованості своїми діями осіб у момент їх вчинення. Результати аналізування статистичних даних ДІТ МВС України свідчать про те, що вагома частина розглядуваних злочинів також вчинюється у стані алкогольного сп'яніння. Так, із загальної кількості незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством, зареєстрованих за період з 2020 до 2024 року, 20,18 % з них були вчинені особами у стані алкогольного сп'яніння. При цьому за вказаний період показник питомої ваги випадків вчинення цих злочинів даною категорією осіб збільшився з 11,3 % до 30,55 %. Так, у 2020 р. досліджуваних злочинів, скоєних особами у стані алкогольного сп'яніння, зареєстровано 11,3 %, у 2021 р. – 15,59 %, у 2022 р. – 21,68 %, у 2023 р. – 25,67 %, у 2024 р. – 30,55 % [27].

Суттєвого значення в оперативно-розшуковій характеристиці незаконних заволодінь транспортними засобами, відіграє наявність кримінального досвіду (судимості) у осіб, які вчинюють вказані злочини. За період з 2020 до 2024 року на території України серед зареєстрованих злочинів питома вага осіб, раніше засуджених за незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане з насильством, склала 24,77 %. У 2020 р. відсоток таких осіб склав 16,52 %, у 2021р. – 25 %, у 2022 р. – 27,71 %, у 2023 р. – 24,32 %, у 2024 р. – 33,33 % [27].

Наступним елементом оперативно-розшукової характеристики даних видів злочинів є класифікація предметів посягання. Частіше за все предметом незаконних заволодінь транспортними засобами є автомобілі. Результати

вивчення кримінальних проваджень показали, що предметом злочинного посягання у 66,24 % випадків є автомобілі, у 27,92 % випадків – мототранспортні засоби (мотоцикли, та інші механічні транспортні засоби, об'єм двигуна яких перевищує 50 см³), у 5,84 % випадків – тролейбуси, трамваї, трактори та інші самохідні машини.

Транспортними засобами вітчизняного виробництва заволодівають у 57,14 % випадків, у 42,85 % випадків – транспортними засобами закордонного виробництва. Однією з причин такого становища є підвищений попит на автозапчастини вітчизняного виробництва, що спонукає зловмисників обирати предметом злочинних дій вітчизняний автомототранспорт. Транспортні засоби іноземного виготовлення, якими незаконно заволодівають, в більшості своїй легалізуються як на території України, так і на території інших держав, що свідчить про:

- наявність організованих схем і каналів, за допомогою яких викрадені транспортні засоби молодими особами, проходять процес легалізації через корумпованість працівників таможених підрозділів;
- наявність злочинних угруповань, які займаються незаконним заволодінням транспортними засобами, їх переміщенням через кордони та подальшою легалізацією;
- транснаціональний характер даної проблеми, оскільки викрадені авто легалізуються як в Україні, так і в інших державах;
- необхідність посилення міжнародної співпраці правоохоронних органів для протидії таким злочинним схемам.

У 82,47 % випадків предметом незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством, стає особистий транспорт громадян, у 12,34 % випадків – транспорт підприємств, установ та організацій приватної форми власності, у 5,19 % випадків – державний транспорт. У 59,75 % випадків предметом таких злочинів стають легкові автомобілі, у 33,76 % – мотоцикли та інші механічні транспортні засоби, об'єм двигуна яких перевищує 50 см³, у 5,2 % – вантажні автомобілі, у 1,29 % випадків інші транспортні засоби.

Характеризуючи обставини вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами молодими особами відзначимо, що за часом доби вони найчастіше мають місце у вечірні та нічні години (до 71,4 %) з 21.30 вечора до 5.00 години ранку.

Для незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством, характерним є сезонний час їх вчинення. Дослідження показало, що у 12,99 % випадків незаконні заволодіння транспортними засобами, поєднані з насильством, вчиняються навесні, у 50,65 % випадків – влітку, у 24,02 % випадків – восени, у 12,33 % випадків – взимку.

Місцем вчинення досліджуваних злочинів переважно є вулиця, двір, автостоянка, яка не охороняється, житлові масиви (80–90 %). Нерідко злочинці вчинюють посягання на транспортні засоби, що стоять окремо, на темних малолюдних вулицях чи у дворах, чекаючи на власника або водія. Пояснюється це насамперед тим, що в місцях концентрації транспортних засобів у нічний час, особливо освітлених електрикою, більш ймовірна візуальна охорона, організована власниками транспортних засобів. І правопорушники про це знають.

Починаючи з 2020 р. щорічно кількість незаконних заволодінь транспортними засобами зменшується, але зважаючи на те, що загальна кількість злочинних посягань на транспортні засоби, передбачених ст. 289 КК України, також зменшилась, питома вага розглядуваних злочинів залишається майже незмінною – близько 1 %.

Ми зупинилися на висвітленні лише окремих вагомих ознак оперативно-розшукової характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами, які доцільно враховувати в процесі проведення оперативно-розшукових та інших заходів щодо боротьби з цими злочинами.

У процесі дослідження поняття і сутності оперативно-розшукової характеристики злочинів, В. В. Танько встановив, що:

– неповнолітні особи вчиняють такі злочини у більшості випадків – у співучасті з дорослими громадяни України (97,9 %); 19,3 % осіб вчиняли

злочин у складі групи (за виключенням злочинної організації); працездатні, які не працюють і не навчаються (51,6 %); робітники (20,7 %); із загальною середньою (9,6 %) або професійно-технічною освітою (24,2 %), при цьому прослідковується наявна тенденція поступового зниження освітнього рівня таких злочинців;

– найбільш типові негативні риси особистості молодого злочинця, що знайшли прояв під час вчинення даного злочину – це неврівноваженість, запальність, невитриманість (61,3 %), агресивність, конфліктність (11,9 %), жорстокість (6,9 %), цинізм (3,9 %) та злість (3,4 %);

– за результатами психіатричних експертиз 14,9 % злочинців виявилися схильними до емоційних, нервових, поведінкових розладів тощо, а 9,5 % страждають хронічним алкоголізмом; 76,6% злочинців вчинили злочин у стані сп’яніння;

– за сукупністю злочинів засуджено 49,1 % осіб, за сукупністю вироків – 10,7 %; стан неосудності у осіб судами визнано у 1,2 % засуджених; у відношенні 14,7 % кримінальні провадження закрито; звільнено від покарання здійснювалось переважно з випробуванням (65,0 %) [77, с. 7–8].

Вченим зазначено, що крадіжки автотранспорту вчиняються переважно у вечірній та нічний час (з 18.00 по 03.00 год. вчиняється – 63,7% злочинів), напередодні вихідних днів та у вихідні (59,0%). Переважна більшість злочинів вчиняється молодими особами у містах (37,3%) та обласних центрах (27,0%), у поживавлених чи громадських місцях (47,3%), а також за місцем проживання злочинців (20,3%). У більшості випадків (87%) це очевидний злочин. Свою вину вчиненні злочину визнали 80,7% злочинців. Встановлено, що 27,7% злочинів пов’язані з віктимною поведінкою жертви: нехтування засобами особистої безпеки (10,5%); порушення правил (інструкцій) щодо виконання професійних обов’язків (8,1%); образливе, принизливе ставлення до правопорушника (6,3%); провокування конфліктної ситуації (2,7%) [77, с. 8–9]. Наведені результати досліджень А. В. Танька збігаються із тими, що були нами отримані під час нашого дослідження, що свідчить про всебічність, повноту та

об'єктивність здійснених наукових пошуків і отриманих результатів.

Оперативно-розшукова характеристика має важливе значення для оперативних працівників і допомагає їм визначити найбільш ефективні методи і засоби протидії щодо розробки та вжиття тактичні прийоми оперативно-розшукових заходів. Елементи оперативно-розшукової характеристики кримінального правопорушення перебувають у певному співвідношенні з оперативно-розшуковими заходами перелік яких визначається відомчими нормативно-правовими актами, а їх класифікація розкривається в наукових працях фахівців у галузі ОРД [59]. Переконані, що елементи оперативно-розшукової характеристики мають значення під час планування та організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на протидію незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчинюються молоддю. Крім цього, елементи оперативно-розшукової характеристики для оперативних працівників є необхідною інформацією під час вибору найбільш ефективних тактичних прийомів і методів оперативно-розшукової діяльності, а також для обміну інформацією та тісної взаємодії між іншими підрозділами у протидії кримінальним правопорушенням даної категорії.

Результати проведеного дослідження доводять, що оперативно-розшукова характеристика є сукупністю систематизованих ознак кримінально-правового, кримінологічного, криміналістичного та оперативно-розшукового характеру, які містять значиму інформацію, отриману оперативними працівниками в процесі оперативно-розшукової діяльності та охоплює спектр відомостей про правопорушника (вік, стать), його поведінкові риси, соціальне становище, зв'язки кримінального характеру, а також обставини задуму, готування та вчинення кримінального правопорушення: спосіб, місце, час, методи приховування викраденого та реалізації транспортного засобу. Нами встановлено, що під час розроблення та реалізації оперативно-розшукових заходів враховується інформація про потерпілого та інші важливі деталі, які на практиці допомагають вирішувати оперативно-тактичні завдання у протидії

кримінальним правопорушенням даної категорії.

Для успішної протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним заволодінням автотранспортними засобами, що вчинені молоддю, працівники оперативних підрозділів поліції мають розуміти елементи оперативно-розшукової характеристики, правильно її застосовувати в своїй діяльності, що дозволить їм ефективно та результативно протидіяти злочинній діяльності молоді у дослідженому напрямі.

Підсумовуючи, пропонуємо авторське визначення поняття оперативно-розшукової характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю – *це сукупність систематизованих даних, що містить значиму інформацію про способи та методи здійснення й причетних до цього виду кримінального правопорушення молодих осіб, які дозволяють розробляти тактичні прийоми та орієнтують працівників оперативних підрозділів на вибір застосування негласних сил, форм, методів і засобів оперативно-розшукової діяльності та ефективно здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи у запобіганні та протидії цьому виду злочину.*

Висновки до розділу 1

1.1. Стан наукової розробленості проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, свідчить про те, що раніше вказана тема концептуально не досліджувалася. У межах юридичної теорії утворюється новий науковий напрям, пов'язаний із формуванням концептуального знання щодо даного виду суспільних відносин. Констатовано, що структура системи протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, включає: 1) захист та охорону прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також інтересів суспільства й держави; 2) постійний моніторинг і прогнозування стану криміногенної та оперативної обстановки на відповідній території та напрями

оперативного обслуговування щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 3) загальну та індивідуальну (ранню) профілактику кримінальних правопорушень відносно молодих осіб, схильних до вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 4) запобігання, попередження, виявлення, розкриття, припинення (нейтралізацію), повне, швидке і неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, вчинених молодими особами щодо незаконного заволодіння транспортними засобами; 5) взаємодію працівників оперативних підрозділів поліції між собою, з підрозділами ювенальної превенції та дільничними офіцерами поліції, які входять до складу Управління превентивної діяльності та з офіцерами громад.

1.2. Зауважено, що значення понятійно-категоріального апарату оперативно-розшукової діяльності полягає в можливості його застосування для *прямого* (використання під час формулювання правових концепцій, ідей, норм права) чи *опосередкованого* (вплив на правосвідомість особи) регулювання оперативно-розшукових відносин. Виявлено необхідність теоретичного і законодавчого уточнення понятійно-категоріального апарату оперативно-розшукової діяльності, що має значення для ефективного регулювання таких відносин на основі міжнародних правових стандартів як засобу гарантування прав та основоположних свобод особи. Доведено, що оперативно-розшукова протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю – *це розробка і реалізація ефективного та оптимального комплексу заходів, направлених на проведення оперативними підрозділами поліції постійного моніторингу, збирання, аналізування, оцінювання та накопичення інформації з метою прогнозування, планування та здійснення оперативно-розшукових заходів з удосконалення проведення загальної та індивідуальної профілактики, запобігання, попередження, виявлення, розкриття і припинення (нейтралізації) злочинної діяльності серед молоді*. Вказано на доцільність повного, швидкого і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень та сумісну реалізацію заходів із посадовими особами

зацікавлених відомств і тих керівників, від яких залежить усунення причин і умов, що сприяли вчиненню таких кримінальних правопорушень серед молоді.

1.3. Визначено, що на теоретичному рівні у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, основний зміст і сутність будь-якого злочину представляє оперативно-розшукова характеристика, яка має структурні та смислові відмінності, зокрема, від криміналістичної, кримінологічної, психологічної, соціологічної характеристик правового циклу. Встановлено, що окремі її елементи використовуються в оперативно-розшуковій діяльності як комплексне інформаційне забезпечення синтезу ознак, упорядкованих і взаємозалежних між собою різних представлень і результатів розвідки. Акцентовано, що вони об'єднуються в єдину цілісну «картину» наміри, підготовчі дії, способи вчинення і приховування молодими особами ознак кримінального правопорушення, що використовується працівниками оперативних підрозділів для вирішення конкретних завдань у цій сфері. Наголошено, що основними елементами оперативно-розшукової характеристики злочинів, що вчиняються молоддю, є: кримінально-правові, криміналістичні, кримінологічні, віктимологічні ознаки, морально-психологічні і професійні якості правопорушника молодого віку. Доведено, що оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є динамічною категорією, яка доповнюється певними елементами залежно від характеру завдань, що розв'язуються у сфері такої протидії у конкретному регіоні та залежно від стану оперативної обстановки. Основним функціональним призначенням оперативно-розшукової характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, визначено забезпечення ефективного планування науково обґрунтованих та дієвих заходів і типових рекомендацій з організації й тактики застосування результативних оперативно-розшукових сил, засобів, форм і методів у досліджуваному напрямі.

Результати досліджень висвітлено в публікаціях здобувача [83, 84, 85].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Бабакін В. М. Протидія молодіжній злочинності: оперативно-розшуковий аспект : монографія. Харків. Вид-во «Факт», 2020. 512 с.
2. Бабакін В. М. Окремі аспекти оперативно-розшукового моніторингу протидії злочинності серед молоді в Україні. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ* : зб. наук. пр. Харків. Харківський нац. ун-т внутр. справ. 2013. № 1. С. 28–36.
3. Бабакін В. М. Оперативно-розшукова характеристика злочинів, що вчиняються молоддю. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. : Юридична* : зб. наук. пр. Львів : ЛьвДУВС, 2015. № 1. С. 3–14.
4. Бажанов М. И. Понятие организованной преступной группы и преступной организации. *Збірник наукових праць Харківського центру вивчення організованої злочинності*. Випуск 1. 2000. С. 7–25.
5. Бандурка А. М., Давыденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие : моногр. Харьков : Гос. спец. изд-во «Основа». 2003. 368 с.
6. Бірюков Г. М. Сутність та поняття оперативно-розшукової тактики : лекція. Київ : Нац. ун-т держ. податк. служби України, 2012. 32 с.
7. Брисковська О. М. Розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням автотранспортними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність, 12.00.09. Київ, 2012. 19 с.
8. Брисковська О. М., Корнєв О. М., Кравченко В. П. Організація і тактика боротьби підрозділів Департаменту карного розшуку МВС України з легалізацією автотранспортних засобів, здобутих злочинним шляхом : метод. рек. Київ. Київ. нац. ун-т внутр. справ. 2008. 40 с.
9. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки : сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики : дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.07. Харків, 2002. 243 с.
10. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Кримінологія : навч.

посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : ЦУЛ, 2007. 192 с.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови [з додат., допов. та CD] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

12. Волобуєв А. Ф., Користін О. Є., Степанюк Р. Л. Організація розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків. ХНУВС, 2010. 568 с.

13. Волянчук О. Д. Основна кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми. *Держава та регіони*. Сер.: Право. Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2012. № 01(35). С. 150–152.

14. Галючек А. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю ОВС: метод. рекомендації. Запоріжжя: Запорізький юрид. ін.-т ДДУВС, 2008. 59 с.

15. Говорун Д. В. Організація і тактика протидії підрозділами кримінальної поліції розбійним нападам на водіїв автотранспорту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність, 12.00.09. Київ. НАВС. 2021. 20 с.

16. Гресь Ю. О. Формування технологічного підходу у криміналістичній тактиці : дис.... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.09. Одеса. 2017. 267 с.

17. Грібов М. Л. Співвідношення криміналістичної та оперативно-розшукової тактики. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1 (23). С. 6–13.

18. Даньшин И. Н. Профессиональная преступность. *Збірник наукових праць Харківського Центру вивчення організованої злочинності*. Харків. Вип. №1. 2000. С. 92–119.

19. Даньшин І. М. Кримінологія : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів. Харків. Право, 2003. 352 с.

20. Денисов С. Ф. Профілактика молодіжної злочинності як об'єкт кримінологічного дослідження. *Держава та регіони*. Сер.: Право: наук.-вироб. журн. 2010. № 2. С. 65–69.

21. Джужа О. М., Василевич В. В., Колб Г. О. Кримінологія: навчальний

посібник / за заг. ред. О. М. Джужи. К.: Атіка, 2009. 312 с.

22. Джужа О. М., Михайленко П. П., Кулик О. Г. Курс кримінології. Загальна частина : підруч. : у 2 кн. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ. Юрінком Інтер. 2001. Кн. 1. 352 с.

23. Джужа О. М. Стислий словник кримінологічних термінів : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 1999. 235 с.

24. Дідоренко Е. О., Бараненко Б. І. Методологічні проблеми оперативно-розшукової діяльності як окремої галузі наукового знання. *Методологічні проблеми теорії і практики ОРД у сучасних умовах : Вісн. ЛАВС МВС ім. 10-річчя незалежності України*. 2004. Спецвип. № 1. С. 3–9.

25. Дрозд В. Ю., Чаплинський К. О., Методика розслідування крадіжок з автотранспортних засобів: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 306 с.

26. Євтушок В. П. Правові та організаційні засади оперативно-розшукової тактики: дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 21.07.04. Львів: ЛІВС при НАВСУ, 1999. 227 с.

27. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2016-2024 роки. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>. (дата звернення: 10.01.2025).

28. Ємельяненко В. В. Незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України): огляд нововведень. *Право і Безпека*. 2005. Т. 4, № 6. С. 59–61.

29. Зелінський А. Ф. Кримінальна психологія. Київ. Юрінком Інтер. 1999. 240 с.

30. Іванов Ю. Ф. Боротьба із злочинними посяганнями на власність, предметом яких є автотранспортні засоби (кримінально-правові та кримінологічні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.08. Київ, 1999. 18 с.

31. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Вид.

ПАВЛИВОДА А. В., 2006. 264 с.

32. Кальман О. Г. Що протиставити злочинності. *Дзеркало тижня*. 2009. № 8 (736). С. 6.

33. Кириченко О. В., Шевченко О. А. Оперативно-розшукова профілактика злочинів як вид діяльності ОВС України. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2009. № 2. С. 199–206.

34. Климов А. С. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика хищений транспортных средств, совершаемых организованными преступными группами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: специальность, 12.00.08. Київ, 2009. 32 с.

35. Коваль А. А. Проблема співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій з оперативно-розшуковими заходами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т. 1. С. 108–112.

36. Ковбаса В. М. Тактичне забезпечення розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених злочинними угрупованнями: дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 238 с.

37. Козаченко И. П. Тактика применения средств и методов оперативно-розыскной деятельности в профилактике и расследовании преступлений. Киев. КВШ МВД СССР, 1988. 145 с.

38. Козаченко И. П. Оперативно-розыскная профилактика (правовые и организационно-тактические вопросы) : монография. Київ : КВШ МВД СССР, 1991. 681 с.

39. Колошко І. М. Організація і тактика боротьби апаратів карного розшуку з навмисними вбивствами (за матеріалами органів внутрішніх справ України): дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність, 12.00.09. Харків, 1996. 350 с.

40. Кондратьев Я. Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції : монографія. Київ : НАВСУ, 2004. 444 с.

41. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Київ. Юрінком, 1998. 416 с.
42. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.04.2025).
43. Кримінологія : підруч. /за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків. Право, 2014. 440 с.
44. Кубарев В. С., Кубарев И. В. Пути совершенствования оперативно-розыскной методики раскрытия латентных преступлений, совершаемых организованными преступными сообществами. *Проблеми вдосконалення ОРД ОВС у напрямку боротьби з організованою злочинністю* : Вісн. ЛДУВС. 2007. Спецвип. № 2. С. 65–72.
45. Літвінов М. Ю. Поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів. *Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України*. 2009. № 179. С. 119–128.
46. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Поняття і види характеристик злочинів. *Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України*. Львів: Львівський ІВС при НАВСУ. 2000. С. 170–177.
47. Лютий В. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами: дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність, 12.00.09. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 252 с.
48. Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту: монографія. Донецьк : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2004. 380 с.
49. Міцак Б. Ф. Попередження та розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність, 12.00.09 Львів, 2010. 16 с.
50. Моїсєєв Є. М., Джужа О. М., Никифорчук Д. Й. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. /за ред. О. М. Джужі. Київ. Правова єдність.

2009. 310 с.

51. Мороз О. О. Организация и тактика борьбы с кражами и угонами автомобильного транспорта: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: специальность, 21.00.06. Киев: НАВС, 1999. 17 с.

52. Мороз О. О. Организация и тактика борьбы с кражами и угонами автомобильного транспорта: дис. ... канд. юрид. наук: специальность, 21.07.04. Харьков, 1998. 255 с.

53. Орлов Ю. Ю. Актуальні напрями наукових досліджень у сфері оперативно-розшукової діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 12–19.

54. Основы оперативно-розшукової діяльності : термінологічний словник / уклад. С. В. Албул. Одеса : Астропринт, 2017. 130 с. (Серія «Теорія і практика ОРД»).

55. Павленко С. О. Аналіз сучасного стану наукових досліджень проблем оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 105–122.

56. Панов М. І. Щодо поняття організованих злочинних груп. *Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні* (на матеріалах Харківської та Полтавської областей). Харків: НЮА України, 1999. С. 21–22.

57. Петров С. Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Київ, 2010. 19 с.

58. Петков С. В., Журавльов Д. В., Дрозд О. Ю., Дрозд В. Г. Настільна книга слідчого / дізнавача. Процесуальні дії у досудовому розслідуванні. Основні процесуальні документи. Київ. ЦУЛ. 2021. 432 с.

59. Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія. Київ. РВВ НА СБУ. 2004. 336 с.

60. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з*

організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014. № 3. С. 137–141.

61. Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Оперативно-розшукові аспекти протидії злочинності. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 237–245.

62. Подлінець С. Д. Адміністративна деліктологія : навч.-метод. посіб. і навч. програма. Одеса : Юрид. літ-ра, 1999. 60 с.

63. Про Національну поліцію : Закон України від 7 лютого 2015 року № 580-VIII (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст.379 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення : 24.12.2024).

64. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 22, ст. 303 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print1330431040179040> (дата звернення 20.02.2025).

65. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2021, № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356> (дата звернення 20.04.2025).

66. Пчолкін В. Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості : монографія Одеса. ОЮІ НУВС, 2005. 376 с.

67. Пчолкін В. Д. Поняття характеристики злочинів у теорії оперативно-розшукової діяльності. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС України* : сб. наук. ст. Луганськ, 2004. Спец. вип. № 2. Ч. 1. С. 75–76.

68. Пшеничний І. В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй : дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08. Київ, 2000. 220 с.

69. Саркисов Г. С. Социальная система предупреждения преступности. Ереван : Айастан, 1975. 158 с.

70. Свірін М. О. Запобігання органами внутрішніх справ незаконному

заволодінню транспортними засобами : дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08 Київ. 2010. 227 с.

71. Скалозуб Л. П. Протидія підрозділами міліції незаконному відшкодуванню податку на додану вартість : монографія. Чернівці : Прут, 2009. 302 с.

72. Скалозуб Л. П. Співвідношення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. *Нові вектори розвитку демократії та інститутів держави і права : зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. : тези наук. доп.* (10 груд. 2015 р.). Київ : Центр учб. літ., 2015. С. 219–220.

73. Скрип Є. В. Кримінально-процесуальне доказування злочинів, пов'язаних із незаконною легалізацією автотранспорту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.

74. Статистика МВС України – Викрадення авто в Україні: Національна поліція оприлюднила статистику. URL: <https://benishgps.com/uk-ua/blog/vikradennya-avto-v-ukrayini-naczionalna-policziya-oprilyudnila-statistiku/> (дата звернення 21.04.2025).

75. Стрельченко Д. Б. Основи виявлення і розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами, вчиненого організованими злочинними групами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09 Одеса, 2008. 20 с.

76. Сущенко В. Д., Антипов В. І. Профілактика злочинності в Україні : навч. посіб. Київ. НАВСУ, 2000. 136 с.

77. Танько А. В. Кримінологічна характеристика та запобігання погрозам або насильству щодо працівників правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08. Харків. 2015. 16 с.

78. Тищенко М. В., Душейко Г. О. Тактичні особливості реалізації оперативно-розшукової інформації при порушенні кримінальної справи. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2002. Вип. 17. С. 3–6.

79. Тищенко М. С. Щодо питання визначення оперативно-розшукової

характеристики корисливо-насильницьких злочинів. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності*: матеріали кругл. столу, присвяч. Дню науки (м. Дніпро, 22 трав. 2020 р.). Дніпро: ДДУВС, 2020. С. 112–114.

80. Федосова О. В. Оперативно-розшукова характеристика корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e3cb8cc9-d277-4363-a79e-b5e106c814fe/content> (дата звернення: 01.12.2024).

81. Федосова О. В. Обставини, які підлягають встановленню у ході розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 305–313.

82. Христов О. Л. Організація і тактика попередження та розкриття незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних із насильством: дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Дніпропетровськ. 2010. 290 с.

83. Чекін Д. О. Оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 6 (36). С. 787–796.

84. Чекін Д. О. Стан наукової розробленості протидії оперативними підрозділами незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Dictum Factum*. 2025. № 1 (17). С. 291–297.

85. Чекін Д. О. Сучасні тенденції наукових досліджень із протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, учиненому молоддю. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. від дня народж. відом. вчен.-кримінал., д-ра наук, проф. Рудольфа Арчибальда Рейсса (Харків, 23 травня 2025 року). Харків. ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». 2025. С. 486–489.

86. Чернявський С. С., Брисковська О. М., Капащук А. В. Взаємодія підрозділів карного розшуку та інших служб ОВС у розкритті незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ. Нац.

акад. внутр. справ, 2010. 80 с.

87. Чернявський С. С., Брисковська О. М., Просолов О. А. Запобігання незаконному заволодінню автотранспортом, що вчиняється за участю неповнолітніх : метод. рек. / за заг. ред. О. М. Джужі. К., Нац. акад. внутр. справ 2011. 60 с.

88. Шендрик В. В. Предмет попередження злочинів в оперативно-розшуковій діяльності. *Право і безпека : наук. журн.* Харків. ХНУВС. 2011. № 3 (40). URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pib/2011_3/index.htm. (дата звернення :11.12.2024)

89. Шендрик В. В. Теорія і практика попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України : монографія. Дніпропетровськ. ДДУВС, 2012. 420 с.

90. Юхно О. О. Теорія та практика оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ : монографія. Одеса : Інтерпрінт, 2010. 367 с.

91. Яницька Н. В. Групово-корисливі насильницькі злочини молоді та їх попередження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2000. 19 с.

92. Vitaliy Teliychuk, Sergey Karpovsky Problems of operational and research counterfeit of user-violent crimes and some ways of solving them. Science, technology, and innovation: the experience of European countries and prospects for Ukraine: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. 412 p.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ

2.1. Організація і тактика оперативно-розшукової діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю

Правозастосовна діяльність оперативних підрозділів свідчить про те, що протидія злочинності здійснюється достатньо ефективно засобом застосування відповідних тактичних прийомів оперативно-розшукової діяльності, оскільки вона визначає широкий вибір певних видів оперативно-розшукових заходів, їх зміст і послідовність, місце, час, інтенсивність проведення тощо. Водночас, тактичний процес роботи оперативного працівника передбачає отримання оперативної інформації, моніторинг і прогнозування, а також оцінювання оперативної обстановки з подальшим прийняттям рішень щодо здійснення оперативно-розшукових заходів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Вбачається доцільним дослідити питання щодо сутності проведення тактики оперативно-розшукової діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Оперативно-розшукова тактика, як самостійна частина оперативно-розшукової діяльності, відображає всі її головні риси, в тому числі й спрямованість на забезпечення потреби практики діяльності кримінальної поліції України. При цьому узагальнення напрацьованих практикою прийомів і методів організації та проведення оперативно-розшукових заходів розширює тактику, зумовлює виникнення та розвиток нових тактичних прийомів у тому

числі й протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Теоретичні основи оперативно-розшукової тактики були розроблені у наукових дослідженнях вченими та практиками, які вважали, що тактика є одним з найвищих видів мистецтва, оскільки її об'єктом є не матеріальні речі, а розумова діяльність людини. Для того, щоб володіти мистецтвом тактики, оперативному працівнику необхідно мати певні особисті якості та здібності, що включають: знання; уміння та навички аналізувати ситуацію; мати глибоке розуміння психології, зокрема молоді особи; здатність передбачати дії злочинця та розробляти ефективну стратегію щодо запобігання та протидії злочинам.

Термін «тактика» походить від грецького слова (гр. *taktica* – мистецтво побудови військ, від *tasso* – будує, вибудовує) і є складовою частиною військового мистецтва, що об'єднує теорію і практику підготовки та ведення бою військовими частинами і підрозділами різних видів Збройних сил. Тактика – це сукупність засобів і прийомів для досягнення поставленої мети [25], а також в реалізації стратегії у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Першим із вітчизняних дослідників поняття оперативно-розшукової тактики сформулював І. П. Козаченко, розуміючи її як: самостійну галузь оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється згідно з науково розробленими рекомендаціями й апробованими практикою прийомами використання методів і засобів ОРД; їх організацію та планування в реальних обставинах; дії оперативного працівника під час виконання визначених завдань із метою попередження та розкриття злочинів, розшуку злочинців, розв'язання інших агентурно-оперативних завдань [22, с. 15]. Вона має бути адаптивною, гнучкою, підкріплена сучасними технічними засобами та інформаційними технологіями, а також постійно вдосконалюватись з урахуванням практичного досвіду оперативних працівників діяльності та результатів нових наукових пошуків.

За визначенням Г. М. Бірюкова, оперативно-розшукова тактика – це самостійна складова ОРД, головні положення якої базуються на результатах наукових досліджень вчених, передовому досвіді роботи практичних працівників і законодавчих актів, що регулюють боротьбу зі злочинністю та є системою спеціальних прийомів, спрямованих на ефективне попередження, розкриття злочинів, розшук злочинців та інших осіб, котрі можуть становити оперативний інтерес для правоохоронців [9]. Така діяльність спрямовується на мінімізацію загроз для суспільства, захисту прав та інтересів громадян, юридичних осіб, а також забезпечення національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану.

Визначення оперативно-розшукової тактики запропонував С. В. Албул у термінологічному словнику «Основи оперативно-розшукової діяльності»: «оперативно-розшукова тактика – це система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо здійснення суб'єктами ОРД комплексу оперативно-розшукових та інших заходів (дій, операцій, комбінацій тощо) на підставі законів і підзаконних нормативних актів, спрямованих на успішне вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, з урахуванням особливостей конкретної оперативної обстановки» [36]. Відповідно науковій позиції М. Л. Грібова, «оперативно-розшукова тактика – це система інтелектуальних (розумових) операцій і практичних дій суб'єктів ОРД із запобігання ймовірному опору, а також подолання або нейтралізації фактичного опору їхньої діяльності з виконання юридичних обов'язків і реалізації прав, передбачених законом [12, с. 9].

Перспективним вбачається визначення поняття оперативно-розшукової тактики, що запропонували представники колективу авторів навчального посібника «Оперативно-розшукова діяльність» за редакцією професора О. М. Джужі. За їх визначенням, «оперативно-розшукова тактика – це система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо проведення комплексу заходів (дій, операцій, комбінацій тощо) суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється на підставі законних і підзаконних

актів з урахуванням особливостей криміногенної ситуації та спрямована на вирішення завдань оперативних підрозділів» [29, с. 196].

З наведених наукових позицій вчених можна зробити висновок, що оперативно-розшукова тактика розглядається як комплекс науково-обґрунтованих прийомів, способів і методів, що застосовуються суб'єктами оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення ефективної протидії зі злочинністю, зокрема незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

У спеціальних наукових дослідженнях, що присвячені вивченню та проведенню прийомів оперативно-розшукової тактики, за останні 15 років напрацьовано та прийнято багато науково-теоретичних і практичних рекомендацій щодо розробки її загальних положень і спеціальної тактики використання негласних сил, засобів і методів в оперативно-розшуковій діяльності. У сфері оперативно-розшукової діяльності до сих пір тривають дискусії щодо подальшого розвитку теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, що це вимагає подальшого вивчення та практичного вирішення. Особливу увагу слід звернути на відсутність єдиної точки зору щодо сутності оперативно-розшукової тактики у спеціальній літературі. Це призводить до різних тлумачень та розумінь цього поняття серед фахівців ОРД [52].

Ефективність протидії злочинності напрямку залежить від якості застосування прийомів оперативно-розшукової тактики. Кінцеві результати протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є основним критерієм оцінки ефективності застосованих оперативно-розшукових заходів і важливу роль у досягненні позитивних результатів відіграють чіткі та організовані дії оперативних працівників. Таким чином, успішне виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, за допомогою оперативно-розшукової тактики, можливо лише за умови комплексного підходу, що поєднує доречні дії, професійну підготовку та чітке порозуміння оперативних завдань і дозволяє забезпечити ефективне розв'язання завдань та досягнення бажаних результатів у протидії зі злочинністю в цілому [53].

На підставі результатів аналізування наукових праць встановлено, що оперативно-розшукову тактику в теорії оперативно-розшукової діяльності умовно розділити на загальну та спеціальну. Як зазначають М. В. Тищенко та Г. О. Душейко, загальна тактика містить наукові положення та рекомендації загального характеру, а спеціальна – стосовно розв'язання конкретних оперативно-тактичних завдань [47], а також використовувати спеціальну тактику для розв'язання окремих оперативних завдань.

Водночас Г. М. Бірюков у відкритій лекції «Сутність та поняття оперативно-розшукової тактики» звернув увагу, що *загальна тактика* розробляє прийоми та способи забезпечення форм оперативно-розшукової діяльності, запобігання й припинення кримінальних правопорушень, розшуку злочинців, пошуку та фіксації оперативно-розшукової інформації, здійснення оперативної розробки тощо [9, с. 32], а також дозволяє оперативним працівникам адаптуватися до нових ситуацій, що виникають на території оперативного обслуговування та застосовувати найефективніші методи й тактичні прийоми для досягнення своїх цілей у протидії.

Натомість переконані, що *спеціальна тактика* становить систему рекомендацій, способів, прийомів вивчення й аналізування конкретної оперативної обстановки (ситуації). Спеціальна тактика оперативних підрозділів «вирішує питання» застосування методів ОРД у протидії злочинності; проведенні оперативних комбінацій, документування та реалізації матеріалів оперативної розробки й інших оперативних заходів [9]. Важливим є той факт, що загальна та спеціальна тактика є тісно взаємозалежними елементами оперативно-розшукової діяльності. Вони мають спільні складові частини, серед яких слід виокремити організаційну складову, інформаційно-аналітичну підтримку, етапи планування тощо.

У сучасних умовах, коли молодіжна організована злочинність продовжує нарощувати свої сили та вдосконалювати методи діяльності, зокрема незаконне заволодіння транспортними засобами, що вчиняється молоддю, свідчить про необхідність суттєвого оновлення підходів до протидії таким кримінальним

правопорушенням з боку оперативних підрозділів. Зокрема, необхідно вдосконалити положення загальної та спеціальної оперативно-розшукової тактики щоб відповідали сучасним викликам і загрозам. Важливо зазначити, що молодіжна організована злочинність у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчинені молоддю, характеризується високим рівнем професіоналізму та технічної оснащеності, яка вимагає від правоохоронних органів відповідних заходів для протидії.

Проведене анкетування оперативних працівників показало, що більшість з них вважає необхідним і корисним забезпечення практичних працівників оперативних підрозділів науково-практичними рекомендаціями щодо протидії незаконного заволодіння транспортних засобів, що вчиняються молоддю, 96,2 % опитаних. Особливого значення набувають напрями вдосконалення правового регулювання у такий протидії, що зазначило 93,4 % опитаних (див. додаток Б).

Відповідно до вимог чинного КПК України [27], прийнятого в 2012 році, за дорученням слідчого працівники оперативних підрозділів отримали право здійснювати негласну діяльність у межах кримінального провадження. Це свідчить про те, що застосування тактичних прийомів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів має спільну мету запобігання й розкриття тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень, зокрема незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Беззаперечним є висновок про те, що слідчі дії (гласні та негласні) мають спільні з оперативно-розшуковими заходами ознаки (йдеться про прийоми та методи отримання інформації, що має значення для доказування чи провадження, схожі пізнавальні засоби, терміни, підстави) [21, с. 110], що дозволяє забезпечити найбільш ефективну протидію у дослідженому напрямку злочинності. Крім того, поєднання слідчих дій та оперативно-розшукових заходів свідчить про необхідність тісної співпраці між слідчими та оперативними працівниками у процесі проведення цих заходів, що дозволяє

забезпечити найбільшу результативність.

Більше того, окремі дослідники зауважують, що оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії суттєво різняться між собою за метою і завданнями; фактичними та юридичними підставами проведення; правовим статусом суб'єктів їх здійснення й, відповідно, характером правовідносин, що виникають під час їх здійснення; сферами здійснення; за процесуальним значенням отриманих результатів; об'єктом, формами й методами відомчого контролю та прокурорського нагляду за їх здійсненням, чим зумовлена їх відособленість [38, с. 140].

А. А. Коваль слушно вважає негласні слідчі (розшукові) дії новою правовою категорією, наділеною власними ознаками, що, попри однорідну з оперативно-розшуковими заходами природу, не є до них ідентичною [21, с. 106]. Відповідно і тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій має певні особливості, відмінні від тактики оперативно-розшукових заходів. Наведену тезу підтверджують результати опитування працівників Національної поліції України, проведеного Ю. О. Гресь, за якими 42,8 % респондентів зазначили необхідність розроблення алгоритмів проведення всіх без винятку негласних слідчих (розшукових) дій. Також ми погоджуємось із тим, що важливого значення набуває розроблення в межах криміналістичної тактики положень із організації і тактики проведення негласних слідчих розшукових дій у частині відомостей, що становлять державну таємницю [38, с. 153].

Проведені дослідження вказують на те, що інтернет-ресурси, зокрема соціальні мережі, стали важливим інструментом для проведення пропаганди кримінальної субкультури та вербування і втягнення молоді в злочинну діяльність через мережу Інтернет.

За висновками Ю. Ю. Орлова, в такій ситуації актуальним є вдосконалення тактики застосування новітніх засобів і методів оперативно-розшукової діяльності, а також розроблення тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій [34, с. 16]. Це вимагає від слідчих та оперативних працівників постійно вдосконалювати свої знання та навички, а також

використовувати новітні технології та методи протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. На наше переконання оперативно-розшукова тактика потребує якісного удосконалення, у т. ч. в умовах воєнного часу. Результати анкетування слідчих та оперативних працівників свідчать про те, що необхідність і доцільність запозичення міжнародного досвіду в частині навчання та підготовки слідчих та оперативних підрозділів щодо тактики виявлення, запобігання та розслідування фактів незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчинені молоддю (79,8 % респондентів).

Відповідно до результатів проведеного анкетування серед оперативних працівників, більшість із них (79,8 %) вважає необхідним вивчення досвіду інших країн у протидії з незаконним заволодінням транспортних засобів, що вчиняються молоддю. Вони акцентують на важливості удосконалення оперативно-розшукової тактики у цьому напрямі діяльності, а також отримання у іноземних колег нових знань щодо використання та застосування сучасних методів і технологій у протидії злочинності.

Сучасна наукова думка щодо сутності оперативно-розшукової тактики поділяє її на дві взаємопов'язані частини: загальну та спеціальну тактику. Загальна тактика містить наукові положення та рекомендації загального характеру, а спеціальна – стосовно рішення конкретних оперативно-тактичних завдань [16, с. 27]. На нашу думку загальні положення оперативно-розшукової тактики є передумовою щодо розробки та застосування окремих методів і засобів оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинності, зокрема незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Необхідність розробки та проведення ефективної оперативно-розшукової тактики обумовлена факторами, серед яких вбачаємо за доцільне виокремити:

1. Існування злочинного середовища, що характеризується високим рівнем конспірації та дисципліни.
2. Сформованість системи злочинних відносин, що базується на розподілі сфер злочинної діяльності.

3. Кримінальна субкультура, яка сприяє порушенню соціальних норм і відносин. Розвиток злочинного професіоналізму та кваліфікації, який штовхає кримінально налаштовану молодь до постійного пошуку нових і вдосконалення існуючих способів, засобів вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, способів маскуванню й пошук злочинних зв'язків, а оперативним підрозділам вказане слід врахувати з метою удосконалення тактики в оперативно-розшуковій діяльності.

Тактичні прийоми у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, оперативними підрозділами застосовуються у таких напрямках:

- 1) у тактиці запобігання, попередження і розкриття кримінальних правопорушень;
- 2) у тактиці розшуку злочинців, які переховуються від досудового розслідування та суду;
- 3) у тактиці планування і реалізації оперативно-розшукових заходів;
- 4) у тактиці взаємодії зі слідчими, дізнавачами, правоохоронними органами, державними органами влади та ін. [53].

Таким чином, необхідність здійснення прийомів тактики в оперативно-розшуковій діяльності потрібна задля успішного планування та реалізації оперативно-розшукових заходів щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. При цьому окрема частина сучасної кримінально налаштованої молоді виступає як об'єкт в оперативно-розшуковій тактиці.

Таким чином, оперативно-розшукова тактика це система застосування комплексу тактичних прийомів щодо вирішення конкретних завдань у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, на території, лінії та напрямі оперативного обслуговування.

На сучасному етапі одним з актуальних питань щодо застосування певної тактики оперативно-розшукової діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є вміння оперативних

працівників реалізувати науково-практичні рекомендації на території оперативного обслуговування метою цих заходів є своєчасне виявлення, запобігання, попередження, розкриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняють молоді особи. Як доречно визначав І. П. Козаченко, «не можна подати наперед готові рішення, визначити стереотип дій, це знищило б творчість оперативного співробітника» [22, с. 10–19], що слід підтримати.

Оперативно-розшукова тактика передбачає здатність оперативного працівника тактично мислити щодо розробки та вжиття ефективних заходів у протидії дослідженого кримінального правопорушення й включає такі основні етапи, а саме:

1) проведення оперативно-тактичного прогнозування, що дозволить визначити схильність молодих осіб до вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами, та в подальшому розробити заходи щодо недопущення готування до вчинення вказаного кримінального правопорушення;

2) аналізування та оцінювання конкретної оперативно-тактичної ситуації та прийняття найбільш оптимального рішення й проведення оперативно-розшукових заходів у відповідності з обраною тактикою щодо розкриття та припинення незаконного заволодіння транспортними засобами молодими особами та розшуку молодих злочинців, які ухиляються від слідства, дізнавача та суду;

3) вибір найбільш ефективної лінії поведінки, що дозволяє забезпечити гнучкість та адаптивність під час виконання завдання оперативним працівником, а також визначення завдань і ролей осіб, які співпрацюють у здійсненні конкретних оперативно-розшукових заходів;

4) виконання доручень слідчого, дізнавача щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій [53].

Окремі питання у цьому напрямі регулюються Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», в якому містяться принципи оперативно-

розшукової діяльності, що в свою чергу регулюють і питання використання тактики в цій діяльності. На підставі цього оперативні працівники під час реалізації тактичних прийомів (оперативно-розшукових ситуацій; оперативно-тактичного моделювання; оперативних комбінацій; оперативно-розшукові операції тощо) у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, повинні свою діяльність здійснювати у межах принципу законності, враховуючи положення чинного процесуального законодавства.

З метою недопущення вчинення протиправних дій або тих, що вже вчинені на ділянці оперативного обслуговування, оперативні працівники мають вживати оперативно-розшукові заходи, насамперед, шляхом проведення оперативно-розшукових ситуацій або оперативних комбінацій щодо припинення та нейтралізації осіб, особливо серед молоді, які готують або вчиняють кримінальні правопорушення. Крім цього, працівники оперативних підрозділів мають за допомогою осіб, які співпрацюють з поліцією України, здійснювати збір значимої інформації відносно кримінально активних молодих осіб, зокрема й раніше засуджених, членів груп з антигромадською спрямованістю, з числа членів неформальних молодіжних формувань. Необхідно також виявляти та встановлювати кримінальні зв'язки таких осіб, виявляти злочинний досвід, наміри, окреслювати характеристики таких особистостей і психологічні аспекти в їх оточенні. На підставі отримання й підтвердження таких відомостей, вирішувати питання про необхідність встановлення оперативного спостереження за особами з кримінальною поведінкою для відслідкування криміногенних зв'язків та їх своєчасної нейтралізації. Під час здійснення заходів попередження застосовується тактика одержання і використання оперативно-розшукової інформації щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Здійснення оперативно-розшукового попередження, зокрема у напрямі викриття й припинення кримінальних правопорушень, вимагає використання знань у галузі оперативно-розшукової діяльності, психології злочинної

поведінки серед молодих осіб, уміння здійснювати моніторинг та аналізування криміногенної ситуації. Це надасть можливість працівникам оперативних підрозділів ефективніше протидіяти незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Специфічність виявлення молодих осіб, які готують або вчиняють незаконне заволодіння транспортними засобами, полягає у проведенні:

1) індивідуальної профілактики з усного попередження антигромадської соціально небезпечної поведінки серед молодих осіб;

2) роботи з особами, які були взяті та перебували на профілактичному обліку органів поліції у зв'язку з високим ступенем імовірності їх схильності до готування або вчинення данного кримінального правопорушення;

3) оперативно-тактичних заходів із викриття кримінально активних молодих осіб, раніше засуджених, членів груп з антигромадської спрямованості, членів неформальних молодіжних формувань;

4) окремих оперативних заходів із розкриття злочинів у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, які готуються, або вже вчинені ними.

Досліджуючи індивідуальну профілактику як одну із форм оперативно-розшукової діяльності, слід зазначити, що її ефективність передбачає чітку організацію та вирішення комплексу завдань щодо викриття молодих осіб, які схильні до готування або вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. На підставі цього організується оперативний моніторинг і контроль за їх поведінкою та способом життя; здійснюється вплив виховного характеру у поєднанні із заходами адміністративного примусу.

Для виявлення осіб, які готують або вчиняють діяння такої категорії кримінальних правопорушень, використовуються всі можливі гласні та негласні джерела оперативної інформації. Спрямованість оперативного пошуку припускає виявлення і оцінювання діянь, рис та якостей особистості; ситуацій, що мають криміногенне значення. Інакше кажучи усього, що причинно

пов'язане з розвитком злочинного поведження, а також перевірку способу життя певних осіб, їх причетності або непричетності до вчинення злочинів, особливо це стосується молодих осіб. Чинний процесуальний закон до вказаного вимагає додати ще й результати конфіденційної роботи слідчого.

Результати аналізування оперативно-розшукової практики свідчать, що з метою стабілізації криміногенної обстановки на території оперативного обслуговування слід викривати та нейтралізувати молодих осіб, які готують або вчиняють злочини із незаконного заволодіння транспортними засобами. Крім того необхідно вживати заходів, що спрямовані на роз'єднання молодіжних кримінально спрямованих груп чи організацій, що спеціалізуються на готуванні та вчиненні кримінальних правопорушень даної категорії.

Працівники оперативних підрозділів задля підвищення ефективності своєї діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, бути обізнаними та володіти навичками і засобами щодо вирішення питань у сфері:

- 1) практики дій з питань організації і створення структури злочинної групи – функції, ролі, наявності вікових груп, стійкості елементів кримінальної субкультури, системи взаємовідносин, згуртованості та організованості;
- 2) групових інтересів – спільне здійснення корисливих або насильницьких злочинів тощо;
- 3) вікових психологічних особливості неповнолітніх та молоді;
- 4) протиправної спрямованості групи та кримінального досвіду її учасників;
- 5) наявності і змісту оперативних обліків та оперативно-розшукових справ та інформації, що свідчить про їх злочинну діяльність;
- 6) оперативних відомостей щодо фінансування злочинної групи або організації;
- 7) способів поповнення та залучення нових членів до злочинних формувань;
- 8) наявності зв'язків у правоохоронних органах та органах влади, їх

характеру.

Виявлення та нейтралізацію осіб, які замислюють створення злочинної групи або організації, вбачаємо за доцільне здійснювати в таких напрямках:

- 1) отримання оперативної інформації та застосування тактичних прийомів у протидії створенню злочинної групи;
- 2) проведення оперативно-розшукових заходів щодо роз'єднання злочинних груп;
- 3) нейтралізація злочинної групи, яка була сформована та діє;
- 4) вжиття заходів щодо осіб, які готують або вчиняють кримінальні правопорушення;
- 5) документування та проведення негласних слідчих (розшукових) дій із викриття та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Крім цього, також існує суттєва проблема обрання тактики щодо встановлення осіб, які втягують неповнолітніх і молодих осіб у злочинну діяльність. Мова йде про створення молодіжних груп, що реалізують діяльність протиправного характеру. Крім цього, за оперативними даними, понад 30 відсотків молоді стали членами неформальних молодіжних організації, які потребують оперативного контролю з боку оперативних підрозділів. Як свідчить слідча практика, у злочинну діяльність втягується вікова група з 14 до 35 років, половина цієї вікової групи є учні загальноосвітніх шкіл і коледжів, студенти закладів вищої освіти. Злочинці під час втягування неповнолітніх і молодих осіб у злочинну діяльність розуміють їх недостатню правову інформованість про кримінальну відповідальність за вчинення різного роду злочинів. Вони використовують юнацькій максималізм, знають проблеми молодіжної незахищеності, схильність до участі в акціях непокірні опору антигромадського характеру, враховують матеріальну зацікавленість. На підставі цього легко впливають на молодь психологічними методами та маніпулюють нею. Це підтверджується станом криміногенної обстановки в державі та статистикою вчинення злочинів молоддю. Тому оперативні працівники мають приділяти особливу увагу попередженню кримінальних

правопорушень серед молодих осіб. Крім цього вони повинні підшукувати окремих членів молодіжних груп з антигромадською спрямованістю, які відчують почуття образи своєї гідності з метою подальшого залучення їх до конфіденційного співробітництва та для інших оперативно-розшукових заходів. Розробляючи комплекс заходів із попередження кримінальних правопорушень, вони повинні враховувати і позитивний досвід діяльності правоохоронних органів і державних органів у протидії злочинності серед молоді.

Як свідчать останні події напруженої криміногенної обстановки в різних регіонах держави, оперативним працівникам необхідно активізувати оперативну роботу у спортивних секціях, спортивних центрах, в яких, як свідчать оперативні дані, під «легендою» нерідко організовуються навчання серед молоді з метою їх втягнення і використання у злочинній діяльності. У подальшому ці особи молодого віку поповнюють ряди професійних злочинних груп або організацій. На підставі цього одним із основних стратегічних завдань оперативно-розшукової тактики є своєчасне розроблення та реалізація комплексу заходів із протидії злочинності та її організованим проявам й серед молоді. На нашу думку, ефективне використання тактичних методів оперативно-розшукової діяльності дозволить активізувати протидію як щодо осіб молодого віку, так і щодо організаторів і членів молодіжних злочинних формувань, що спеціалізуються на незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Необхідно враховувати що втягнення молоді у вчинення протиправних діянь є процесом, який спрямований не на вчинення одного злочину, а на створення умов для подальшої злочинної поведінки. Проблема втягнення у злочинну діяльність молодих осіб, яким властиві радикальні ставлення до процесів, що відбуваються в районі, у державі, є актуальною і потребує впровадження ефективної системи протидії з боку правоохоронних органів.

З метою стабілізації оперативної обстановки на території оперативного обслуговування, оперативні працівники у своїй діяльності повинні приділяти увагу також обранню тактики з індивідуальної профілактики. Робота в цьому

напрямі буде сприяти отриманню оперативно-значимої інформації, здійсненню оперативного контролю за особами молодого віку, недопущенню вчинення на території оперативного обслуговування правопорушень та здійсненню оперативно-тактичного прогнозування.

Слушною є думка Л. П. Скалозуба щодо організації і проведення оперативно-розшукової профілактики в діяльності оперативних підрозділів, яка має бути наступальною; випереджувати дії осіб, від яких можна очікувати підготовку або вчинення злочинів. При цьому оперативно-розшукові заходи мають бути вичерпними, щоб передбачити виконання всіх поставлених завдань. Це можливо лише за умови систематичного виявлення причин та умов, які сприяють учиненню цих злочинів [47, с. 185], що слід підтримати.

Протидія поширенню злочинності серед молоді, передбачає планування у тісній співпраці зі слідчими та оперативними працівниками поліції України слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів з метою недопущення готування або вчинення кримінальних правопорушень з боку молодих осіб. Під час розроблення та реалізації заходів із попередження кримінальних правопорушень серед молоді оперативні працівники повинні знати, що молодіжні злочинні формування мають особливості. Це стосується рівня організованості, конспірації, психологічних аспектів, професіоналізму, інтелекту, життєвого досвіду та навичками володіння телекомунікаційними досягненнями. Недооцінка оперативними працівниками цих особливостей щодо створення молодіжних злочинних груп і формувань, діяльності її членів може суттєво вплинути на процес їх несвоєчасного виявлення, розкриття та припинення діяльності.

Оперативні працівники під час проведення індивідуальних бесід із особами різних вікових груп молоді мають використовувати тактичні прийоми для отримання оперативної інформації. Своєчасна оперативна інформація, яка перевірена та підтверджена, відносно кримінально активних молодих осіб дозволить оперативним працівникам вчасно задокументувати злочинну діяльність та реалізувати оперативно-розшукові дані за допомогою фото-, кіно-

та відео зйомки; засобів візуального спостереження та інших технічних засобів і розробити тактичні прийоми щодо їх затримання. Так, відповідно до п. 11 ст. 8 Закону України «Про оперативну-розшукову діяльність» підрозділом, уповноваженим на проведення цієї діяльності, надається право «здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно-, відеозйомки, оптичних і радіоприладів, інших технічних приладів. Завдання, які вирішуються оперативними працівниками під час застосування технічних приладів наступні:

- 1) спостереження за кримінально налаштованою молоддю осіб і встановлення їх злочинних зв'язків;
- 2) виявлення причини й умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень такої категорії осіб;
- 3) документування кримінальних вчинків молодих осіб, які проходять за оперативно-розшуковими справами та кримінальним провадженням;
- 4) встановлення місця перебування злочинців, що ухиляються від слідства, суду та відбування покарання;
- 5) застосування оперативно-технічних заходів, які розроблюються шляхом негласного фотографування, кінозйомки, відео- і звукозапису та ін.;
- 6) забезпечення проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів у протидії злочинам, що вчиняє молодь [42].

У Законі України «Про Національну поліцію» закріплено, що поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, що вказує на проведення інформаційно-правової діяльності кримінальної поліції у сфері попередження різного роду правопорушень, особливо серед молоді. Крім цього, відповідно до ст. 23 цього Закону України, працівники поліції відповідно до покладених завдань здійснюють:

- превентивну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню

правопорушень;

- виявляють причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень;

- вживають у межах своєї компетенції заходи для їх усунення [41].

Даний перелік завдань поліції вказує на стратегічне значення щодо планування і практичної реалізації цих заходів у протидії незаконному заволодінню транспортних засобів, що вчиняються молоддю. Також це стосується й планування та здійснення заходів ранньої профілактики серед молоді, яка перебуває на початковому етапі криміналізації та протидії джерелам негативного впливу шляхом роз'яснення особі правової інформації спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами серед молоді. Вказане є одним із перспективних напрямів у діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України.

Працівники оперативних підрозділів у взаємодії з працівниками ювенальної превенції дільничними офіцерами під час здійснення оперативно-розшукових заходів також й профілактичних, серед молоді мають виробляти й застосовувати відповідні тактичні можливості використання методу дезінформування. Цей метод дає змогу оперативним працівникам впливати на неповнолітніх і молодь, які мають нестійку психіку та піддаються впливу. До таких завдань слід додати необхідність переконання їх у недопущенні готування або вчинення кримінального правопорушення і в майбутньому сформувати законослухняну поведінку.

На сучасному етапі удосконалення організації, вибору та використання тактики оперативно-розшукової діяльності буде сприяти підвищенню ефективної протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Так, використання тактики оперативно-розшукової діяльності оперативними працівниками у попередженні такої злочинної діяльності молоді передбачає поєднання комплексу гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, а також негласних слідчих (розшукових) дій.

Такі дії охоплюють цілісну систему контролю за криміногенною обстановкою з метою протидії їй, запобіганню та виникненню причин і умов, що сприяють їх учиненню, а також виявленню молодих осіб, від яких слід очікувати вчинення кримінальних правопорушень, та здійснення на них профілактичного впливу, зокрема індивідуального, з метою недопущення вчинення ними кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що готуються або вчиняються й припинення таких, що розпочалися.

Не зважаючи на концептуальні зміни, що внесені у кримінальне процесуальне законодавство України і Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», працівниками оперативних підрозділів у протидії незаконному заволодінню транспортних засобів, що вчиняються молоддю, продовжують застосовувати у своїй діяльності такі елементи оперативно-розшукової тактики а саме:

- 1) оперативно-розшукову ситуацію;
- 2) оперативно-тактичне моделювання;
- 3) оперативно-розшукові операції;
- 4) оперативні комбінації.

На підставі дослідження та беручи до уваги опрацьовану емпіричну базу ми дійшли висновку, що одним із значних факторів вирішення тактичних завдань у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є отримання відповідної оперативної інформації про кримінальні правопорушення, що вчиняються молоддю та чинники, що сприяють втягненню їх у таку діяльність. Крім цього, слід запропонувати шляхи удосконалення тактики у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, серед яких:

- 1) універсалізація надання завдань особам, що добровільно допомагають органам поліції у виявленні осіб із числа злочинців-професіоналів, які втягують молодих осіб у злочинну діяльність та отримання оперативної інформації для нейтралізації намагань створення злочинної групи чи організації за участю молоді;

2) розвиток тактики щодо нейтралізації злочинної групи чи організації вже сформованої та діючої за участю молоді, у тому числі із застосуванням оперативної комбінації і тактичної операції для встановлення доказів злочинної діяльності;

3) покращення оперативно-тактичного прогнозування майбутньої поведінки молодих осіб, які становлять оперативний інтерес для оперативних підрозділів поліції, з метою недопущення учинення кримінальних правопорушень такою категорією осіб;

4) доопрацювання стратегії і тактики застосування системи заходів щодо протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Враховуючи специфіку досліджуваної проблеми і соціальне поблажливе ставлення до молоді у суспільстві, автором обґрунтовано доцільність використання «спеціальної» тактики, а саме першопочаткове застосування, до такої категорії осіб, яку запропоновано систематизувати за такими напрямками:

1) індивідуальна профілактика – для вилучення із криміногенного середовища із застосуванням джерел оперативної інформації та оперативно-розшукових заходів, оперативної комбінації та операції щодо молодих осіб, які вперше замислюють або вчинили кримінальні правопорушення у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами;

2) роз'яснення молодим особам, що вчинили незаконне заволодіння транспортними засобами, чинного законодавства, працівниками оперативних і слідчих підрозділів;

3) проведення оперативно-розшукових заходів щодо вилучення молодих осіб із кола професійних злочинців, які займаються незаконним заволодінням транспортних засобів.

Переконані, що оперативно-розшукова тактика має особливості у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а саме:

– вона є складовою оперативно-розшукової діяльності, що базується на

наукових дослідженнях, нормативно-правових актах і практичному досвіді оперативних підрозділів;

- передбачає використання різних інструментів (оперативно-тактичних операцій, комбінацій), спрямованих на оперативно-розшукове попередження та розкриття кримінальних правопорушень, розшук молодих злочинців та інших молодих осіб, які становлять оперативний інтерес;

- під час планування застосування тактичних прийомів необхідно враховувати конкретну оперативну обстановку на території оперативного обслуговування.

За результатами дослідження визначено, що подальше застосування на практиці оперативними підрозділами існуючих тактичних прийомів оперативно-розшукової діяльності та їх удосконалення під час проведення оперативно-розшукових заходів; оперативно-тактичного моделювання; оперативної комбінації й тактичних операцій у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, надасть оперативним підрозділам і слідству можливість оптимально, ефективно та конспіративно проводити заходи щодо нейтралізації такої злочинної діяльності серед молоді.

Таким чином, оперативно-розшукова тактика є системною діяльністю, яка поєднує інтелектуальну та практичну складові, підпорядковані логіці, вимогам та принципам оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення ефективної протидії злочинам щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

2.2 Сутність та організація отримання оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю

Організація оперативно-розшукової діяльності є складовою частиною роботи органів, що реалізують функції та завдання держави, зокрема оперативних підрозділів Національної поліції України. Різні погляди та тривалі дискусії вчених щодо питання організації ОРД є відображенням розвитку теорії управління. У той же час слід погодитися з І. П. Козаченком і В. Л. Регульським, які вважають, що «для визначення суті організаційних основ оперативно-розшукової діяльності істотне значення мають такі важливі її властивості, як взаємозв'язок з іншими функціональними підсистемами комплексної діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, із зовнішнім середовищем, а також структурна побудова цієї діяльності як системи гласних і негласних заходів, що в умовах зовнішнього середовища дозволяє вирішити поставлені перед нею завдання – пошук і фіксацію фактичних даних з метою припинення правопорушень» [23, с. 119]. Це стосується, зокрема, й отримання оперативними підрозділами значущої оперативної інформації у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, і становить предмет даного дослідження. У зв'язку з вказаним необхідно напрацьовувати та удосконалювати організацію і тактику отримання оперативної інформації у протидії цього виду злочину [1].

Проблематику вказаних питань вивчали такі науковці, як: Л. І. Аркуша, О. М. Бандурка, В. В. Дараган, В. В. Лисенко, О. І. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, Д. Й. Никифорчук, Ю. Ю. Орлов, М. М. Перепелиця, О. О. Подобний, В. Д. Пчолкін, О. Ф. Долженков, В. Л. Ортинський, В. В. Шендрик, О. О. Юхно та інші. Результати аналізування наявних наукових праць свідчать про те, що питання організації отримання оперативної інформації працівниками оперативних підрозділів у протидії незаконному

заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, досліджувались у контексті більш широкої правової проблематики. Це свідчить про необхідність проведення додаткового, більш глибокого дослідження щодо розкриття кримінальних правопорушень даної категорії та організації отримання оперативної інформації у цьому напрямі.

Вищевказані проблеми призводять до несвоєчасного отримання значимої оперативної інформації та затримання розробки й проведення заходів ефективної протидії у цьому напрямі. Комплексне дослідження цих проблем дозволить розробити пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності працівників оперативних підрозділів у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Організація оперативно-розшукової діяльності є складовою частиною органів, що реалізують функції та завдання держави, зокрема працівниками оперативних підрозділів Національної поліції України, які відіграють важливу роль у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, шляхом пошуку, отримання та аналізування значущої оперативної інформації для проведення ефективних профілактичних та оперативних розшукових заходів. Різні погляди та тривалі дискусії вчених щодо питання організації ОРД є відображенням розвитку теорії управління.

Організація отримання оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є актуальною та сучасною темою дослідження. Вона має важливе значення для оперативних підрозділів у протидії досліджуваного напрямку. Однак, на практиці існують проблеми, які знижують ефективність організації отримання оперативно-розшукової інформації, зокрема:

1) недостатнє використання методів, форм і засобів у процесі отримання оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

2) слабка взаємодія між оперативними підрозділами та іншими правоохоронними органами, що призводить до зниження рівня ефективності

отримання оперативно-розшукової інформації та протидії кримінальним правопорушенням;

3) відсутність науково-практичних рекомендацій щодо отримання оперативно-розшукової інформації працівниками оперативних підрозділів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю [52].

Вищевказані проблеми призводять до несвоєчасного отримання значимої оперативної інформації та розробки і проведення заходів щодо ефективної протидії у цьому напрямі. Комплексне дослідження цих проблем дозволить розробити пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Ефективність роботи оперативних підрозділів Національної поліції України у протидії будь-яким злочинам знаходиться в прямій залежності від своєчасного пошуку, збирання, узагальнення й обробки, збереження, передачі, перевірки і використання різного роду інформації, що характеризують зовнішнє середовище функціонування та внутрішні умови діяльності [18, с. 14–15]. Це також залежить від здатності оперативних працівників своєчасно отримувати та аналізувати значущу оперативну інформацію щодо задуму, підготовки вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом, використовувати для проведення цілеспрямованих оперативно-розшукових заходів.

Організація ОРД в контексті даного дослідження означає діяльність керівників органів поліції, яка спрямована на створення оптимальних умов для успішного виконання завдань оперативними підрозділами, у т.ч. й протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Для досягнення цієї мети керівники оперативних підрозділів мають здійснювати збирання та оцінювання наявної оперативної обстановки, приймати обґрунтовані рішення для забезпечення комплексного використання оперативно-розшукових сил, методів і засобів. Реалізація таких рішень, як правило, здійснюється у процесі повсякденної оперативної роботи. Це також

включає організація взаємодії між ними підрозділами, для спрямування їх зусиль на успішне виконання завдань з метою підвищення ефективності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Питання про наукове визначення поняття та сутності терміну «оперативно-розшукова інформація» науковцями піднімалося й раніше, але і на сьогодні тривають дискусії серед вчених та практиків у досліджувальному напрямі.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. «інформація – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі» [40], а відповідно до ст. 1 Закону України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р. інформація визначена як «відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб» [43].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» «завданнями оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб і груп, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах суспільства і держави» [40]. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – «оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних заходів». Це свідчить про те, що отримання оперативної інформації є однією зі складових частин діяльності ОРД у т.ч із застосуванням оперативних та оперативно-технічних заходів.

В. П. Євтушок зазначав, що «оперативно-розшукова інформація – це циклічний процес пошуку, збору, обробки, переосмислення, збереження та видачі інформації та її використання для прийняття оперативно-тактичних й інших правоохоронних рішень» [18, с. 14], що ми цілком поділяємо.

Як зазначає Г. М. Бірюков, під оперативно-розшуковою інформацією в

структурі оперативно-розшукової тактики слід розуміти «систему пошуку, одержання й оцінювання оперативних відомостей про організовані злочинні групи та їх злочинну діяльність, в обсязі й за змістом, що відповідають цілям і задачам їх викриття, а також швидке і повне розкриття скоєних ними злочинів» [8, с. 14].

Оперативно-розшукова інформація згідно наукової думки М. М. Перепелиці та В. Ю. Журавльова – це «фактичні дані, що мають безпосереднє або перспективне значення для вирішення стратегічних, тактичних та організаційних задач оперативно-розшукової діяльності, одержаної оперативними апаратами гласними і негласними методами з різноманітних джерел, або ж отримані в ході аналітичного опрацювання первинних даних» [30, с. 40]. Ми поділяємо таку позицію, оскільки вона співзвучна із напрямом нашого дослідження. Такі твердження підтримали Н. А. Назаров і В. І. Холоха зазначаючи, що оперативно-розшукова інформація має бути доповнена вимогами оперативності, всебічності та цілісності [30]. Це дозволить оперативним підрозділам приймати обґрунтовані та своєчасні рішення, що спрямовані на запобігання, виявлення й припинення кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Проводячи наукові дослідження із отримання та використання оперативної інформації для досягнення цілей оперативно-розшукового попередження кримінальних правопорушень Н. Є. Філіпенко під оперативно-розшуковою інформацією пропонує розуміти «врегульовану чинним законодавством і розроблену на його основі нормативними актами сукупність документованих або оголошених відомостей по виявленню, збиранню, обробці, аналізуванню, збереженню й одержанню інформації про осіб і факти, що представляють оперативний інтерес, з використанням гласних і негласних оперативно-розшукових сил, засобів і методів, уповноваженими на те суб'єктами оперативно-розшукової діяльності» [49]. Переконані, що оперативно-розшукова інформація є основою для розробки ефективних

тактичних прийомів для запобігання та протидії з дослідженого напрямку для забезпечення безпеки громадян, юридичних осіб і захисту суспільства від кримінальних правопорушень даної категорії.

Досліджувані питання також слід розглядати на стику управлінської діяльності і оперативно-розшукової, оскільки будь-який процес має бути організований, а його ефективність залежить не тільки від оперуповноваженого, а ще й від ролі керівника щодо організації такої діяльності.

Аналізування наукових праць дозволяє зробити висновок про те, що окремі вчені, зокрема В. Яременко, О. Сліпушко, визначають поняття «організацію» таким чином:

- 1) наукова організація праці, особливості чого-небудь, структура;
- 2) здійснення певних заходів громадського значення, розроблення їх підготовки і проведення;
- 3) чітке налагодження, належне впорядкування чого-небудь [32, с. 479].

У загально юридичних науках поняття «організація» вживається у таких значеннях:

- 1) організація як стан об'єкта (системи), яким управляють – може бути охарактеризована як «організація організації»;
- 2) організація як функція або елемент управлінського циклу – як складова процесу управління [31, с. 73].

Досліджуючи поняття «організація оперативно-розшукової діяльності» в сучасній науці поняття «організація» використовується у двох значеннях. Перше – це стан системи, призначеної для рішення конкретних функцій-завдань. Прихильниками цієї думки є Е. О. Дідоренко, Я. Ю. Кондратьєв, І. П. Козаченко, В. Л. Регульський, які пропонують розуміти під організацією оперативно-розшукової діяльності найбільш доцільну за даних умов систему використання наявних сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності в боротьбі з правопорушеннями і злочинністю [15, с. 335]. Поділяючи дану позицію вважаємо, що до неї слід додати максимальне наближення до досягнення мети оперативно-розшукової діяльності шляхом використання

відповідної стратегії і тактики, від чого залежать кінцеві результати певного напрямку протидії злочинності.

Існують різні точки зору вчених відносно змісту поняття «організація оперативно-розшукової діяльності», розглянемо їх більш докладно. Діяльність оперативних підрозділів є складним комплексом різноманітних напрямів функціонування в умовах складної оперативної обстановки, що швидко змінюється. Це багато в чому пояснює необхідність вирішення проблем, з якими не стикаються інші оперативні підрозділи кримінальної поліції. У зв'язку з цим організація оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами має свої особливості.

В сучасній науці поняття «організація» використовується у двох значеннях. Перше – це стан системи, призначеної для рішення конкретних функцій-завдань. Прихильниками цієї думки є Е.О. Дідоренко, Я. Ю. Кондратьєв, І. П. Козаченко, які пропонують розуміти під організацією оперативно-розшукової діяльності найбільш доцільну за даних умов систему використання наявних сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності в боротьбі з правопорушеннями і злочинністю [15, с. 335], зокрема у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Однак це визначення не розкриває таких елементів організації, як функції-завдання, створення оптимальної структури підрозділу, підбір, розстановка та навчання особового складу тощо. Їх наукову позицію досліджували І. Р. Шинкаренко та інші науковці, які значно розширили зміст елементів організації оперативно-розшукової діяльності [23, с. 111; 54, с. 167].

Науковці наголошували, що організація оперативно-розшукової діяльності має такі складові:

- вивчення, аналізування й оцінювання оперативної обстановки;
- планування оперативно-розшукової діяльності;
- розстановка сил і засобів оперативних підрозділів;
- організація взаємодії у процесі оперативно-розшукової діяльності;
- контроль за оперативно-розшуковою діяльністю [15].

Вбачаємо за доцільне до цих складових додати інформаційно-аналітичну

діяльність оперативних підрозділів.

Таке визначення елементів організації, як функції управління, є відображенням думки Ру Дамінік і Сульє Даніель на управління як п'яти-етапний процес: завдання – інформація – рішення – виконання – оцінка [45]. На наш погляд, така уява організації не повністю відображає складові організації оперативно-розшукової діяльності як функції управління. З урахуванням зазначеного та позиції О. М. Бандурки, що «управлінський процес складається з інформаційно-аналітичної роботи, визначення завдань, прогнозування, планування, організації, корегування, обліку і контролю» [4, с. 124], можна виокремити такі основні елементи організації діяльності оперативних підрозділів щодо попередження та розкриття кримінальних правопорушень досліджуваної категорії:

1) визначення функцій-завдань оперативних підрозділів у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами;

2) формування структурних оперативних підрозділів, розробка раціональної моделі розстановки сил і засобів щодо протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю ;

3) підбір та навчання особового складу оперативних підрозділів;

4) інформаційно-аналітична робота: збирання, накопичення та аналізування інформації, необхідної для виконання функцій-завдань, що вирішуються оперативними підрозділами щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

5) прийняття та виконання управлінських рішень щодо організації діяльності оперативних підрозділів під час виконання оперативних завдань такої протидії;

6) організація планування та реалізація заходів щодо виконання прийнятих рішень, робота з виконавцями, організація внутрішньої та зовнішньої взаємодії з оперативними підрозділами поліції та інших правоохоронних органів у протидії злочинам досліджуваного напрямку;

7) впровадження в практику сучасних досягнень науки та новітніх оперативно-технічних засобів тощо [52].

Виявлення проблем існуючих в діяльності оперативних підрозділів щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, неможливо без аналізування кожного елементу організації з використанням методів експертних оцінок та системного аналізу. Необхідність такого аналізування підтверджує опитування працівників оперативних підрозділів – 79,4 % респондентів дотримуються думки, що організація оперативно-розшукової діяльності щодо розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, не відповідає сучасним вимогам (див. Додаток Б).

Зазначимо, що без належної повної та об'єктивної інформації неможливо забезпечити відповідні заходи протидії злочинності, тому вона повинна відповідати вимогам:

1) *оптимальності* (необхідності та достатності), тобто бути такою інформацією, що за своїм обсягом, змістом та якістю надає можливість прийняти правильне рішення, забезпечує ефективне функціонування та розвиток системи запобіжної діяльності;

2) *достовірності та точності*, тобто вона повинна об'єктивно відображати стан і процеси функціонування як самої системи протидії злочинності, так і стан зовнішнього середовища з відповідним ступенем точності;

3) *мати комплексний та систематизований характер*, тобто інформація, що циркулює у системі протидії злочинності, має містити у мінімальному обсязі всю сукупність явищ, що відображаються, висвітлювати їхній взаємозв'язок і взаємообумовленість з іншими явищами, бути систематизованою тощо [5, с. 120–122].

Акцентуємо, що дотримання вищевказаних вимог свідчить про те що, інформація є основою для планування й проведення ефективних заходів із протидії злочинності на різних рівнях – від оперативного реагування до своєчасного попередження, виявлення, розкриття та розслідування 4кримінальних правопорушень даної категорії.

Оперативні працівники під час своєї діяльності мають проводити систематизацію значущої інформації щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняється молоддю, що дозволить їм ефективно планувати заходи протидії, а саме стосовно місця ймовірного вчинення молодими особами та подальшому використування ними злочинних схем і каналів збуту викрадених автомобілів тощо.

Оперативно-розшукова інформація є одним з основних інструментів у протидії злочинності, зокрема, незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Вона представляє собою сукупність даних, які містять інформацію про осіб, причетних до підготовки та вчинення злочинів, стан оперативно-розшукових сил і засобів тощо. Крім того, оперативно-розшукова інформація допомагає правоохоронним органам оцінити ефективність своїх дій і виявити проблеми, які вимагають додаткової уваги. Вона також дозволяє здійснювати прогнозування злочинної діяльності та розробляти заходи протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

У сучасних умовах розвиток інформаційних технологій і засобів зв'язку значно розширив можливості збору, обробки та аналізування оперативно-розшукової інформації. Це дозволило правоохоронним органам швидко реагувати на зміни у злочинній ситуації та здійснювати ефективні заходи щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Оперативно-розшукова інформація є невід'ємним компонентом у протидії злочинності, зокрема вона включає в себе різноманітні дані про різні аспекти злочинності та дозволяє правоохоронним органам здійснювати ефективні заходи щодо попередження та розслідування за фактом незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Крім того, оперативно-розшукова інформація містить дані про осередки активної дії злочинців. Це дозволяє правоохоронним органам виявляти та ліквідувати умови, які сприяють злочинній діяльності, та здійснювати заходи щодо

профілактики злочинності.

Важливим компонентом оперативно-розшукової інформації є дані про рецидивістів та осіб, які раніше були засуджені за вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами. Ця інформація дозволяє правоохоронним органам реалізовувати заходи щодо індивідуальної профілактики та попередження злочинної діяльності у цьому напрямку. Оперативно-розшукова інформація також включає дані про групи неповнолітніх правопорушників. Це дозволяє правоохоронним органам здійснювати заходи щодо профілактики злочинності серед молоді та попередження залучення неповнолітніх до злочинної діяльності. Крім того, оперативно-розшукова інформація містить дані про інші особи, до яких повинні бути прийняті заходи індивідуальної профілактики щодо запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами.

Аналізування оперативної інформації дозволяє виявляти ознаки підготовки до вчинення кримінальних правопорушень і вживати заходів щодо їх попередження. Інформація, отримана в ході проведення ОРД, може бути використана для встановлення осіб, причетних до вчинення злочинів, виявлення доказів й інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. Оперативно-розшукова інформація використовується для встановлення місцезнаходження осіб, які ухиляються від кримінальної відповідальності. Крім того, інформація, отримана в ході ОРД, може бути використана для виявлення загроз безпеці учасників кримінального процесу та вжиття відповідних заходів захисту [20].

Згідно з науковою позицією В. П. Сапальова, організація заходів, щодо отримання оперативно-розшукової інформації, що пов'язана з використанням оперативно-технічних засобів підрозділами оперативної служби, є системою власної структурної побудови негласної діяльності, яка за умови високого рівня взаємодії, прийняття відповідних управлінських рішень і функціонування оперативного підрозділу надає можливість тримати у стані оперативної готовності комплекс оперативно-технічних засобів й в разі необхідності, з

метою пошуку й фіксації оперативно-розшукової інформації, забезпечувати відповідно до розроблених методик і тактики ефективного застосування особовим складом, який пройшов спеціальну підготовку [46, с. 73]. Підтримуючи дану позицію вченого вважаємо, що необхідно додатково передбачати ще й організацію виконання доручення оперативним підрозділом проведення негласних слідчих (розшукових) дій згідно з дорученням слідчого, дізнавача, прокурора у межах завдань і мети конкретного кримінального провадження.

В організації протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, окреме місце посідає стан оперативної обстановки. Так, аналізуючи та узагальнюючи стан оперативної обстановки на території, лінії, напрямі оперативного обслуговування оперативними підрозділами, науковці виокремлюють низку її елементів, що ми цілком підтримуємо:

1) збирання і вивчення оперативної інформації щодо оперативної обстановки, що склалася на території, лінії, напрямі оперативного обслуговування;

2) наявні сили й засоби конкретного оперативного підрозділу та забезпечення у процесі пошуку їх комплексного використання;

3) розроблення з урахуванням конкретної обстановки спеціальних планів (заходів) щодо виявлення первинних даних про маргінальних осіб і поведінку, що становить оперативний інтерес;

4) своєчасне внесення коректив до намічених пошукових заходів щодо стану оперативної обстановки;

5) здійснення постійного моніторингу й контролю та надання методичної, практичної і консультативної допомоги підлеглим працівникам оперативних підрозділів у процесі пошукової діяльності;

6) систематичне навчання працівників підрозділів досудового розслідування та оперативних підрозділів формам і методам пошукової роботи [44, с. 13].

Визначені вченим елементи оперативної обстановки мають важливе значення для протидії оперативними підрозділами незаконного заволодіння

транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

За переконанням Г. М. Бірюкова, до організаційної структури оперативно-розшукової діяльності слід віднести такі елементи:

- 1) оцінювання оперативної обстановки;
- 2) прийняття рішення про оперативно-розшукове втручання щодо відповідних об'єктів;
- 3) визначення та вибір адекватних оперативно-розшукових засобів, методів і способів;
- 4) інформаційно-аналітичне забезпечення практичної реалізації оперативно-тактичних заходів (інформаційно-пошуковий і розвідувальний аспекти);
- 5) безпосередню реалізацію оперативно-розшукових заходів, їх послідовність і коригування залежно від розвитку оперативно-розшукової ситуації;
- 6) облік, аналізування й оцінювання результатів та ефективності застосування запланованих заходів [8, с. 17].

Вказані елементи дозволяють працівникам оперативних підрозділів ефективно організувати свою діяльність у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, забезпечуючи комплексний і системний підхід до вирішення цієї проблеми. Виходячи із зазначеного, отриману оперативно-розшукову інформацію слід оцінювати за такими критеріями:

- 1) *належність до компетенції*, тобто відповідність змісту отриманої інформації завданням і повноваженням працівників оперативних підрозділів Національної поліції,
- 2) *достовірність*, тобто надійність джерел інформації, що не викликають сумніву, відповідність отриманої інформації реальним фактам чи подіям, що відбулися;
- 3) *повнота*, тобто рівень відображення в ній ознак, що притаманні певним об'єктам, фактам, подіям чи явищам, а також її всебічність, конкретність і

детальність;

4) *своєчасність*, а саме оцінка співвідношення строку отримання інформації до подій, що відбулися, чи проміжку часу, через який вони мають відбутися; тобто визначення терміну, можливості та характеру подальших подій, а також прийняття відповідного управлінського рішення;

5) *важливість*, тобто цінність і значущість отриманої первинної оперативно-розшукової інформації для вирішення завдань боротьби зі злочинністю, прогнозування ступеня суспільної небезпеки протиправного діяння та з'ясування, про вчинення або підготовку до якого саме злочину може свідчити здобута інформація [41, с. 28].

Наведені вище критерії дозволяють працівникам оперативним підрозділам оцінити якість і значимість отриманої інформації та своєчасно приймати обґрунтовані рішення щодо подальших дій із протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Особливе значення в контексті використання інформації в ОРД має забезпечення її захисту. Це обумовлено як необхідністю збереження конфіденційності оперативно-розшукових заходів, так і захистом прав осіб, щодо яких проводиться ОРД. Основними напрямками захисту інформації в ОРД є забезпечення режиму секретності, захист персональних даних, технічний захист інформації, організаційні заходи захисту інформації, а також контроль за використанням інформації. Значна частина інформації, яка використовується в ОРД, має гриф секретності та підлягає захисту відповідно до законодавства про державну таємницю. Під час роботи з інформацією, яка містить персональні дані, необхідно дотримуватися вимог Закону України «Про захист персональних даних» [2; 51].

Важливим компонентом оперативно-розшукової інформації є аналізування стану індивідуально-профілактичної роботи. Це дозволяє правоохоронним органам оцінити ефективність своїх дій і виявити проблеми, які потребують додаткової уваги. Нарешті, оперативно-розшукова інформація містить дані про сили, які беруть участь у протидії зі злочинністю. Це дозволяє

правоохоронним органам здійснювати заходи щодо координації своїх дій та забезпечення ефективної протидії злочинності, зокрема незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Також вона дозволяє правоохоронним органам ефективно реалізовувати заходи щодо попередження та розслідування злочинів, ідентифікувати осіб, причетних до злочинної діяльності, та здійснювати заходи щодо їх нейтралізації.

Проведене дослідження вказує, що однією з основних вимог, що пред'являються до змісту оперативно-розшукової інформації, яка надходить з різних джерел під час протидії є своєчасність, достовірність і її повнота, об'єктивність. Особливе значення у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, має оперативна інформація, що отримана під час проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та з використанням інших оперативно-розшукових заходів. Вона характеризується негласним характером своїх джерел.

Одним з основних методів оперативно-розшукової діяльності є агентурний метод, який використовується для збору оперативної інформації, що забезпечує процес і механізм запобігання, виявлення і припинення злочинів, нейтралізації окремих осіб, злочинних груп, у тому числі з осередку молоді, які спеціалізуються на вчиненні кримінальних правопорушень дослідженого напрямку. Отримана за допомогою агентурного методу оперативно значима інформація дозволяє оперативним підрозділам поліції планувати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів чи інших заходів із метою протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що готує або вчиняє молодь.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації проводяться за рішенням суду [42]. У зв'язку з цим, особливу увагу слід приділити дотриманню законності під час збору та обробці інформації в ОРД. Під час

реалізації оперативної інформації оперативні працівники мають проводити оперативно-розшукові заходи з дотриманням принципів законності, конспірації та конфіденційності [12], що забезпечить не лише ефективність проведення оперативно-розшукової діяльності, але й захист прав та інтересів громадян, юридичних осіб, а також запобігання порушень чинного законодавства України та відомчих наказів МВС України з боку працівників оперативних підрозділів.

Постійне надходження оперативної інформації, що повинна бути загалом результативності та ефективності діяльності оперативних підрозділів щодо недопущення вчинення кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння транспортними засобами кримінально налаштованою молоддю. Отриману інформацію необхідно систематизувати, зберігати та вносити отримані дані до відповідних інформаційних систем і баз даних з дотриманням вимог щодо захисту інформації. На етапі аналізування та інтерпретації інформації здійснюється комплексний аналіз зібраних даних, формуються аналітичні висновки та прогнози [13], які допомагають оперативним виявити ознаки підготовки або вчинення кримінальних правопорушень, зокрема злочинів проти власності (незаконне заволодіння транспортними засобами й інше) і розробити ефективні стратегії для їх попередження. Завдяки постійному надходженню значущої оперативної інформації та ефективному аналізу, оперативні підрозділи можуть досягти значних результатів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Отож, оперативно-розшукова діяльність здійснюється з метою отримання інформації, її накопичення, обробки, аналізування та висновків із вжиття відповідних заходів. Робота кожного оперативного підрозділу пов'язана, в першу чергу, з виявленням, попередженням, розкриттям і розслідуванням злочинів.

Неможливо навіть уявити, що оперативні підрозділи можуть виконати своє завдання, не маючи ніяких відомостей про злочинця. Повне і всебічне висвітлення діяльності суб'єкта правопорушення є запорукою успішного припинення його протиправної поведінки. Наявність попередньої інформації

про злочин і особу, яка його вчинила, є основою його розкриття [3, с. 204]. Переконані, що ефективність оперативно-розшукових заходів залежить від своєчасності та якості отриманої оперативної інформації, а також від здатності оперативних підрозділів правильно її використовувати у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Підсумовуючи наведене вище можна зазначити, що оперативно-розшукову інформацію відрізняє від іншої соціальної інформації її мета – протидія злочинності, яка реалізується через методи негласного отримання інформації та спеціальний режим її використання оперативними та слідчими підрозділами. Для підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, пропонуємо поділити оперативно-розшукову інформацію на такі групи:

- 1) відомості, що сприяють оперативним підрозділам у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- 2) відомості, що сприяють ефективному функціонуванню оперативно-розшукових підрозділів;
- 3) відомості, що можуть бути доказами або сприяти їх одержанню;
- 4) відомості, що можуть бути підставами для гласного використання у процесі розроблення та запровадження окремих законодавчих і нормативно-правових актів.

2.3 Використання оперативними працівниками спеціальних знань психології в оперативно-розшуковій діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю

Дослідження вчених вказують, що у сучасних умовах діяльність суб'єктів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, пов'язана з

постійним емоційним, інтелектуальним, психологічним та фізичним напруженням [6]. Ефективне вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, сьогодні неможливе без удосконалення професійної майстерності працівників оперативних підрозділів поліції та оновлення спеціальних психологічних знань з метою їх подальшого застосування у оперативно-розшуковій діяльності. Слід акцентувати, що використання спеціальних знань із галузі психології в оперативно-розшуковій діяльності має суттєве теоретичне і прикладне значення. Одним із завдань психології оперативно-розшукової діяльності, є озброєння оперативного працівника достатніми та достовірними знаннями психології, що забезпечать ефективну протидію незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, та таких її елементів, як: виявлення, запобігання, при загальній та індивідуальній профілактиці і припиненні (нейтралізація) кримінальних правопорушень даної категорії у кримінальному середовищі серед молоді.

Сьогодні, розглядаючи питання реагування на загострення криміногенної ситуації серед молоді, слід акцентувати, що ця категорія населення під час підготовки до вчинення кримінального правопорушення використовує не тільки свої інтелектуальні здібності, а й сучасні засоби зв'язку, телекомунікаційні та інші новітні технології. У разі вчинення представниками молоді тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, оперативні працівники не тільки проводять негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи щодо припинення правопорушення, а й використовують психологічні знання та методи у своїй роботі [31]. Працівники оперативних підрозділів мають здійснювати аналізування особи злочинця, щоб зрозуміти його мотивацію, виявити особистісні цінності та поведінкові особливості. Це допоможе оперативним працівникам розробити індивідуальний підхід до роботи з молоддю особою.

Використання психологічних знань в оперативно-розшуковій діяльності щодо протидії злочинності досліджували у своїх наукових працях такі вчені, як

Л. І. Аркуша, О. М. Бандурка, В. В. Дараган, Е. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, В. В. Лисенко, Я. Ю. Кондратьєв, О. М. Морозов, Ю. В. Нікітін, С. В. Обшалов, І. Ф. Пантелєєв, О. О. Подобний, В. І. Філіпенко, В. Ю. Фролов, А. В. Чухраєва, О. О. Юхно, С. І. Яковенко та інші. Проте питання використання знань психології оперативно-розшукової діяльності у протидії саме незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, залишилось поза їхньою увагою.

Філософія розглядає людину як унікальне творіння природи, суспільства і самої себе. Складовою частиною філософської проблеми людини є відповідна проблема особистості. Підвищений нині інтерес до вельми складної проблеми особистості, її структури, соціалізації пояснюється насамперед потребами сучасної практики, зокрема, у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. За таких умов на перший план у розвитку її практики, науки і філософії постають питання взаємодії особистості та суспільства, що найтіснішим чином пов'язано з іншими проблемами філософії. Адже природні здібності індивіда можуть розвиватися у процесі пізнання (у тому числі й навчання) та практичної діяльності. Внаслідок конкретної діяльності у особи можуть з'являтися і нові риси [15, с. 304; 35; 50].

Слід погодитись з науковою позицією В. В. Бедь, що «прийняття рішень особою становить особливу стадію вольової дії, яка вимагає не тільки максимального усвідомлення, але й рішучості, відповідальності особистості» [7, с. 64–66]. Наведене твердження стосується також і й психологічних особливостей самого слідчого, працівника оперативного підрозділу, які у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, повинні володіти та ефективно використовувати крім загальних знань психології, ще й вікову психологію як неповнолітніх, так і молодих осіб.

Найважливішим етапом у вольовому процесі, як слушно зазначає вчений, є виконання прийнятого рішення. Воно пов'язано з подоланням зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) труднощів. Виконання прийнятого

рішення з психологічної точки зору можна розглядати як виникнення і вирішення сукупності внутрішніх конфліктів шляхом подолання внутрішнього напруження та постійних вольових зусиль. Останній етап вольового процесу характеризується підбиттям підсумків зробленого [7, с. 64–66]. На нашу думку, діяльність оперативного працівника можна визначити як самостійне прийняття рішень у проведенні відповідних оперативно-розшукових заходів щодо протидії злочинності, а в контексті даного дослідження – зокрема й відносно протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Згідно наукової позиції О. М. Бандурки, прийняття рішень у різних ситуаціях правоохоронної діяльності є гострою протидією мотивів і складним із психологічної точки зору процесом. Виникає важливе завдання – переорієнтувати свідомість людини, змінити її мотиваційну сферу та життєві орієнтації, послабити психологічні зв'язки зі злочинним оточенням і субкультурою, залучити її на свій бік. Для цього потрібні специфічні, засновані на глибокому знанні психологічних закономірностей навички спілкування в оперативно-розшуковій діяльності та застосування тактичних прийомів: встановлення контакту, позитивного психологічного впливу оперативного працівника на правопорушника, особливо на особу молодого віку [6]. Поділяючи цю позицію слід зазначити, що вивчення, пізнання та моніторинг молодіжної злочинності, а саме особистісних психологічних характеристик окремих молодих осіб, які мають криміногенний ухил і наміри дозволить створити методику виявлення, запобігання та припинення кримінальних правопорушень у молодіжному середовищі.

За твердженням іншого відомого українського фахівця у галузі оперативно-розшукової діяльності І. П. Козаченка, нерозривний зв'язок оперативно-розшукової діяльності з психологією обумовлений тим, що психологічні прийоми спілкування між людьми мають широко застосовуватись під час проведення розвідувального опитування, оперативної установки тощо [24, с. 113]. Цілком вірно, але слід додати, що це має суттєве значення у

протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, психологію якої слід вивчати та використовувати у правозастосовній діяльності слідчими та оперативними працівниками.

Досвід практичної діяльності оперативних підрозділів щодо застосування знань психології в оперативно-розшуковій діяльності дозволяє правильно визначати особливості психіки правопорушника та інших осіб і приймати ефективні рішення щодо вирішення стратегічних і тактичних оперативно-розшукових завдань. З цією метою оперативним підрозділам надані певні права, а саме:

- дозвіл на опитування осіб за їх згодою;
- використовувати їх добровільну допомогу;
- мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;
- здійснювати проникнення у злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співпрацює з останнім, зі збереженням в таємниці достовірних даних щодо її особистості тощо [42].

Пізнання психіки особи та вміння організувати процес установлення психологічного контакту з різними категоріями осіб дає змогу оперативним працівникам поліції підвищити ефективність своєї професійної діяльності у протидії злочинності, зокрема молодіжної. Як зазначає О. М. Костенко, одним із найважливіших чинників у системі розслідування злочинів і запобігання їм поряд із діяльністю державних і громадських органів є безпосереднє спілкування між громадянами. Від того, як при цьому будуть використовуватись психологічні засоби, значною мірою залежить ефективність усієї системи досудового розслідування. Модель поведінки та спілкування особи будується у двох діалектично пов'язаних аспектах: соціологічному і психологічному. Спілкування в соціологічному аспекті, за його визначенням, – це взаємодія між особами через обставини. Спілкування у психологічному аспекті це взаємодія між особами через психологічні образи, тобто у сфері психіки, свідомості людей [26, с. 108–109], що ми підтримуємо.

Наукові напрацювання свідчать, що протидія незаконному заволодінню

транспортними засобами, що вчиняються молоддю, пов'язана зі специфікою психології об'єкта протидії (відсутність життєвого досвіду, максималізм, несформована психіка, емоційність та нестабільність настрою, рухова активність тощо). Тому під час проведення оперативно-розшукових заходів працівники оперативного підрозділу мають враховувати психологічні характеристики молодшої особи для встановлення психологічного контакту та здійснення процесу профілактичної діяльності чи соціалізації після покарання [52].

Діяльність оперативного працівника поліції пов'язана із використанням знань психології злочинця, а також передбачає необхідність володіння знаннями понятійного апарату самого кримінального правопорушення, формами, методами і засобами оперативно-розшукової діяльності щодо його виявлення, запобігання та припинення. Як слушно зазначає О. М. Литвинов, вплив окремих факторів соціального середовища, психологічних підструктур особистості, її мотиваційної сфери тощо, динамічно трансформуються і суттєво впливають на інші елементи механізму індивідуальної злочинної поведінки. Конкретна життєва ситуація є однією з основних детермінант поведінки та водночас опосередковується психологічними структурами особистості [28, с. 31–35].

Психологічні особливості людини та культура її поведінки, безумовно, накладають свій відбиток на цей процес, зокрема у правозастосовній діяльності оперативних підрозділів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Враховуючи вікову особливість, максималізм тощо, слід констатувати, що на практиці виникають ситуації, коли не вдається знайти порозуміння з молодим співрозмовником. Тоді постає більш складне завдання психологічного характеру отримати необхідну інформацію в умовах активної протидії, що й так ускладнює досить не просту ситуацію у межах кримінального провадження і спілкування із дослідженою категорією осіб.

Працівнику оперативного підрозділу поліції необхідно розуміти основи

психології конкретного злочинця. У діях правопорушника існують мотивація, мета, усвідомленість (збіг обставин чи хвороба). Злочин може бути вчинений у стані афекту, гострої матеріальної потреби, моральної залежності, випадково або після ретельної підготовки. Зовсім в інших умовах перебуває оперативний працівник, який має діяти, реагувати на кримінальну поведінку або кримінальне правопорушення відразу.

Процес зміни зовнішнього середовища становить складне психофізіологічне явище, в якому сконцентровані всі психічні й фізичні потенції конкретного індивіда. Слід підтримати висновки О. М. Литвинова, який дослідив структуру механізму індивідуальної злочинної поведінки особи та стверджував, що:

- під механізмом індивідуальної злочинної поведінки в загальному вигляді необхідно розуміти ідеальну модель взаємодії особистості та зовнішнього середовища, результатом якої стали підготовка, замах чи вчинення злочину;

- злочинна поведінка обумовлюється як особистісними, так і ситуаційними факторами та є результатом їх взаємодії. Особисті властивості й особливості ситуації, взаємодіючи, впливають один на одного і на поведінку. У результаті виникає циклічний процес безперервної взаємодії і перетворення, в якому суб'єкт, діяльність та ситуація обумовлюють один одного;

- вивчення структурних складових механізму індивідуальної злочинної поведінки дозволяє виділити основні суб'єктивні та об'єктивні явища, взаємодія яких і розкриває сутність функціонування цієї системи. Ці суб'єктивні та об'єктивні явища є елементами названого механізму, які беруть участь у генезисі поведінки особи, зокрема молодой, на всіх етапах її розвитку [28, с. 31–35].

До основних елементів механізму індивідуальної злочинної поведінки, виокремлених вченим, варто віднести умови морального формування особистості, мотивацію, конкретну життєву ситуацію, прийняття рішення про вчинення злочину і сам процес учинення злочину (акт поведінки). Вбачається

доцільним до них додати ще й процес підготовки чи замаху на злочин, оскільки особа, зокрема молода, під впливом різних чинників, зокрема профілактичних з боку оперативного працівника, може відмовитись від подальшої підготовки вчинення або закінчення вже початого злочину.

На сучасному етапі реформування структури поліції виникає потреба дослідити психологічні проблеми використання оперативними працівниками Національної поліції України у практичній діяльності саме встановлення психологічного контакту з об'єктами оперативно-розшукової діяльності (наприклад, при спілкуванні оперативного працівника з особами кримінально активної частини молоді). Оперативний працівник під час виконання доручення слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій чи оперативно-розшукових заходів, наприклад, розвідувального опитування, повинен уміло використовувати прийоми та правила вербального і невербального характеру. Такий контакт інколи супроводжується сильним психологічним протистоянням. У зв'язку з цим оперативний працівник має використовувати психологічні методи позитивного впливу та переконання для такої категорії осіб.

За визначенням О. О. Юхна, у своїй професійній діяльності оперативному працівнику найчастіше необхідно звертатись до вивчення культури мовлення, використовувати знання з екстралінгвістики, психології тощо як джерел інформації. У цьому відношенні оперативно-розшукова діяльність має спиратись передусім на знання закономірностей загальної, судової та правової психології, особливо на сучасні досягнення психології оперативно-розшукової діяльності. Необхідно також зазначити, що у правозастосовній діяльності оперативних працівників мова здатна охарактеризувати не тільки особу співрозмовника, але і його психічний стан у конкретній обстановці чи після певних подій. У той самий час мова для оперативного працівника становить важливе знаряддя розшуку, ідентифікації злочинця, проведення попереджувальної діяльності, у т.ч. індивідуальної профілактики [55, с. 1112], що ми підтримуємо. Практика оперативних підрозділів поліції свідчить про те,

що для отримання значимої оперативної інформації в цьому напрямі необхідно правильно застосовувати тактику психологічних аспектів індивідуального підходу. Успіх у застосуванні такої тактики залежить від уміння впливати на психіку молодшої особи, спонукати її повідомити про інформацію, що цікавить працівника оперативного підрозділу.

Розробка ефективних психологічних механізмів для забезпечення правопорядку та протидії злочинності серед молоді є важливим завданням для працівників оперативних підрозділів поліції. Для досягнення цієї мети необхідно мати глибоке розуміння психологічних особливостей правопорушників, особливо осіб молодого віку. Серед цих особливостей можна виділити правовий нігілізм та відчуття безкарності. Важливим завданням психології оперативно-розшукової діяльності є вивчення соціально-психологічних явищ та процесів, що відбуваються у кримінальному молодіжному середовищі [19]. Це дозволяє формувати висновки про індивідуальну злочинну поведінку та робити прогнози щодо можливих кримінальних правопорушень. Для цього оперативні працівники поліції повинні мати знання про морально-психологічні характеристики особистості молодшої особи, а також про умови сімейного виховання та найближчого побутового оточення. Це дозволяє прогнозувати різноманітні форми діяльності, що відхиляється від законослухняної поведінки, та розробляти ефективні стратегії для недопущення кримінальних правопорушень у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, на об'єктах оперативного обслуговування

Прогнозування та узагальнення поведінки молоді здійснюється різними суб'єктами поліції, зокрема й працівниками оперативних підрозділів під час вирішення питань щодо застосування профілактичних заходів. Прогнозування як сфера діяльності оперативних підрозділів обумовлена законодавством, що регулює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування. Використання психологічних знань працівниками оперативних підрозділів у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються

молоддю, за твердженням науковців, є «цілісною системою, в якій тісно взаємопов'язані різні рівні наукового знання щодо психологічних закономірностей оперативної роботи, але водночас ці закономірності по-різному виявляються в різних оперативно-розшукових діях» [28, с. 106–107], що слід підтримати.

Крім того, знання психології ОРД повинні сприяти розробці та проведенню ефективних оперативно-розшукових заходів щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, з урахуванням психологічних особливостей молодих осіб, які готують та вчиняють даний злочин та передбачати поведінку такої категорії осіб у різних ситуаціях. При цьому слід наголосити, що з метою недопущення злочинних проявів серед молоді, слідчі, оперативні працівники поліції мають враховувати психологічні особливості вікових груп та використовувати їх у загальних профілактичних та індивідуально-профілактичних заходах і тактиці протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Дослідження психологів вказують, що вікові психологічні особливості молоді включають підвищену емоційність, експансивність, схильність до саморекламування та бахвальства, а також відсутність обмежень в емоціях, схильність до криміногенних провокацій і створення конфліктних ситуацій. Слід зазначити, що молоді особи з нестійкою психікою можуть брати участь і створювати неформальні молодіжні об'єднання, діяльність яких надалі може набувати антигромадського характеру [19]. Оперативні працівники повинні на підставі цих вікових характеристик та психологічних особливостей молоді планувати та реалізовувати об'єктивно доцільні та ефективні заходи із застосуванням засобів оперативно-розшукової діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю .

У ході дослідження піднятих питань доцільно розглянути такий тактичний оперативно-розшуковий захід, як розвідувальне опитування, що спрямовується на здобуття необхідної оперативно-розшукової інформації і є нагальним для вирішення завдань протидії злочинності, зокрема незаконному

заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Об'єктами цього опитування є особи, які володіють інформацією оперативно-розшукового значення.

Під час проведення оперативних заходів працівник оперативного підрозділу має вміти застосовувати психологічні прийоми для впливу на молодих осіб, якими навмисно надаються неправдиві дані з метою уникнути в подальшому кримінальної відповідальності. Сучасні методи аналізування, такі як контент-аналіз, дозволяють виявити особливості поведінки молодих осіб, які використовують неправдиві свідчення. Під час надання таких неправдивих свідчень, ці особи часто зустрічаються з труднощами у виборі версії самозахисту. Важливим аспектом є те, що працівники оперативних підрозділів повинні бути обізнані про ці особливості та вміти аналізувати й співставляти їх з конкретними обставинами поведінки молодих осіб. Це може допомогти під час розробки та проведенні ефективних оперативно-розшукових заходів протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, зокрема, під час проведення заходів оперативно-розшукової профілактики.

Для ефективного використання мовленнєвих особливостей у практичній діяльності, працівники оперативних підрозділів мають володіти відповідним лексиконом та вміти контролювати свою мову у кожній конкретній ситуації. Найбільш ефективним буде диференційоване використання тієї лексики, якою користується співрозмовник, у тому числі й професійної. Оперативна обстановка вимагає від працівників оперативних підрозділів постійного використання та вдосконалення у своїй професійній діяльності знань певного мовленнєвого «сленгу» молодіжного середовища. Це дозволить їм краще розуміти поведінку та мовленнєві особливості осіб, які представляють оперативний інтерес, і розробляти ефективні стратегії протидії злочинності. (наприклад: шкільного, серед учнів закладів довузівської освіти, студентського, певних територіальних одиниць села, міста, субкультури тощо).

Практика оперативних підрозділів свідчить про те, що без глибокого

розуміння психології молодих осіб неможливо досягти високого професіонального рівня та ефективно протидіяти незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Відсутність таких знань психології може призвести до неефективного виявлення та припинення злочинів, зокрема, у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. На підставі цього працівники оперативних підрозділів повинні постійно вдосконалювати свої знання психології та застосовувати їх у своїй практичній діяльності щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Під час дослідження була приділена увага питанню співвідношення мовленнєвих і немовленнєвих особливостей як індивідуальних ознак особи, яка представляє оперативний інтерес, висновкам про їх доцільність і шляхам використання у практичній діяльності. Слід було надати відповідь на запитання: чи може оперативний працівник, маючи відомості лише про мову конкретної особи, встановити її фізичні особливості? Звичайно, прямий взаємозв'язок між мовою та зовнішністю особи встановити не можна. У той самий час мова відображає окремі важливі особливості темпераменту та характеру, що виявляються в манері особи триматися в присутності інших, поводитися відповідним чином тощо. Наприклад, нерішуча, сором'язлива особа розмовляє невпевнено, тихо, сутулиться, відводить очі розмовляючи, червоніє тощо. Особи з тими чи іншими наявними фізичними вадами (наприклад, сліпі) мають тенденцію у своїй поведінці певним чином компенсувати свій дефект, тримаючись надмірно, впевнено, розмовляють із зайвою експресією, інколи роздратовано. Загальновідомо, що особа з дефектом слуху не регулює гучності та виразності своєї мови і найчастіше розмовляє голосно та монотонно [55, с. 1122].

Під час спілкування з особами оперативний працівник може використовувати свої навички спостереження та логічний аналіз для визначення певних характеристик особи, з якою він спілкується. Наприклад, користуючись знаннями вербального та невербального спілкування він

зосереджує увагу на мовних паузах, жестикуляції або інших зовнішніх ознаках, що можуть вказувати на особливості характеру або поведінки молодої особи. Крім того, фізичний стан та вік особи можуть бути оцінені на основі зовнішнього вигляду, наприклад, фізичної повноти або інших особливостей тіла. Серед екстралінгвістичних засобів спілкування в контексті даного дослідження слід виокремити ті, що раніше прописані науковцями, а саме:

1) жести оцінки – почісування підборіддя, витягування вказівного пальця вздовж щоки, вставання під час бесіди та ходіння;

2) жести впевненості – з'єднування кінчиків пальців рук у купол піраміди, розкачування на стільці;

3) жести знервованості та невпевненості – сплетення пальців рук, зчеплення долонь, постукування пальцями по столу, тримання стільця за спинку перед тим, як присісти на нього;

4) жести самоконтролю – заведення рук за спину і стискання при цьому однієї руки іншою, стискування руками підлокітників під час сидіння у кріслі;

5) жести очікування – почісування долоні, повільне обтирання мокрих долонь об тканину;

6) жести заперечення – схрещування рук на грудях, відведення тіла назад, потирання кінчика носа;

7) жести привабливості – прикладання рук до грудей, періодичні доторки до співрозмовника;

8) жести домінування – виставлення великих пальців рук напоказ, різкі розмахування рук;

9) жести нещирості та сумніву – прикривання рукою рота, доторки до носа, невловний погляд тощо [55, с. 1122–1123].

Переконані, що під час взаємодії з молодими особами, які перебувають у сфері уваги правоохоронних органів, вміння тлумачити невербальні сигнали може стати цінним інструментом для слідчих, дізнавачів та оперативних працівників. Це дозволяє отримати більше інформації, ніж просто аналізуючи словесну комунікацію, і створити більш детальний психологічний портрет

особи, включаючи її індивідуальні особливості. В результаті, це може допомогти правоохоронним органам виконувати свої професійні обов'язки більш ефективно.

Крім того, слідчі, дізнавачі та оперативні працівники повинні бути вмілими у використанні мовленнєвих засобів, адаптуючи свій стиль спілкування до конкретної ситуації. Наприклад, під час спілкування з молодими особами, які мають досвід ув'язнення, вони можуть продемонструвати знайомство з мовленнєвими жестами та жаргоном, що може допомогти встановити контакт та отримати більш значущу оперативну інформацію у протидії кримінальному правопорушенню даної категорії. Під час проведення оперативно-розшукових заходів або тактичних операцій використання субкультурної лексики може бути виправданим, якщо це відповідає конкретним завданням та обраним тактиці та легенді.

Оперативному працівнику необхідно напрацьовувати вміння адекватно сприймати мовлення співрозмовника, з тим щоб поставити себе на його місце і зрозуміти саме те, що хотіла сказати особа, а не орієнтуватися на власне тлумачення тих самих висловлювань [26, с. 34–41]. Наголосимо, що важливим аспектом ефективної комунікації в правоохоронній діяльності є здатність спілкуватися з особами різних соціальних груп. Слідчі, дізнавачі та оперативні працівники повинні володіти необхідними спеціальними знаннями та навичками, щоб адаптуватися до мовленнєвої культури та стилю спілкування своїх співрозмовників. Професіоналізм та оперативна майстерність слідчого, дізнавача чи оперативного працівника відіграють ключову роль у встановленні контакту з молодими особами. Розглянемо питання тактичних прийомів встановлення психологічного контакту та психології об'єктів оперативно-розшукової діяльності більш докладно.

На думку фахівців в галузі юридичної психології та психології оперативно-розшукової діяльності, відмітними рисами керівників молодіжної злочинності груп є: підприємливість, кмітливість, рішучість, схильність до ризику, здатність підпорядковувати своїй волі інших, вміння швидко

орієнтуватися в незнайомій обстановці і приймати рішення. Постійна небезпека формує у них такі якості, як підозрілість, мстивість, безкомпромісну жорстокість, цинізм, їм властива насильно-корислива спрямованість інтересів [10, с. 53]. Оперативний працівник у своїй діяльності повинний володіти загальними знаннями психології щодо їх практичного застосування у сфері оперативно-розшукової діяльності. Крім цього, відокремити правду від інформації, яка не відображає дійсності в процесі психологічного вивчення особи, яка розробляється, здатний тільки професійно підготовлений оперативний працівник, який володіє загальними знаннями у сфері психології, також має практичний досвід оперативної роботи. Працівник оперативного підрозділу, який розроблює і здійснює оперативну розробку членів організованої злочинної групи, повинний мати уявлення про зміст (не тільки у психологічному), а й застосовувати тактичні прийоми та методи, що використовуються злочинцями щодо відбору у кримінальну групу нових осіб, а також перевіркою існуючих членів.

Необхідними умовами виявлення, розкриття і документування учасників молодіжної злочинної групи, які займаються незаконними заволодіннями транспортних засобів є надходження оперативної інформації про систему відносин всередині групи, між її членами та керівниками, їх взаємодії, їх індивідуально-психологічні особливості. На підставі узагальненої значимої оперативної інформації оперативним працівником розроблюється психологічний портрет керівника і соціально-психологічний портрет членів злочинної групи, з метою документування та протидії її злочинної діяльності.

У практичній діяльності працівниками оперативних підрозділів використовуються різні оперативно-тактичні прийоми знайомств з об'єктами їх професійного інтересу. Переконані, що під час здійснення оперативно-розшукових заходів щодо оперативного проникнення одним із першочергових завдань є вміле використання психологічних прийомів встановлення психологічного контакту з особою з метою отримання оперативно-значимої інформації. Під час застосування психологічних прийомів потрібна

винахідливість, ініціативність, оригінальність мислення і поведінки, а їх вибір і практичне здійснення обумовлюється конкретною ситуацією, легендою і особливостями об'єкта оперативно-розшукової діяльності.

Таким чином, слід зробити висновок, що використання знань психології оперативними працівниками поліції є вкрай необхідним у ході проведення оперативно-розшукових заходів з метою підвищення ефективності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, пов'язана з використанням оперативним працівником, слідчим і дізнавачем наявних у нього знань специфіки психології осіб молодого віку, які є об'єктом протидії. У оперативно-розшуковому значенні оперативнику слід враховувати відсутність життєвого досвіду; молодіжний максималізм; несформовану психіку; емоційність та нестабільність настрою; рухову активність; нереалізовані побажання в навчанні та роботі тощо.

Оперативні працівники поліції повинні взагалі розуміти морально-психологічні характеристики молодих осіб різних за психологічними характеристиками відповідно до вікових позицій з метою подальшого моніторингу і прогнозування індивідуальної злочинної поведінки, своєчасного позитивного впливу на них з метою недопущення вчинення кримінальних правопорушень. Крім цього, оволодіння і використання знань психології в оперативно-розшуковій діяльності, зокрема у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, сприятиме вдосконаленню вміння обирати необхідну та ефективну тактику для застосування відповідних форм, методів, заходів і засобів оперативно-розшукової діяльності. Це сприятиме підвищенню ефективності діяльності працівника оперативного підрозділу щодо прогнозування стану злочинності на території, лінії і напрямі оперативного обслуговування, дозволить планувати і здійснювати адекватні й своєчасні запобіжні заходи щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Використання оперативно-розшукової тактики, яка регулюється

відомчими нормативно-правовими актами та обирається оперативними працівниками у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, передбачає поєднання комплексу гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, що охоплюють цілісну систему моніторингу та контролю за криміногенною обстановкою у молодіжному середовищі. Це допомагає встановленню і усуненню причин та умов, що сприяють їх підготовці чи учиненню, а також своєчасному виявленню молодих осіб, від яких слід очікувати вчинення окресленої категорії злочинів. Крім того стає можливим здійснення щодо молоді працівниками правоохоронних органів загального, індивідуального і профілактичного впливу з метою недопущення вчинення ними кримінальних правопорушень, зокрема незаконного заволодіння транспортними засобами у майбутньому та припинення тих, що розпочалися.

Підсумовуючи наведене вище зазначимо, що під час обрання тактики у процесі проведення оперативно-розшукових заходів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, оперативним працівникам необхідне володіння спеціальними психологічними знаннями. До знань про особливості злочинно налаштованої молоді відносяться:

1) наявність у кримінально налаштованої молоді своєї особливої ідеології, що інколи запозичується із кримінальної субкультури, своєю суттю якої є протиставлення себе навколишньому суспільству, іншим молодіжним групам на основі утвердження цінності особливим чином зрозумілих лише для них моральних вимог;

2) кримінальна мотивація, що сприяє об'єднанню їх в злочинні групи та організації визначає не завжди прагненням отримати в результаті спільних злочинних дій тільки матеріальні блага, а й бажанням спільно проводити своє дозвілля;

3) злочинні особи, групи і організації молоді об'єднуючись, «закріплюють» за собою певні території, в межах яких здійснюється їх кримінальна діяльність;

4) особи, молодіжні злочинні групи та організації, які входять до транснаціональної злочинності, об'єднуються із злочинцями-професіоналами.

Знання про ці особливості мають значення, для напрацювання рекомендацій щодо постановки таких осіб на профілактичний облік та обрання до них відповідних тактичних прийомів. Ця інформація дозволяє висувати версії та прогнозувати щодо осіб і молодіжних груп причетних до замислів, підготовки, вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами молодими особами і проведення відповідних оперативно-розшукових заходів, а також аналізування та оцінювання слідчих ситуацій, що складаються в ході розслідування досліджуваних злочинів вчинених молоддю.

Висновки до розділу 2

2.1. Використання оперативно-розшукової тактики, яка регулюється відомчими нормативно-правовими актами та обирається оперативними працівниками у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, передбачає: поєднання комплексу гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, що охоплюють цілісну систему моніторингу і контролю за криміногенною обстановкою у молодіжному середовищі; встановлення та усунення причин і умов, що сприяють їх підготовці чи учиненню; своєчасному виявленню молодих осіб від яких слід очікувати вчинення окресленої категорії кримінальних правопорушень; здійснення щодо цих осіб працівниками правоохоронних органів загального, індивідуального і профілактичного впливу з метою недопущення вчинення ними злочинів у майбутньому та припинення тих, що розпочалися.

Напрямами удосконалення тактики оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, запропоновано визнати такі, як: 1) напрацювання стратегічних напрямів і

тактики застосування системи заходів щодо протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 2) уніфікація надання оперативно-розшукових завдань джерелам з метою виявлення осіб із числа злочинців професіоналів, які втягують молодих осіб у злочинну діяльність та отримання оперативної інформації з метою нейтралізації намагання створення злочинної групи чи організації за участю молодих осіб; 3) засвоєння нових засобів, форм і методів та відповідної тактики щодо нейтралізації злочинного впливу та діяльності молодих осіб, які є членами злочинної групи чи вже сформованої організації, зокрема, із застосуванням оперативних комбінацій чи оперативно-розшукових операцій для встановлення доказів чи роз'єднання, припинення (нейтралізації) злочинної діяльності; 4) системне прогнозування майбутньої поведінки молодих осіб з метою планування і здійснення оперативно-розшукових заходів із недопущення вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами такою категорією осіб.

Встановлено, що попереджувальними тактичними комплексами у протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є: *по-перше*, першопочаткове застосування індивідуальної профілактики, позитивний вплив з метою вилучення із криміногенного середовища із застосуванням джерел оперативної інформації та інших оперативно-розшукових заходів, оперативної комбінації та оперативно-розшукової операції щодо молодих осіб, які вперше замислюють або вчинили кримінальні правопорушення; *по-друге*, позитивний вплив за рахунок роз'яснення працівниками оперативних, слідчих підрозділів і дізнання молодим особам, що готують або вчинили злочини, норм чинного законодавства та негативні наслідки участі у підготовці та вчиненні кримінального правопорушення; *по-третьє*, оперативно-розшукові заходи щодо вилучення молодих осіб із кола професійних злочинців.

2.2. Окреслено оперативно-розшукову інформацію як результат реалізації алгоритму організації своєчасного отримання відомостей щодо кримінально

налаштованої молоді та осіб, які втягують таку молодь у вчинення злочину із незаконного заволодіння транспортними засобами, що використовуються під час планування й застосування тактичних прийомів і визначення комплексу оперативно-розшукових заходів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Констатовано, що джерелами оперативно-розшукової інформації за вказаним напрямом роботи є:

- 1) інформація із: засобів масової інформації, прес-конференцій, брифінгів, прийомів, зустрічей представників преси з керівництвом ГУ НП областей та відділів поліції, їх щорічних звітів перед громадськістю, прес-релізів;
- 2) джерела оперативної інформації, що сформовані оперативними підрозділами;
- 3) джерела оперативної інформації за результатами використання слідчими конфіденційного співробітництва згідно з положеннями ст. 275 КПК України;
- 4) результати оперативно-розшукового моніторингу мережі Інтернет із пошуку інформації відносно кримінально налаштованих молодих осіб;
- 5) результати діяльності та моніторингу спеціалізованих підрозділів кіберполіції;
- 6) результати оперативно-розшукових і розвідувальних заходів, проведених територіальними та галузевими оперативними підрозділами, їх аналізування та оцінювання.

2.3. Доведено, що оперативно-розшукова діяльність у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, спирається на сучасні знання закономірностей загальної, судової, юридичної психології та психології оперативно-розшукової діяльності, при цьому виокремлюються знання як про психологію молоді, так і психологічні аспекти діяльності самих оперативних та інших працівників поліції, слідчих, дізнавачів. Отже, враховуючи специфіку діяльності у дослідженому напрямі, відповідні суб'єкти протидії отримують і ефективно використовують, крім загальних знань психології, ще й спеціальні про вікову психологію неповнолітніх і молодих осіб, що має особливості: підвищену емоційність, експансивність, схильність до саморекламування та бахвальства, відсутність обмежень у емоціях, правовий нігілізм, відчуття безкарності, схильність до криміногенних

провокацій і створення конфліктних ситуацій. Встановлено, що взаємозв'язки оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, та психології зумовлені тим, що прийоми останньої у спілкуванні між людьми широко застосовуються під час проведення розвідувального опитування, оперативної установки тощо, що дає змогу оперативним працівникам підвищити ефективність своєї професійної діяльності.

Наголошено, що психологічний механізм індивідуальної злочинної поведінки особи – це ідеальна модель взаємодії особистості та зовнішнього середовища, що впливає на відмову від підготовки, чи спроби вчинення або сам процес вчинення злочину та криміногенної поведінки і зумовлюється особистісними й ситуаційними факторами та є результатом їх взаємодії, під час якої діяльність суб'єкта та ситуація зумовлюють одна одну. Визначено, що оперативний працівник під час проведення оперативно-розшукових заходів та під час здійснення НС(Р)Д, повинен уміло використовувати прийоми та правила вербального і невербального характеру (жестів, міміки, ознаків фізичних вад тощо), які є важливим знаряддям розшуку, ідентифікації злочинця, під час проведення попереджувальної діяльності, індивідуальної профілактики, тактики індивідуального підходу, застосування психологічного методу позитивного впливу та переконання такої категорії осіб, одночас він повинен володіти, але не зловживати, знаннями про субкультуру в цілому та її мовою.

2.4. Зауважено, що використання оперативно-розшукової інформації у кримінальних провадженнях щодо вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, має суттєве значення у такій протидії. Акцентовано, що під час проведення оперативно-розшукових заходів оперативні підрозділи отримують значиму оперативну інформацію, що передають слідчому з дотриманням вимог процесуального оформлення, який використовує її як докази або у тактиці проведення превентивних слідчих дій. Зазначено, що оцінювання слідчим оперативно-розшукової інформації дає

підстави для практичної реалізації та прийняття ним рішення стосовно доцільності й перспектив її використання у провадженні. Доведено, що використання результатів оперативно-розшукових заходів у кримінальних провадженнях щодо вчинених злочинів із незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, свідчать про те, що працівники оперативних підрозділів мають можливість отримати негласно оперативну інформацію відносно молодих осіб у більшому обсязі, ніж під час проведення НС(Р)Д.

Результати досліджень висвітлено в публікаціях здобувача [52; 53].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Бабакін В. М. Особливості отримання оперативної інформації засобами оперативно-розшукової діяльності у протидії молодіжній злочинності. *Порівняльне право*. 2014. № 11. URL : http://www.nbuv.gov.ua/e-JoigpaI8/PP/2014-2/1_lbvmpmk.pdf (дата звернення :20.04.2025).
2. Баб'як А. В., Сапальов В. П., Стащак М. В., Шендрик В. В. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України : монограф. Львів : Каменярь, 2010. 167 с.
3. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підруч. Ч. 1. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 244 с.
4. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків. «Основа». 1999. 440 с.
5. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монограф. Харків. Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2011. 308 с.
6. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.
7. Бедь В. В. Юридична психологія : навч. посіб. Київ : МАУП, 2004. 436 с.
8. Бирюков Г. М. Проблемы информационного обеспечения тактики борьбы с преступностью организованных групп в условиях современности и пути их разрешения. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2000. № 3. Одеса, С. 12–19.
9. Бірюков Г. М. Сутність та поняття оперативно-розшукової тактики : лекція. Київ : Нац. ун-т держ. податк. служби України, 2012. 32 с.
10. Горностай П. П. Личностные характеристики ролевого поведения: *Матеріали Харківських міжнародних психологічних читань «Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти»* (частина 4). *Вісник Харківського державного університету* № 439. Харків, 1999. 235 с.

11. Гресь Ю. О. Формування технологічного підходу у криміналістичній тактиці : дис.... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.09. Одеса. 2017. 267 с.
12. Грібов М. Л. Співвідношення криміналістичної та оперативно-розшукової тактики. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1 (23). С. 6–13.
13. Грібов М. Л., Козаченко О. І. Шляхи вдосконалення правового регулювання негласного співробітництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. Вип. 2. № 115. С. 8–18.
14. Грібов М. Л., Сухачов О. О. Конспірація як система заходів забезпечення негласності кримінально процесуальної та оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 33–44.
15. Дідоренко Е. О., Козаченко І. П., Кондратьєв Я. Ю. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загал. част.: підручник/ під заг. ред. Бородича Л. В. Луганськ: РВВ ЛІВС. 1999. Т. 1. 390 с.
16. Євтушок В. П. Правові та організаційні засади оперативно-розшукової тактики: дис. ... канд. юрид. наук.: спеціальність 21.07.04 Львів: ЛІВС при НАВСУ. 1999. 227 с.
17. Євтушок В. П. Організація інформаційного забезпечення збору, аналізу та оцінки оперативних відомостей. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 3. Дод. № 1. С. 17–29.
18. Євтушок В. П., Регульський В. Л. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 1997. № 6. С. 13–16.
19. Зелинский А. Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении. Харків. Вища школа, 1986. 168 с.
20. Князєв С. М. Негласна робота як фундаментальна категорія теорії оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. Вип. 2. № 18. С. 72–78.
21. Коваль А. А. Проблема співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій з оперативно-розшуковими заходами. *Актуальні проблеми*

вітчизняної юриспруденції. 2017. № 6. Т. 1. С. 108–112.

22. Козаченко И. П. Тактика применения средств и методов оперативно-розыскной деятельности в профилактике и расследовании преступлений. Киев : КВШ МВД СССР, 1988. 145 с.

23. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. Львів: ЛІВС. 1999. 219 с.

24. Козаченко И. П., Голубец В. В. Агентурный метод в теории и практике оперативно-розыскной деятельности. *Вопросы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел* : сб. науч. тр. Київ : НАВСУ, 1992. С. 113–117.

25. Колошко І. М. Організація і тактика боротьби апаратів карного розшуку з навмисними вбивствами (за матеріалами органів внутрішніх справ України): дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. Харків, 1996. 350 с.

26. Костенко А. Н. Принцип отражения в криминологии (психологический механизм криминального поведения). Киев : Наукова думка, 1986. 128 с.

27. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.04.2025).

28. Литвинов О. М. Структура механізму індивідуальної злочинної поведінки. *Право і безпека*. Харків : ХНУВС, 2008. № 1. С. 31–35.

29. Моїсєєв Є. М., Джужа О. М., Никифорчук Д. Й. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / за ред. О. М. Джужі. Київ. Правова єдність. 2009. 310 с.

30. Назаров Н. А., Холох В. И. Понятие информации и ее использование в деятельности органов внутренних дел. *Труды Киевской ВШ МВД СССР*. Киев, 1984. С. 42–57.

31. Некрасов В. А. Оперативне розпізнавання : монографія. Київ : КНТ, 2007. 216 с.

32. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2007. Т. 1. 928 с.
33. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ. : підручник / за заг. ред. Л. В. Бородича. Луганськ : РВВ ЛІВС, 1999. Т. 1. 890 с.
34. Орлов Ю. Ю. Актуальні напрями наукових досліджень у сфері оперативно- розшукової діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 12–19.
35. Орлов Ю. Ю. Організація і тактика отримання оперативно-розшукової інформації технічними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 21.07.04. Київ. НАВСУ. 2001. 16 с.
36. Основи оперативно-розшукової діяльності : термінологічний словник / уклад. С. В. Албул. Одеса : Астропринт, 2017. 130 с. (Серія «Теорія і практика ОРД»).
37. Перепелиця М. М., Журавльов В. Ю. Деякі теоретичні аспекти інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. *Вісник НУВС*. Спецвипуск № 1. С. 37–46.
38. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно- розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014. № 3. С. 140.
39. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2010, № 34, ст. 481). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 01.06.2024).
40. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>. URL: (дата звернення: 01.06.2024).
41. Про Національну поліцію : Закон України від 7 лютого 2015 року № 580-VIII (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата

звернення: 24.12.2024).

42. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992, № 22, ст. 303 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print1330431040179040> (дата звернення: 20.02.2025)

43. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020. № 1089-IX (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 20.02.2025).

44. Ромат В. В., Косяк В. Л., Гриценко С. И. Организация и тактика оперативного поиска лиц и фактов, представляющих оперативный интерес : лекция. Харків : ХВК МВД УССР, 1989. 31 с.

45. Ру Дамінік, Сульє Даніель. Управління. Київ. Основи. 1995. 448 с.

46. Сапальов В. П. Отримання оперативно-розшукової інформації з використанням спеціальних технічних засобів підрозділами оперативної служби (теоретико-правові та організаційно-тактичні основи) : дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2002. 253 с.

47. Скалозуб Л. П. Протидія підрозділами міліції незаконному відшкодуванню податку на додану вартість : монографія. Чернівці : Прут, 2009. 302 с.

47. Тищенко М. В., Душейко Г. О. Тактичні особливості реалізації оперативно-розшукової інформації при порушенні кримінальної справи. Боротьба зі злочинністю та забезпечення громадського порядку. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2002_17_3 (дата звернення: 17.10.2018).

49. Філіпенко Н. Є. Діяльність оперативних підрозділів пенітенціарних установ щодо профілактики правопорушень серед жінок, які відбувають покарання: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. 21.07.04 Харків. НУВС. 2001. 20 с.

50. Філософія : навч. посіб. / за ред. І. Ф. Надольного. 6-те вид., випр. і допов. Київ : Вікар, 2006. 517 с.

51. Хоменко А. М., Непомнящий С. О., Варава В. І. Порядок використання інформації в оперативно-розшуковій діяльності. Молодіжна наукова ліга. 2024 № 13. С. 152-159. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1273> (дата звернення: 01.06.2024).

52. Чекін Д. О. Отримання оперативної інформації оперативними підрозділами у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. (12). URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/330> (дата звернення: 01.06.2024).

53. Чекін Д. О. Організація і тактика оперативно-розшукової діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції*. Випуск 74 (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 09 липня 2025 року). WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В. Б. 2025.

54. Шинкаренко І. Р. Правові та організаційно-тактичні питання діяльності підрозділів кримінального пошуку органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 21.00.06. Харків. Уні.ВС, 1997. 304 с.

55. Юхно О. О. Теоретичні та практичні аспекти використання мовних і психологічних знань при обранні тактики проведення слідчих дій. *Форум права*, 2012. № 1. С. 1120–1124.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ

3.1 Інформаційно-аналітичне забезпечення у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю

Зауважимо, що за останні роки проблема протидії злочинності серед молоді, зокрема щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, набуває дедалі більшої актуальності в сучасному світі. Україна не є виключенням. Останні роки свідчать про зростання рівня злочинності серед молоді, що можна пов'язати із складною економічною, соціальною, політичною ситуацією в країні, а також введенням воєнного стану в країні. За останні п'ять років спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень, вчинених молодими особами.

На підставі цього та інших чинників перед науковцями та практичними працівниками поліції та інших правоохоронних органів постають питання щодо розробки новітніх форм інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності, зокрема оперативними підрозділами поліції у сфері протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю .

Окремі проблеми інформаційного забезпечення протидії певним видам кримінальних правопорушень було висвітлено у наукових працях Л. І. Аркуші, Є. А. Антонової, В. Л. Грохольського, В. В. Дарагана, О. Ф. Долженкова, Ю. А. Задорожного, П. Захарова, Р. А. Калюжного, В. А. Лукашова, В. В. Лисенка, Є. Д. Лук'янчикова, Ю. Ю. Орлова, О. О. Подобного, В. Л. Ортинського, В. І. Рудешка, К. Г. Сінілова, О. П. Снігерьова,

І. П. Козаченка, Д. М. Цехана, О. О. Юхна та інших вчених. У той самий час вченими не досліджувались концептуальні питання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

У теорії оперативно-розшукової діяльності, незважаючи на окремі відмінності у наукових поглядах вчених щодо сутності і поняття терміну «інформаційно-аналітичне забезпечення» до цього часу тривають дискусії. Проаналізуємо погляди провідних учених з цього питання.

На думку І. П. Козаченка та В. Л. Регульського термін «інформаційно-аналітичне забезпечення» слід розуміти як «циклічний процес пошуку, збору, обробки, переосмислення, зберігання, видачі інформації та її використання для прийняття оперативно-тактичних й інших правоохоронних рішень» [21, с. 124], що ми підтримуємо. А. М. Лисенко термін «інформаційно-аналітичне забезпечення» подає як «комплекс заходів, здійснюваних підрозділами органів внутрішніх справ, спрямованих на пошук, збирання, аналізування, збереження та використання інформації з метою прийняття відповідних рішень щодо боротьби зі злочинністю» [29, с. 79].

Основною функцією інформаційного забезпечення діяльності оперативних підрозділів щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є пошук, збирання та обробка інформації, фіксація первинних даних, оцінювання її та збереження. У спеціальній науковій літературі визначається мета інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД. Так, О. М. Бандурка формулює її як «всебічну інформаційну підтримку практичної діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинності в Україні на основі комплексу організаційних, нормативно-правових, технічних, програмних та інших заходів» [5, с. 218]. Подібне визначення мети інформаційно-аналітичного забезпечення пропонує В. М. Плішкін [39, с. 543], що слід підтримати.

Серед завдань системи інформаційно-аналітичного забезпечення оперативних підрозділів щодо протидії окремим видам злочинів О. М. Бандурка

та В. М. Плішкін пропонують виокремити:

1) інформатизацію ОРД – формування інформаційного середовища органів здійснюючих оперативно-розшукову діяльність, що складається із відомчих інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури правоохоронних органів;

2) забезпечення оперативного отримання інформації – аналізування та результати накопичення, обробки й узагальнення з метою прийняття управлінських рішень;

3) забезпечення динамічної та ефективної інформаційної взаємодії всіх галузевих служб Національної поліції України, інших правоохоронних органів і державних установ – забезпечення захисту інформації [39, с. 544].

На нашу думку, основне завдання інформаційного забезпечення оперативних підрозділів полягає у формуванні єдиних оперативних обліків, збиранні, опрацюванні, аналізуванні та використанні різноманітної інформації, що має значення у процесі моніторингу, виявлення, запобігання та припинення злочинів і кримінальних проступків для належного проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативного супроводження щодо подальшого досудового розслідування кримінального правопорушення за фактом незаконного заволодіння транспортними засобами, які вчиняються особами молодого віку.

Г. О. Душейко цілком правильно вважає, що в системі інформаційного забезпечення правоохоронних органів за ознаками новизни й періодичності надходження необхідно розрізняти два види оперативно-розшукової інформації:

– первинні дані, тобто, раніше невідома інформація, що становить оперативний інтерес;

– інформація, що перевірена, накопичена, врахована внаслідок здійснення оперативно-розшукових заходів і пристосована для використання в боротьбі зі злочинністю [17, с. 87].

Вважаємо, що для підвищення ефективності інформаційно-аналітичного

забезпечення діяльності оперативних підрозділів у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, необхідно зосередити основні зусилля на здійсненні моніторингу, збору інформації, а в подальшому на її підставі прогнозування відповідних оперативно-розшукових заходів щодо запобігання і протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю [52].

За останні роки у практичну діяльність моніторингу оперативними підрозділами поліції за криміногенною та оперативною обстановкою запроваджуються нові форми і методи інформаційного забезпечення, постійного моніторингу та аналітичного прогнозування, які можуть бути використані для збирання, узагальнення, аналізування та оцінювання інформації. Така інформація зобов'язує працівників оперативних підрозділів перевіряти дані про молоду особу, яка готує або вчинила кримінальне правопорушення, та розробити систему запобіжних заходів, що спрямовані на недопущення вчинення кримінальних правопорушень особами молодого віку.

Аналітична робота в оперативних підрозділах це діяльність, що спрямована на вивчення інформації, яка може бути отримана із матеріалів кримінальних проваджень і обліків, архівних та оперативно-розшукових справ, а також з автоматизованих інформаційно-аналітичних систем оперативно-розшукового призначення та планування діяльності щодо використання форм, методів і засобів з метою прийняття оптимальних управлінських рішень [3, с. 36–48], зокрема, із протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молодими особами.

Разом із тим, анкетування оперативних працівників підрозділів свідчить про те, що автоматизовані інформаційно-пошукові системи використовуються в практичній діяльності незадовільно. Так 51.2 % опитаних надали відповідь, що отримували інформацію із вказаних систем недостатньо, а 41.3 % – взагалі не отримували такої інформації під час подібної протидії (див. додаток Б).

У ході аналізування роботи оперативних підрозділів було виявлено, що

використання автоматизованих систем інформації та пошуку залишає бажати кращого у протидії кримінальним правопорушенням даної категорії. Однією з основних причин такого стану є складність доступу до інформації, що міститься в цих системах. Крім того, багато працівників не усвідомлюють важливість використання таких систем у протидії. Іншою проблемою є недостатність знань та навичок у співробітників у галузі використання автоматизованих систем у діяльності оперативних працівників. Це може бути пов'язане з недостатнім досвідом та професійною підготовкою оперативників. Також слід зазначити, що самовпевненість та поверхнєве ставлення до роботи можуть бути перешкодою для ефективного використання автоматизованих систем. Тому важливо наголосити на важливості відповідального підходу до роботи з інформацією та в подальшому необхідності своєчасної протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Зазначимо, що інформаційно-аналітичне забезпечення, як складовий елемент інформаційного забезпечення ОРД, забезпечує реалізацію системи заходів, а саме:

1) вивчення причин і умов, що призводять до вчинення кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються особами молодого віку

2) збирання, аналізування та оцінювання оперативної інформації про процеси і явища, що відбуваються у молодіжному середовищі, та прийняття рішень і здійснення відповідних оперативно-розшукових та інших заходів для стабілізації криміногенної і оперативної обстановки на певній території, лінії, напрямі оперативного обслуговування;

3) проведення спільних заходів щодо запобігання, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю; з'ясування, фактів готування чи здійснення замаху особами молодого віку;

4) організація забезпечення захисту інформації, що накопичується оперативними підрозділами чи слідчими і дізнавачами під час проведення

негласних слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукових заходів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю [52].

Метою інформаційно-аналітичного забезпечення оперативних підрозділів є інформаційна підтримка їх практичної діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами на підставі застосування комплексу нормативно-правових, організаційних та інших оперативно-розшукових заходів. Це в повній мірі слід віднести й до злочинності серед молоді.

Інформаційне забезпечення діяльності оперативних підрозділів спрямовано на створення, організацію функціонування та вдосконалення інформаційних систем, що сприяють успішному виконанню завдань щодо запобігання та припинення кримінальних правопорушень у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, які вчиняються особами молодого віку. Так, у нових умовах роботи та дії чинного КПК України діяльність оперативних підрозділів пов'язана насамперед зі здійсненням моніторингу злочинності, окремих її видів, виявленням причин та умов, що сприяють їх вчиненню, запобіганням та припиненням кримінальних таких правопорушень.

Під час запобігання злочинності серед молоді першочергового значення набуває отримання первинної оперативно-розшукової інформації про осіб молодого віку, що готують, вчиняють або вчинили кримінальне правопорушення у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами. Як зазначає О. В. Одерій, «потреби оперативних підрозділів органів поліції в отриманні вичерпної інформації спонукають до створення та розробки нових видів обліків, реєстрації об'єктів за новими, раніше не використовуваними ознаками» [36, с. 3]. Це забезпечить максимальну ефективність і результативність роботи оперативних підрозділів органів поліції у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, які вчиняються особами молодого віку. Крім того, оперативні підрозділи зможуть:

- своєчасно отримувати необхідну значущу оперативну інформацію;
- реалізовувати цілеспрямовані та більш результативні заходи щодо

попередження і розслідування фактів незаконного заволодіння транспортними засобами, які вчиняються особами молодого віку;

- виявляти серед молоді осіб, які схильні до готування і вчинення кримінальних правопорушень;
- приймати рішення щодо проведення відповідних оперативно-розшукових заходів реагування.

Поряд із цим, створення нових видів обліків і реєстрації об'єктів за новими ознаками також може сприяти поліпшенню взаємодії між різними підрозділами органів поліції, адже забезпечує єдину інформаційну основу для протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, які вчиняються особами молодого віку.

Вітчизняні вчені у наукових працях висвітлюють пропозиції щодо різних критеріїв для класифікації інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів поліції України. Так, О. М. Бандурка пропонує класифікувати інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів за такими критеріями:

- за джерелом отримання інформації – первинне та вторинне;
- за формою фіксації – документальне і не документальне;
- за способом передачі – ручне і механізоване;
- за способом обробки – вихідне й оброблене [7, с.172].

Погоджуючись із такою класифікацією зазначимо, що зміст інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, які вчиняються особами молодого віку, визначається динамікою, характером, детермінованістю, станом оперативної обстановки й тактикою застосування сил, засобів, форм і методів ОРД.

Як визначає В. М. Плішкін, до напрямів розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення поліції слід відносити наступне:

- впровадження єдиної політики інформаційного забезпечення;
- створення багатоцільових інформаційних підсистем діяльності

Національної поліції;

- удосконалення організаційно-кадрового забезпечення інформаційних підрозділів;
- інтеграцію та систематизацію інформаційних обліків МВС України та Національної поліції на всіх рівнях;
- створення умов для ефективного функціонування інформаційних обліків, забезпечення їх повноти, достовірності, актуальності й безпеки;
- переоснащення інформаційних підрозділів сучасною потужною комп'ютерною технікою;
- розширення мережі комп'ютерних робочих місць користувачів інформаційних підсистем;
- подальшу комп'ютеризацію інформаційних обліків;
- впровадження сучасних інформаційних технологій [39, с. 544].

Підтримуючи позиції вчених до основних напрямів розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД [5, с. 220–221] констатуємо, що певні із них цілком доречно рекомендувати й для протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а саме:

- впровадження таких засобів, як: телекомунікації, широкохвильовий та супутниковий зв'язок, міжнародні комунікації та інформаційна політика, автоматизовані банки даних;
- гарантування конфіденційності інформації, право на нерозголошення інформації;
- забезпечення комп'ютерної безпеки інформації, правове регулювання інформаційної безпеки;
- удосконалення галузевих і відомчих інформаційних мереж;
- покращення управління відомчими інформаційними ресурсами;
- удосконалення інформаційного законодавства;
- створення сучасних умов для підготовки відповідних кадрів для оперативних підрозділів і підвищення їх кваліфікації.

Поряд із цим не можна залишити без уваги й те, що вдосконалення

інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України необхідно здійснювати за рахунок, з однієї сторони, централізованого оснащення програмно-технічними засобами, з іншої – шляхом організації та забезпечення захисту інформації.

Вагомою складовою оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є вивчення та здійснення індивідуально-профілактичного впливу на осіб, які схильні до вчинення кримінальних правопорушень і становлять у зв'язку з цим оперативний інтерес. Вирішення цього завдання, зокрема, забезпечувала база даних «Особа». Так, обліку в базі даних «Особа» підлягають особи, які вчиняють протиправні діяння, становлять групу ризику, стосовно яких здійснюється профілактична робота в поліції. У тому числі, щодо запобігання злочинам у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, на особливу увагу заслуговують обліки осіб обвинувачених, які:

- віддані до суду;
- визнані винними у вчиненні злочину і до яких судом застосовані види покарань: арешт, обмеження або позбавлення волі;
- визнані винними у вчиненні злочину і до яких судом застосовані покарання, що не пов'язані з ізоляцією, обмеженням або позбавленням волі;
- відбули покарання за злочин, з яких судимість не знято або не погашено в установленому чинним законодавством порядку;
- схильні до вчинення злочинів і належать до «кримінально-злочинного середовища», у тому числі з ознаками міжрегіонального, транснаціонального характеру;
- схильні до вчинення злочинів і належать до організованих злочинних груп чи організації або злочинних організацій, у тому числі за ознаками національного або етнічного походження її учасників.

При цьому в електронних документах бази даних «Особа» обов'язково зазначаються:

- установчі дані особи (прізвище, ім'я, по батькові, повна дата народження, місце народження, громадянство, адреси реєстрації та фактичного проживання, дані паспортного документа особи);
- додаткові відомості про особу: прізвище, місце роботи, посада, спеціальність, номери телефонів;
- вид та термін останнього покарання, статті КК України, дата звільнення з останнього місця позбавлення волі;
- категорія обліку особи (за наявності – додаткове «забарвлення»), підстави взяття її на облік [49].

Розглянемо на сьогодні затверджену нову Інтегровану інформаційно-пошукову систему Національної поліції, яка містить інформаційну підсистему «Гарпун» (далі – ІП «Гарпун») інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». Підсистема «Гарпун» призначена для обробки відомостей про транспортні засоби усіх типів (автомобілі, автобуси, мотоцикли всіх типів, марок і моделей, самохідні машини, причепа та напівпричепа до них, мотоколяски, інші прирівняні до них ТЗ та мопеди) і номерні знаки ТЗ, що розшуковуються у межах кримінального, виконавчого провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення, оперативно-розшукової діяльності, а також здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду. Облік в ІП «Гарпун» здійснюється за категоріями:

- «орієнтування про незаконне заволодіння ТЗ»;
- «орієнтування про залишення ТЗ місця дорожньо-транспортної пригоди»;
- «орієнтування про залишення ТЗ місця вчинення іншого правопорушення»;
- «орієнтування оперативне про ТЗ».

Обліку в ІП «Гарпун» підлягають відомості про розшук ТЗ, що стали засобом, предметом кримінального чи адміністративного правопорушення або місцезнаходження яких встановлюється під час здійснення оперативно-

розшукової діяльності. Для аналітичної обробки використовується фото- і відеоінформація отримана з технічних засобів і технічних приладів, що мають функції фото- і відеофіксації (запису), закріплених поліцією на службових ТЗ, монтованих/розміщених по зовнішньому периметру доріг і будівель, а також інформація, отримана з автоматичної фото- й відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні [23].

Однак, в чинній редакції Інструкції з формування та ведення ІІ «Гарпун» не передбачено окремого обліку чи внесення відомостей про осіб молодого віку, які можуть бути причетними до незаконного заволодіння транспортними засобами. Відсутність такої інформації унеможлиблює належне реагування та координацію заходів підрозділів ювенальної превенції та інших оперативних підрозділів поліції. На підставі цього доцільно запропонувати внести зміни до Інструкції щодо формування та ведення інформаційної підсистеми «Гарпун» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», а саме в абзац 1 пункту 2 розділу ІІ «Порядок формування в ІІ «Гарпун» ...», який містить визначення обліку за категоріями пунктом такого змісту: *«За наявності даних про причетність неповнолітніх (або осіб молодіжного віку) до незаконного заволодіння ТЗ, уповноважена особа органу (підрозділу) поліції невідкладно інформує підрозділ ювенальної превенції Національної поліції України щодо надання необхідних даних для вжиття заходів профілактики та інших заходів».*

Таким чином, зміни до Інструкції з формування та ведення ІІ «Гарпун» не лише уточнюють внутрішньовідомчі процедури, а й забезпечують комплексний підхід у роботі з особами, які не досягли повноліття, фіксації даних про готування або вчинення такого роду кримінальних правопорушень неповнолітніх та осіб молодіжного віку тощо. Запровадження цієї норми відповідає меті й завданням ІІ «Гарпун» як складової інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України».

Результати аналізування стану злочинності кримінально активної частини молоді, оцінювання її рівня, динаміки, структури здійснено на основі

статистичних даних про виявлені та зареєстровані в органах поліції злочини. Щодо якісних характеристик досліджуваної злочинності визначено, що частка тяжких і особливо тяжких злочинів залишається досить високою. Занепокоєність викликають негативні тенденції у структурі злочинності кримінально активної частини молоді, характерними ознаками яких є збільшення групової та організованої злочинності, а також учинення злочинів у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами.

Як зазначає С. Ф. Денисов, вік більшості молодих злочинців коливається в межах від 20 до 35 років, причому пік припадає на 29 років, що ще раз підтверджує висновок про підвищену суспільну небезпеку злочинності кримінально активної частини молоді. До якісних (структурних) характеристик злочинів серед молоді вчений відносить такі: частка неповнолітніх у загальній злочинності є відносно невеликою (8–13%); частка злочинів, учинених кримінально активною частиною молоді (від 18 до 29 років), є найвищою; злочинність кримінально активної частини молоді, порівняно зі злочинністю «зрілою», характеризується тим, що кожен п'ятий учинений відносить ці злочини до категорії тяжких. Наведена ним офіційна статистика свідчить, що питома вага осіб віком 18–29 років серед усіх виявлених учасників злочинів становила більш ніж 50 %. Серед осіб, які вчинили крадіжки, пограбування, розбійні напади, вимагання, їх частка традиційно сягає від 70 % до 90 % [15, с. 13–14]. Наші дослідження підтверджують, що за останні роки така тенденція також простежується: так питома вага молодих осіб віком 14–35 років вчинила кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння транспортними засобами становила більш ніж 76 %.

Досліджуючи питання щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, у сфері високих інформаційних технологій, слід з'ясувати, що сучасне суспільство – це суспільство інформаційних технологій, яке базується на повсякденному використанні комп'ютерної техніки, мереж зв'язку, мобільних засобів комунікації та інших технічних засобів. Щоденна робота урядових структур,

банківської, енергетичної, транспортної та інших систем неможлива без надійної роботи комп'ютерної техніки та засобів комунікації. Інформаційні технології стали постійним супутником сучасної людини не лише на робочому місці, вони увійшли майже в усі сфери людського життя.

Розповсюдження нових інформаційних технологій, в основі яких лежить широке використання комп'ютерної техніки та засобів комунікацій, оптимізації та автоматизації процесів в усіх без виключення сферах життєдіяльності, призвело до безпосередньо інструменту вчинення злочину. Відтепер підготовка до вчинення і саме вчинення злочину не потребує попередньої «обробки клієнта» (потерпілого) та особистого контакту з потенційною жертвою. Одним із головних інструментів злочинця стає лише комп'ютер чи мобільний телефон та доступ до інформаційно-комунікаційних систем, де він за допомогою комп'ютерних вірусів та інших протизаконних технічних засобів одержує доступ до баз даних, банківських рахунків, автоматизованих систем управління, автосайтів [12].

Зауважимо, що сучасні тенденції розвитку теорії та практики досудового розслідування і ОРД у сфері використання інформаційних технологій спираються на застосування технічних засобів у викритті, документуванні та розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Багаторічне аналізування практичної діяльності слідчих і оперативних підрозділів свідчить про те, що на сучасному етапі оперативні підрозділи залишаються недостатньо оснащеними науково-технічним арсеналом. У зв'язку з цим виникають проблеми в організації та ефективності проведення заходів щодо виявлення, попередження та припинення кримінальних правопорушень у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Результати аналізування статистики правоохоронних органів свідчать, що близько 37–42,2 % злочинів щорічно вчиняються із крадіжок автотранспорту з використанням сучасних телекомунікаційних, комп'ютерних та інших сучасних технологій, а у майбутньому дані показники можуть різко збільшитися. Поділяємо позицію

вчених, що одним зі стратегічних напрямів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю є удосконалення пошуку, збирання, фіксації та моніторингу оперативної інформації з використанням сучасних інформаційних технологій, наявних технічних засобів ОРД, які щорічно удосконалюються [10, с. 35–39]. Зазначимо також, що стратегічне застосування методів аналізування даних і прогнозування злочинної діяльності на основі штучного інтелекту дозволить оперативним підрозділам поліції швидко реагувати на зміни в оперативній обстановці та ефективніше запобігати кримінальним правопорушенням із незаконного заволодіння транспортними засобами.

Проблемами протидії злочинності у сфері високих інформаційних технологій займалися такі вчені, як: Л. І. Аркуша, О. М. Бандурка, В. М. Бутузов, М. Г. Вербенський, В. В. Дараган, О. М. Джу́жа, Г. А. Зорін, Б. І. Калачов, Л. Л. Каневський, М. В. Корнієнко, В. В. Лисенко, О. О. Подобний, М. М. Перепелиця, Є. Д. Скулиш, В. В. Шендрик, О. О. Юхно та інші. Однак, проблемні питання протидії злочинності у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, в юридичній науці залишається відкритим і набуває все більшої актуальності.

Молоді особи все активніше освоюють комп'ютерні технології з метою злову протиугонних систем автомобіля. Мотивацією окремих представників цієї групи є прагнення заволодіти автотранспортом і в подальшому отримати грошові кошти від незаконного продажу. Одні з них спеціалізуються на кримінальному посяганні на автомобілі, інші – на перепродажу, перебивання номерів на вузлах та агрегатах машин.

Особа молодого віку, що вчинила злочин, пов'язаний із незаконним заволодінням транспортними засобами, розглядається як особистість із властивими їй соціальними, психологічними, психофізичними, етичними якостями. Видається, що саме особистісні якості молодої особи і зовнішнє середовище у взаємодії послідовно визначають мотивацію прийняття рішення про здійснення злочинної діяльності, пов'язаної із незаконним заволодінням

транспортними засобами.

Мотивація включає процес виникнення, формування мотиву злочинної поведінки та її мету. Мотив злочинної поведінки потрібно розглядати як внутрішнє спонукання до дії; бажання, визначене потребами, інтересами, почуттями, які виникають і загострилися під впливом зовнішнього середовища, конкретної ситуації. У корисливих злочинах особистість «переважає» над ситуацією, а мотив формує мету. Це в повній мірі відноситься й до молоді, яка вчиняє злочини, пов'язані із незаконним заволодінням транспортними засобами, оскільки кількість таких злочинів серед цієї вікової групи є досить високою. За результатами даного дослідження, понад 87,3 % злочинів, вчинених молоддю, мають корисливий характер.

Мотив злочинної поведінки формується під впливом соціального оточення, життєвого досвіду особистості, спонукання внутрішньою безпосередньою причиною злочинної діяльності і виражає особисте ставлення до того, на що спрямована така діяльність. Він може бути обумовлений бажанням володіння транспортним засобом, отриманням матеріальної вигоди, самоствердження тощо. Таким чином, розуміння мотивів злочинної поведінки молоді у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами є важливим для розробки ефективних заходів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням даної категорії.

Під час організації та проведення комплексних і цільових оперативно-профілактичних заходів та протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами необхідно враховувати особливості молоді, зокрема її схильність до постійного вдосконалення своїх навичок щодо незаконного отримання та використання транспортних засобів. Ця особливість може бути використана оперативними працівниками для розробки ефективних заходів протидії злочинам серед молоді.

Результати аналізування доводять, що особи, які вчиняють злочини щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, можна розділити на кілька груп. *До першої групи* належать особи, які поєднують високий рівень

професіоналізму у сфері техніки та експлуатації транспортних засобів з елементами фанатизму та винахідливості. Вони постійно шукають нові можливості вдосконалення своїх навичок і часто діляться своїми знаннями з іншими.

До другої групи відносять осіб, які страждають від поведінкових проблем або мають схильність до ризикової поведінки на дорозі. Вони можуть мати особливі потреби та мотивації, які необхідно враховувати під час розробки заходів протидії.

Третя група складається з професійних злочинців, які мають яскраво виражену корисливу мету. Вони часто використовують свої навички для отримання фінансової вигоди або досягнення інших корисливих цілей шляхом незаконного заволодіння транспортними засобами [52].

Розуміння цих особливостей та груп осіб, які вчиняють злочини щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, є важливим для розробки ефективних заходів такої протидії.

Згідно наукової позиції О. О. Юхна, яку слід підтримати, для здійснення попередження злочинів, як і будь-якої іншої процедурної діяльності, необхідні певні блоки інформаційних ресурсів, зокрема:

- 1) блок основної (структурної) інформації, яка відображає системні параметри;
- 2) блок додаткової (функціональної) інформації, яка відображає налагоджені системні зв'язки між різними компонентами;
- 3) блок прогнозної інформації, яка відображає кількісно-якісні параметри рівноваги системи попередження злочинів [55, с. 13].

Комплексне та ефективне використання правових, технічних, організаційних, сучасних інформаційних технологій та науково-технічних засобів дає можливість слідчим і оперативним підрозділам поліції результативно здійснювати упередження та протидію незаконному заволодінню транспортними засобами у сфері кіберзлочинності, що готуються або вчиняються особами молодого віку.

В свою чергу ми пропонуємо авторське визначення поняття інформаційного забезпечення протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, оперативними підрозділами Національної поліції України, яке слід розуміти як *комплекс комплекс інформаційних і оперативно-розшукових заходів, спрямованих на пошук, збирання, узагальнення, аналізування, збереження та використання інформації з метою забезпечення обґрунтованого прийняття і виконання рішень із організації та проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.*

Вирішуючи досліджувані проблеми, не можна обійти питання щодо поняття оперативної обстановки як елемента інформаційно-аналітичного забезпечення. За визначенням О. О. Юхна, оперативна обстановка це «відомчий термін, що застосовується в нормативних, організаційних, методичних, інших документах поліції, під нею розуміють умови діяльності поліції під час реалізації завдань протидії кримінальним правопорушенням. Модель оперативної обстановки складається з блоків, що характеризують умови зовнішнього середовища; злочинність та інші правопорушення; осіб, які їх вчинили; систему органів, які, взаємодіючи, вирішують завдання із протидії злочинності; поліцію як систему, покликану вирішувати правоохоронні завдання» [54, с. 25]. Переконані, що це одне з кількох вдалих понять, які можна застосовувати під час вирішення проблем протидії злочинності серед молоді.

Одним із напрямів протидії протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю є проведення моніторингу стану криміногенної обстановки серед молоді. За визначенням вітчизняних вчених, з яким слід цілком погодитись, «моніторинг – це обумовлені практичною необхідністю наукові закономірності, що ґрунтуються на пізнанні будь-якого явища чи процесу шляхом розгляду, опису, аналізування, оцінювання їх сьогоденного стану» [54, с. 67].

Результати аналізування стану криміногенної обстановки в державі та

окремих регіонах, відповідно до статистичних даних, практики досудового розслідування у кримінальних провадженнях і розгляду їх у суді свідчать про існування тенденції до збільшення кількості вчинення кримінальних правопорушень з боку осіб молодого віку, а також неповнолітніх та тих осіб, які за чинним законодавством не досягли віку кримінальної відповідальності. Дана проблема викликає гостру увагу і реакцію з боку громадськості, державних, правоохоронних органів, вчених-кримінологів, вчених-процесуалістів і вчених з ОРД тощо. Нині науковці та практики розробляють сучасні форми протидії таким видам злочинів. Результатом наукових пошуків стали розробки методик аналізування окремих видів злочинів та осіб, які їх учиняють. Тематика моніторингу протидії злочинності висвітлена в наукових працях О. М. Бандурки, Є. М. Блажівського, М. Г. Вербенського, Л. М. Давиденка, І. П. Козаченка, М. В. Корнієнка, О. М. Литвинова, О. О. Юхна та інших вчених.

Зміст моніторингу становлять процеси отримання, оброблення та аналізування інформації необхідної для формулювання кінцевих висновків. Ймовірно, що це не формальний збір та сума статистичних чи інших даних про минуле й теперішнє. Згідно наукової позиції вчених, це нова і додаткова інформація, що збільшує існуючі знання про стан досліджуваних явищ і процесів [54, с. 68]. Переконані, що це має важливе значення для вирішення проблемних питань, у тому числі щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Слід зробити висновок, що моніторинг протидії кримінальним правопорушенням даної категорії це крок уперед в оперативно-розшуковій діяльності, кримінальному процесі та кримінологічній науці, практиці та у протидії злочинам оскільки вперше пов'язується інформація про відповідні явища минулого та явища і процеси сьогодення. За результатами висновків та на основі їх аналізування приймаються управлінські рішення щодо необхідних і доцільних заходів протидії певним видам злочинів чи тенденціям.

Моніторинг стану криміногенної обстановки у молодіжному середовищі на сьогодні є активним посередником між науковими дослідженнями і

потребами практики. Як зазначає Є. М. Блажівський, «доцільність подальшого вивчення проблем кримінологічного моніторингу обумовлена необхідністю глибокого, всебічного, теоретичного осмислення проблеми і створення фундаментальних, методологічно правильних наукових основ його організації та здійснення, адже сьогодні існує ціла низка невирішених завдань, спірних моментів щодо понятійно-категоріального апарату моніторингу протидії злочинності, його співвідношення із суміжними системами» [10, с. 5–6]. Як бачимо це обумовлює активізацію проведення наукових досліджень у сфері запобігання і протидії певним видам та напрямам злочинності.

За визначенням О. М. Литвинова та О. О. Юхна, «мета моніторингу стану злочинності полягає передусім у тому, щоб своїм інформаційним потенціалом значно підвищити науковий рівень та обґрунтування планування, прогнозування й організацію протидії злочинності на підставі виявлення латентних, але таких, що мають визначальне значення, напрямів її розвитку» [54, с. 124–125], що слід підтримуємо та наголошуємо, що це відноситься й протидії злочинам, що вчиняє молодь. При цьому найбільш важливим є виділення значущих проблем вирішення питань протидії у конкретному напрямі.

Необхідність проведення моніторингу злочинності серед кримінально налаштованої молоді обумовлена сучасною оперативною обстановкою в Україні, що визначається виникненням нових проблем незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Переоцінка цінностей після набуття Україною незалежності, занепад моральних основ у окремих громадян, особливо молодого віку, що призвело до того, що вони дедалі частіше намагаються знайти шлях до суб'єктивного самовираження, найскорішого отримання матеріальних благ, за рахунок вчинення протиправних дій. Такі фактори, як зниження життєвого рівня населення та безробіття, стимулюють, зокрема, зростання серед молоді кількості кримінальних правопорушень, насамперед корисливої спрямованості. Ситуація, що склалася в суспільстві, та наслідки глибокої кризи в усіх сферах соціального життя обумовлюють необхідність активізувати запобігання кримінальним правопорушенням серед

молодих осіб, протиправна поведінка яких щоденно зазнає якісних змін, стає більш зухвалою та цинічною. Правоохоронні органи дедалі частіше стикаються з непоодинокими фактами залучення молодих осіб до організованої злочинної діяльності, що спеціалізуються на підгоовці і вчинення кримінальних правопорушень незаконного заволодіння транспортними засобами.

Важливим напрямом діяльності сучасної правоохоронної системи в межах здійснення моніторингу злочинності серед молоді є вивчення, аналізування та врахування громадської думки. У спеціальній літературі громадську думку визначають і «як стан громадської (масової) свідомості певної соціальної спільноти, що охоплює її оцінку та установку щодо соціально значущих об'єктів, і як колективну поведінку, що знаходить свій безпосередній вияв у цих оцінках та установках» [37, с. 111–112]. Таке твердження має досить важливе значення для напрацювання тактики щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами серед молоді.

Інформаційний моніторинг, що здійснюється оперативними підрозділами поліції щодо стану злочинності, зокрема, незаконного заволодіння транспортними засобами причин і умов вчинення злочинів залежно від території, лінії або напрямку оперативного обслуговування має специфічний, особливий характер. Розглядаючи питання моніторингу стану злочинності серед молоді щодо незаконного заволодіння транспортними засобами оперативними підрозділами поліції, зокрема, вивчення елементів оперативної обстановки, зазначимо, що безпосередньо цільовому впливу з боку правоохоронних органів підлягають зокрема:

- 1) явище злочинності в цілому, рівень та інтенсивність якого мають бути знижені шляхом результативної діяльності оперативних підрозділів щодо попередження і протидії;
- 2) умови, що полегшують своєчасне виявлення кримінальних правопорушень;
- 3) криміногенна обстановка;
- 4) правоохоронні органи (сили та засоби, організаційна структура,

принципи управління);

5) запобігання кримінальним правопорушенням, протидія їм;

6) суб'єкти, від яких можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень;

7) інші явища і процеси, з якими пов'язано виконання органами поліції їх посадових і функціональних обов'язків;

8) нормативно-правові акти, що регламентують діяльність поліції та її структурних підрозділів [44, с. 4–5].

Вказане цілком можна віднести і до моніторингу оперативними підрозділами кримінальних правопорушень, вчинених молоддю. Одним із його напрямів є аналізування оперативної обстановки. Відповідно до чинників оперативної обстановки її моніторинг повинен складатися з таких елементів:

1) моніторинг середовища функціонування (геополітичні, демографічні, соціально-економічні особливості);

2) моніторинг кримінологічної обстановки;

3) моніторинг сил та засобів правоохоронних органів;

4) моніторинг результативності протидії злочинності;

5) моніторинг громадської думки про стан середовища функціонування, криміногенної ситуації;

6) моніторинг результативності діяльності правоохоронних органів.

При цьому слід враховувати, що інформаційний моніторинг конкретного середовища функціонування має свої особливості, однак наукою відповідно до сучасних реалій не визначено все різноманіття позитивних та негативних чинників, що впливають на стан оперативної обстановки. На сьогодні теоретично не обґрунтовано принципи, завдання, види моніторингу оперативної обстановки залежно від території, об'єкта, напряму протидії злочинності тощо. Результати аналізування проблем організації протидії організації протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, оперативно-розшуковими заходами дозволяють стверджувати, що зміст моніторингу не обмежується постійним контролем

(діагностуванням) ситуації. До його складу входять аналізування та прогнозування оперативної обстановки, планування заходів впливу на стабілізацію оперативної обстановки та чинників що призводять до дестабілізації.

Враховуючи особливості протидії злочинам серед молоді, можемо констатувати, що:

1) зміст моніторингу не обмежується постійним контролем (діагностуванням) криміногенної обстановки в молодіжному середовищі; до його складу входять аналізування та прогнозування всіх складових загальної оперативної обстановки, планування заходів впливу на її стабілізацію;

2) моніторинг конкретного стану у молодіжному середовищі має свої особливості, що визначається його загальними та специфічними особливостями;

3) моніторинг повинен здійснюватися за правовим і науково-обґрунтованим алгоритмом відповідно до вирішення стратегічних завдань протидії кримінальним правопорушенням серед молоді та в цілому в Україні з визначенням вимог до можливих типових джерел отримання інформації.

Аналізування наукової літератури та законодавчих актів дозволило визначити, що завданнями, які вирішують оперативні працівники поліції під час моніторингу оперативної обстановки у дослідженому напрямі є:

1) виявлення за допомогою оперативно-розшукових заходів, а також гласних та негласних джерел оперативної інформації щодо незаконного заволодіння транспортними засобами установлення молодих осіб, які їх готують, вчиняють або вчинили, а також інших фізичних об'єктів, що впливають на стан оперативної обстановки;

2) проведення аналізування та прогнозування тенденцій оперативної обстановки з метою вирішення завдань протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

3) прийняття організаційно-тактичних рішень щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Констатуємо, що процес моніторингу стану злочинності у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю складається з послідовних етапів:

- збирання та вивчення загальної інформації про функціонування криміногенного середовища молоді;
- виявлення інформації про кримінологічну обстановку та конкретні об'єкти оперативної уваги;
- пошук інформації про об'єкти оперативної уваги у кримінально активному та криміногенному середовищі з метою виявлення тенденцій розвитку злочинності серед молоді;
- шукання оперативно-розшукової інформації відносно молодих осіб, які схильні до цього вчинення злочину, та які його вже учинили;
- збирання та оцінювання інформації про сили і засоби.

Таким чином, моніторинг вивчення, аналізування та оцінювання оперативної обстановки, оперативних підрозділів вказаних питань та узагальнення ефективності оперативно-розшукових заходів щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю – *це діяльність оперативних підрозділів, спрямована на вивчення, аналізування та оцінювання стану, тенденцій, чинників оперативної обстановки з використанням сил, методів, засобів оперативно-розшукової діяльності, а також прогнозування її стабільності залежно від впливу окремих чинників.*

Зважаючи на вищевикладене, слід зробити висновки, що на підставі систематизації та узагальнення стану інформаційного-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, можна систематизувати за такими напрямками:

- 1) вивчення причин і умов, що призводять до вчинення кримінальних правопорушень у сфері незаконного заволодіння транспортних засобів, зокрема особами молодого віку;
- 2) збирання та аналізування оперативної інформації про процеси і явища,

що відбуваються у молодіжному середовищі, та прийняття рішення для стабілізації оперативної обстановки на певній території оперативного обслуговування;

3) проведення спільних заходів щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, до чого готуються чи здійснюють вчинення особи молодого віку;

4) організація забезпечення захисту інформації, що накопичується оперативними підрозділами чи слідчими під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукових заходів.

Як результат проведеного дослідження вважаємо за доцільне запропонувати у Департаменті інформаційно-аналітичної підтримки впровадити у практичну діяльність автоматизовану інформаційну систему «Молодіжна безпека». Таке впровадження потрібне задля належного забезпечення оперативної діяльності оперативних підрозділів для організації ефективної протидії втягнення молодих осіб у злочинну діяльність. Система має можливість прямого авторизованого онлайн-доступу до нього, а також призведе до уніфікації, диференціації і узагальнення наявної оперативно-розшукової інформації такої категорії осіб. Крім того вона матиме базу даних із інформацією про склад, територіальні сфери впливу та кримінальну спеціалізацію щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що необхідно своєчасно передавати до підрозділів блоку кримінальної поліції для організації і проведення відповідної роботи.

На підставі вищевикладеного слід запропонувати авторське визначення інформаційно-аналітичного забезпечення, яке слід розуміти як *комплекс інформаційних і оперативно-розшукових заходів, спрямованих на пошук, збирання, узагальнення, аналізування, збереження та використання інформації з метою забезпечення обґрунтованого прийняття і виконання рішень із організації та проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.*

3.2. Напрями удосконалення взаємодії оперативних підрозділів з правоохоронними та іншими органами у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю

Зауважимо, що більшість фактів вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами молоддю виявляється та припиняється оперативними працівниками Національної поліції України завдяки оперативній інформації, яка отримана як гласними так і негласними методами. Лише близько 25% молодих злочинців затримується на місці вчинення данного кримінального правопорушення. Як свідчить практика, переважна більшість фактів незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю виявляється за допомогою гласної та негласної оперативної інформацією, адже тільки 15...20 % молодих осіб затримується на місці вчинення кримінального правопорушення за ст. 289 КК України. Тільки завдяки планомірній та узгодженій роботі слідчих і працівників оперативних підрозділів вдається встановити осіб, які вчинили досліджуваний злочин, а також транспортний засіб, яким незаконно заволоділи [50].

Одним із ключових чинників успішного виконання завдань правоохоронними органами, зокрема, оперативними підрозділами поліції, щодо захисту прав і свобод громадян, суспільства та держави від протиправних дій, завданих в ході вчинення кримінального правопорушення у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є ефективна взаємодія між усіма учасниками кримінального провадження. Для забезпечення якісного виконання завдань у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю необхідно постійно удосконалювати систему взаємодії та координації між усіма суб'єктами. Це дозволить підвищити рівень ефективності роботи правоохоронних органів, зокрема, оперативних підрозділів та інших учасників протидії а також поліпшити результати їхньої оперативної діяльності [45]. Сфера протидії незаконному

заволодінню транспортними засобами, що вчиняються особами молодого віку, є надзвичайно актуальною і вимагає комплексного підходу із залученням широкого кола учасників з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, громадських організацій, громадян та науковців.

Проблемними питаннями щодо організації проведення взаємодії оперативних підрозділів, із слідчими, державними, правоохоронними та іншими інстанціями займалися такі вчені, як: К. В. Антонов, Л. І. Аркуша, О. М. Бандурка, А. А. Глієвий, В. В. Дараган, В. П. Захаров, І. П. Козаченко, В. В. Лисенко, В. А. Некрасов, О. О. Подобний, В. Д. Пчолкін, В. П. Сапальов, В. П. Євтушок, Д. М. Середя, В. Є. Тарасєко, І. Р. Шинкаренко, О. О. Юхно та інші.

В організації протидії зі злочинністю, зокрема незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, важливе місце традиційно посідає взаємодія органів поліції з територіальними підрозділами Національної поліції [1, с. 243], що слід підтримати. Однак, необхідно висловити нашу наукову позицію стосовно того, що взаємодія оперативних підрозділів Національної поліції України має багатоаспектний характер. У протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю суб'єктами можуть бути не тільки правоохоронні органи, (органи державної прикордонної служби, податкової служби, прокуратури, Державної служби України надзвичайних ситуацій, СБУ та інші) до участі у взаємодії можуть бути залучені громадські організації та громадяни.

На сьогодні у серед науковців точаться тривалі дискусії відносно понять «взаємодія» та «координація», однак, наука і практика досі не досягли єдиного розуміння щодо цих понять. У зв'язку з цим, вважаємо необхідним зупинитись на цьому понятті для формування єдиного підходу до визначення понять «взаємодія» та «координація» у правовій науці та практиці, а також забезпечити їх нормативне визначення у нормативно-правових актах.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що поняття взаємодія є зовнішньо схожим з такими поняттям, як «координація». Філософія

розглядає взаємодію як категорію, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість, зміну стану, а також породження одного об'єкта іншим. Взаємодія означає «взаємно діяти», «спільно працювати», «співробітничати» і заснована на законі та підзаконних актах; взаємодія – це спільна або погоджена за місцем і часом у певних межах діяльність оперативних підрозділів між собою та з іншими підрозділами і службами, що здійснюється відповідно до їхньої компетенції та спрямована на виявлення та припинення злочинів, нейтралізацію причин і умов, які сприяють їх вчиненню [32, с. 82].

Результати здійсненого дослідження свідчать про те, що поняття та характеристика дефініції «взаємодія» є значно більш широкою за змістом відносно поняття «координація». Так, у філософському розумінні взаємодія означає «категорію, що відображає процеси впливу різноманітних об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого» [6, с. 57]. Термін «взаємодія» як філософська категорія відображає процеси дії об'єктів один на одного, їх взаємну обумовленість [4, с. 68]. Таким чином, для категорії «взаємодія» з філософської точки зору характерним є:

- по-перше, наявність фактичних та стійких зв'язків;
- по-друге, таких зв'язків, що дозволяють об'єктам впливати один на одного;
- по-третє, наявність самого впливу, у результаті якого відбувається взаємна зміна взаємодіючих сторін.

Окреслюючи розуміння понять «взаємодія» та «координація» науковці пропонують різні варіанти їх визначення. Так, розглядаючи проблеми взаємодії підрозділів поліції з громадськістю, О. М. Музичук визначає взаємодію як «такий стан взаємозв'язків між ними, за якого вони здійснюють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу діяльності з метою підвищення ефективності охорони громадського порядку та протидії правопорушенням» [33; 34, с. 18].

У свою чергу В. М. Плішкін виокремлює два види взаємодії:

1) позитивну, під якою пропонується розуміти «такий режим взаємозв'язків між елементами системи підрозділів поліції, що забезпечує погоджене функціонування з метою розв'язання загальних завдань»;

2) негативну взаємодію в органах поліції, яку пропонується трактувати, як «режим взаємозв'язків між елементами системи поліції, за якого функціонування цих елементів спрямовано на досягнення протилежних цілей (вплив та дії кожного спрямовано на те, щоб перешкодити розвитку іншого суб'єкта)» [39, с. 503].

Також вчений пропонує розуміти координацію, як управлінську діяльність, спрямовану на погодження функціонування елементів системи органів поліції у режимі, який забезпечує найефективніше досягнення поставлених перед системою цілей. Тобто координація, на його думку, полягає в організації, насамперед правовими засобами, взаємодії між елементами системи, тобто, координація – це організація взаємодії [39, с. 505–506]. Згідно нашої наукової позиції, одним із ключових особливостей координації є її роль як елементу управлінської функції і може бути розглянута як самостійна функція управління, що має власну значимість і вплив на діяльність організації. Це свідчить про те, що координація є частиною процесу управління, який включає в себе планування, організацію та контроль діяльності організації.

Слід підтримати наукову позицію В. М. Плішкіна стосовно того, що «координація – це організація взаємодії» [39, с. 506]. Однак, під час взаємодії між суб'єктами, сторони, як правило, перебувають на рівних умовах, але, як свідчить практика, не завжди. Наприклад, у слідчо-оперативній групі слідчий виконує керівну функцію, що передбачає координацію дій інших учасників.

Таким чином, взаємодія між суб'єктами може бути скоординованою або не скоординованою. У випадку скоординованої взаємодії один із суб'єктів має координаційні повноваження щодо інших учасників спільної діяльності. Це означає, що суб'єкт має право узгоджувати та погоджувати дії інших учасників для досягнення спільної мети. У цьому контексті використання терміну

«взаємодія» передбачає наявність координації лише за таких умов, якщо один із суб'єктів має координаційні повноваження щодо інших учасників спільної діяльності. Це дозволяє чітко розрізняти випадки взаємодії з координацією та без неї. Крім того, під час аналізування та оцінювання взаємодії між суб'єктами спільної діяльності необхідно враховувати наявність або відсутність координаційних повноважень у одного із суб'єктів. Це дозволить краще зрозуміти характер взаємодії та її ефективність у досягненні спільних цілей у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

У науці існують також інші підходи та наукові позиції щодо розгляду поняття взаємодії. Сутність взаємодії полягає у спільних узгоджених діях, спрямованих на спільні цілі, у взаємодопомозі під час вирішення завдань [9, с. 69].

Водночас І. П. Козаченко взаємодію відповідних оперативних підрозділів між собою розглядає як «своєрідну модель використання негласних сил і заходів, оперативно-технічних засобів, обміну конфіденційною інформацією, проведення спеціальних операцій з урахуванням оперативної обстановки або оперативно-розшукової ситуації» [21, с. 192]. Підтримано цей напрям дослідження й іншими науковцями, які визначали взаємодію як основу інформаційного забезпечення діяльності конкретного оперативного підрозділу та створення належних умов для його роботи. Щодо взаємодії оперативних підрозділів з іншими учасниками, стверджується, що під взаємодією в органах внутрішніх справ слід розуміти форму інтеграції спільних зусиль різних суб'єктів (працівників, їх груп та колективів, підрозділів та служб), узгоджену за метою, завданням місцем і часом застосування. Взаємодія налагоджується самими структурними елементами системи повсякденно у випадку, коли немає потреби залучати до цієї справи можливості координаційного (організаційного) центру [50, с. 524].

У той самий час І. Р. Шинкаренко акцентує, що на сьогодні не напрацьовано єдиної точки зору на сутність взаємодії взагалі та взаємодії між

оперативними підрозділами правоохоронних органів України зокрема [53, с. 44]. Переконані, що основна різниця між поняттями «взаємодія» та «координація» полягає в тому, що на відміну від взаємодії, координація обов'язково передбачає суб'єкта, який наділено координаційними (узгоджувальними та погоджувальними) повноваженнями щодо інших учасників сумісної діяльності. Крім того, питання взаємодії між оперативними підрозділами правоохоронних органів України та іншими суб'єктами є важливим аспектом їхньої діяльності, що вимагає спільної діяльності, координації та взаємної підтримки.

Слід вказати, що протидія незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, вимагають від оперативних підрозділів поліції тісної взаємодії з іншими суб'єктами, зокрема, з іншими регіонами країни. Така взаємодія дозволить посилити таку протидію оперативними підрозділами за рахунок використання інших сил і засобів, а також у проведенні заходів щодо недопущення вчинення такого правопорушення й усунення причин та умов, що їм сприяють. Крім цього, оперативні підрозділи здійснюють інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, громадськістю, з органами кримінальної поліції іноземних держав та міжнародними організаціями тощо. Форми взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, можуть бути різноманітними [50].

Ми поділяємо наукову позицію А. Я. Дубинського, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, які виокремлюють дві форми взаємодії: процесуальну й організаційну (непроцесуальну) [33, с. 76].

До *процесуальних форм* взаємодії (які регулюються КПК України) відносяться:

- 1) надання допомоги слідчому під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК України);
- 2) доручення і вказівки слідчого щодо проведення негласних слідчих

(розшукових) дій (ст.ст. 40, 246 КПК України);

3) фіксація та передача слідчому (прокурору) результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 252 КПК України).

До організаційних (непроцесуальних) форм взаємодії, відносяться:

- 1) узгоджена діяльність у складі СОГ;
- 2) погоджене планування спільних негласних слідчих дій;
- 3) обмін оперативно-значимою інформацією, (зокрема, з використанням можливостей криміналістичних та оперативних обліків);
- 4) спільне використання криміналістичних та оперативно-технічних засобів тощо;
- 5) координація проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукові) дії [28].

Крім цього, не викликає сумнівів також і те, що вивчити всі сторони взаємодії можна лише на основі класифікації відомих правоохоронній практиці варіантів зв'язків і контактів підрозділів поліції з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності. Саме така класифікація дозволяє забезпечити правильну орієнтацію в їх масиві, а саме:

- забезпечити процес вивчення;
- допомогти швидше знайти закономірності, що впливають на їх розвиток та зміну;
- визначити шляхи і конкретні заходи щодо підвищення ефективності спільної правоохоронної роботи [34, с. 160].

Вчені використовують різні критерії такої класифікації. Однак найчастіше ці класифікації ґрунтуються на двох-трьох критеріях. Найбільш поширеними критеріями класифікації взаємодії підрозділів поліції є часові характеристики (постійна і тимчасова взаємодія), відношення до системи (внутрішня і зовнішня взаємодія) та положення суб'єктів взаємодії в ієрархії елементів системи (горизонтальна та вертикальна взаємодія).

До загальних форм взаємодії науковці найчастіше відносять такі, як:

- обмін інформацією про оперативну обстановку;

- спільне планування правоохоронних і оперативно-розшукових заходів;
- спільні відпрацювання певної території оперативного обслуговування, лінії, напряму узгодження самостійно плануємих заходів;
- інструктування;
- спільне аналізування оперативної обстановки;
- проведення спільних нарад, семінарів і зборів з правоохоронної тематики [25, с. 17–19].

Взаємодія слідчого та оперативних працівників має різноманітний характер і здійснюється в певних правових формах. Беззаперечним є те, що обрання форми взаємодії пов'язано з характером слідчої або оперативно-розшукової ситуації, що склалася у зв'язку з кримінальним провадженням чи ОРС, залежить від слідчого й реалізується за його ініціативою та під його процесуальним контролем [48, с. 111–121].

Повний перелік напрямів, і форм взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами з питань протидії кримінальним правопорушенням надати досить важко, а тому спочатку схарактеризуємо їх взаємодію з окремими суб'єктами. Так, найбільш часто застосованою та ефективною вважається взаємодія оперативних підрозділів з іншими підрозділами Національної поліції, найпоширенішими формами якої є:

- виконання доручень слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- взаємне інформування (обмін оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою і криміналістичною інформацією, алфавітно-довідковою, а також архівною інформацією);
- планування та здійснення спільних правоохоронних заходів;
- виконання запитів у кримінальних провадженнях, справах оперативного обліку та за матеріалами про адміністративні правопорушення;
- сприяння у проведенні оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій;
- створення спільних слідчо-оперативних груп, у тому числі відомчих і

міжвідомчих.

До основних джерел інформації, що можуть використовуватися Національною поліцією України з метою виявлення обставин вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень, можна віднести:

- загальні джерела інформації, що включають в себе повідомлення громадян, засобів масової інформації, громадських формувань, заяви громадян;
- спеціалізовані джерела інформації – результати аналізування статистичних даних про вчинення правопорушень, матеріали спеціальних відпрацювань території оперативного обслуговування, перевірок тощо.

Питання організації та планування взаємодії служб і підрозділів, задіяних у профілактиці, як елементу протидії правопорушенням, залишається одним із актуальних. Тому на стадії підготовки рішень основні висновки і пропозиції з оцінювання оперативної обстановки мають конкретизуватися у відповідних пунктах спеціального спільного плану протидії кримінальним правопорушенням. У службовій діяльності поліції трапляються випадки, коли складаються кілька планів, що спрямовані на організацію та реалізацію заходів протидії злочинності, які часто дублюються. В таких планах не погоджуються терміни виконання і не визначаються конкретні виконавці та дії щодо їх реалізації. Багато планів містять чимало декларативних пунктів із формулюваннями типу «підняти», «активізувати», «посилити», «прискорити», «відшукати можливість» тощо. На рівні виконавців такі або подібні формулювання є неприпустимими [50]. Забезпечення своєчасного усунення негативних факторів вимагає точної вказівки, із залученням яких сил будуть проводитись попереджувальні заходи і хто буде відповідальним виконавцем по кожному з них [46].

У разі необхідності проведення додаткових заходів із протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, та за окремими видами правопорушень, що сприяли найбільшому їх поширенню протягом певного періоду часу та на певній території чи напрямі оперативного обслуговування, повинні складатись також окремі спеціальні

плани. В цих планах має вказуватись час дії плану, конкретний розрахунок сил і засобів, завдання оперативного підрозділу, методи підбиття підсумків і оцінювання результатів. Аналогічно проводиться підготовка профілактичних і попереджувальних заходів, які є елементом протидії, зокрема, кримінальним правопорушенням серед молоді.

Під час розшуку та затримання особливо небезпечних і озброєних злочинців розстановка сил і засобів територіальних відділів поліції здійснюється за єдиним планом. Оперативні підрозділи Національної поліції України здійснюють спільні заходи щодо виявлення злочинців і їх розшуку, проведення масових заходів протидії бродяжництву, пияцтву, правопорушенням неповнолітніх і дитячій безпритульності, що може впливати на зростання злочинності. Проведення спільних відпрацювань території оперативного обслуговування, спеціальних операцій із виявлення правопорушників і взяття їх на профілактичний облік є більш ефективними, коли вони здійснюються на основі результатів аналізування та оцінювання інформації, представленої працівниками карного розшуку, у тому числі й отриманої оперативним шляхом.

Залежно від мети і завдань, що вирішуються у процесі взаємодії, у підрозділах поліції створюються окремі слідчо-оперативні та спільні слідчо-оперативні та оперативно-пошукові групи та ін. Підтримуємо наукову позицію О. М. Музичука про те, що «рішучі заходи, спрямовані на протидію зі злочинністю, не призведуть до кардинального поліпшення ситуації доти, доки зусилля правоохоронних структур, зокрема, поліції не отримають широкої підтримки з боку населення. У більшості розвинених країн світу в поліцейській діяльності насамперед ставляться завдання щодо здійснення попередження злочинності, зокрема, саме за допомогою громадян та громадських формувань правоохоронної спрямованості. Як свідчать результати багатьох наукових досліджень, проведених останнім часом щодо діяльності Національної поліції, їй часто не вистачає підтримки громадськості, хоча не викликає сумнівів, що поліція може досягти очікуваних успіхів у протидії злочинності серед молоді лише тоді, коли буде побудовано атмосферу взаємоповаги та співробітництва

між нею і громадянами» [34, с. 3]. Цілком підтримуємо таку позицію, оскільки це відповідає завданням і меті Національної поліції України [43, с. 3–7].

Отже, зміцнення і подальший розвиток ділових зв'язків між оперативними підрозділами і службами Національної поліції України, а саме, з державними органами і громадськістю, удосконалення і посилення їх взаємодії стає не лише ефективним заходом забезпечення законності, правопорядку та громадської безпеки, але й важливим державним завданням.

Залучення населення до профілактичної діяльності, як елемент протидії закономірно і доречно розглядається як важлива форма реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні справами держави та суспільства. Використання потенціалу громад і громадськості у справі попередження кримінальних правопорушень серед молоді може бути досягнуто лише в результаті розширення і поглиблення взаємодії з нею. Правильно організована взаємодія містить важливий резерв як покращання протидії держави у цілому, так і участь у правоохоронній роботі об'єднань громадськості зокрема. Практика незмінно підтверджує, що важливою запорукою ефективності, зокрема, профілактичних заходів є участь у цій справі широких верств громадськості.

Практичне значення комплексного використання сил, засобів, форм і методів, державних органів, громадських формувань і органів поліції у вирішенні профілактичних завдань упродовж тривалого часу викликає заслужену зацікавленість з боку вчених-юристів, практичних працівників, усієї громадськості щодо взаємодії цих суб'єктів. Від її стану здебільшого залежать активізація та вдосконалення діяльності оперативних підрозділів із попередження правопорушень серед молоді.

Необхідною умовою успішного виконання одного із завдань і функцій, покладених на підрозділи поліції, є їх взаємодія із засобами масової інформації. З найбільш актуальних і важливих питань діяльності Національної поліції є проведення прес-конференцій, брифінгів, прийомів, зустрічей представників преси з керівництвом відділів поліції, керівниками їх служб і підрозділів, а для

більш об'єктивного інформування представників засобів масової інформації готуються прес-релізи [39, с. 304]. Підтвердженням цього слугує положення ст. 89 «Спільні проекти з громадськістю» Закону України «Про Національну поліцію України». Зокрема, поліція надає підтримку програмам правового виховання, пропагує правові знання в освітніх закладах, засобах масової інформації та у видавничій діяльності [42]. Також треба відмітити, що взаємодія органів поліції із засобами масової інформації повинна бути спрямована на формування партнерських відносин.

Сутність взаємодії кримінальної поліції Національної поліції України з іншими підрозділами Національної поліції та правоохоронними органами України полягає в спільних або погоджених зусиллях в інтересах виконання загальних оперативно-службових завдань щодо протидії злочинності, зокрема, молодіжній.

Під час здійснення протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, оперативні підрозділи Національної поліції України здійснюють постійну взаємодію з іншими суб'єктами з метою забезпечення своєчасного запобігання, виявлення та припинення такої категорії злочинів. Одним із найбільш поширених та ефективних видів взаємодії є взаємодія оперативних підрозділів з іншими підрозділами Національної поліції. Найпоширенішими формами цієї взаємодії є:

- спільне проведення операцій з метою розкриття злочинів та запобігання злочинності, зокрема незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю;
- обмін інформацією про злочинну діяльність кримінально налаштованої молоді та оперативними даними;
- виконання доручень слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій за фактами вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, взаємне інформування, планування та здійснення спільних заходів;
- справах оперативного обліку;

- сприяння у проведенні оперативно-розшукових заходів;
- створення спільних слідчо-оперативних груп щодо викриття фактів незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю тощо [50].

У цьому контексті оперативні підрозділи Національної поліції України організовують взаємодію у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а саме:

- 1) з підрозділами та відділами (секторами) Національної поліції України;
- 2) черговими частинами;
- 3) медичними установами;
- 4) підрозділами ювенальної превенції;
- 5) міграційною службою;
- 6) дільничних інспекторів поліції;
- 7) громадськості та засобів масової інформації;
- 8) із оперативними частинами слідчих ізоляторів тощо.

Позитивні результати у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, простежуються у діяльності оперативних підрозділів разом зі слідчими підрозділами та дізнанням, що є наслідком належної їх взаємодії. Водночас, відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні слідчі використовують оперативну інформацію оперативних підрозділів в межах і порядку, передбаченими нормативно-правовими актами МВС України [40].

Подальший розвиток ділових зв'язків між оперативними підрозділами та службами Національної поліції України, а саме з державними органами і громадськістю, удосконалення і посилення їх взаємодії стає не лише ефективним заходом забезпечення законності, правопорядку та громадської безпеки, але й важливим державним завданням. Залучення населення до профілактичної діяльності, як елемент протидії закономірно і доречно

розглядається як важлива форма реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні справами держави та суспільства. Підтвердженням цього слугує положення ст. 89 «Спільні проекти з громадськістю» Закону України «Про Національну поліцію України» [42].

Керівник органу, підрозділу поліції здійснює безпосередню організацію роботи зі збору інформації про молодих осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері незаконного заволодіння транспортними засобами, та контролює перевірку цієї інформації. Відповідальність за належну організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, покладається на керівників органів та підрозділів поліції і органів досудового розслідування.

Швидке та повне розслідування і розкриття фактів незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, досягається завдяки поєднанню зусиль усіх органів та підрозділів поліції та забезпеченню належного рівня їх взаємодії. Приступаючи до розкриття кримінального правопорушення щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, оперативний працівник у взаємодії зі слідчими виконує наступні дії:

1) здійснює поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненого кримінального правопорушення, збір відомостей, що може бути використано як докази;

2) установлює: час, місце і обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість осіб, які його вчинили, їх прикмети; наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися через опір потерпілих або під час подолання перешкод; індивідуальні ознаки викрадених речей; напрямок руху осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, інші відомості, необхідні для їх встановлення; використовує наявні джерела оперативної інформації з метою розкриття кримінального правопорушення;

3) негайно інформує слідчого (дізнавача) про одержані дані щодо

обставин вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій;

4) виконує письмові доручення слідчого (дознавача) про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Під час їх виконання користується повноваженнями слідчого (дознавача) [20].

Взаємодія здійснюється з урахуванням повноважень і компетенції кожного з учасників, а також специфіки сил, засобів і методів, що застосовуються ними. Оперативні підрозділи, на яких покладені основні посадові обов'язки щодо протидії кримінальних праворушень, зобов'язані знати компетенцію інших підрозділів, та повною мірою використовувати їх можливості. Заяви і повідомлення осіб та з інших джерел, які надходять до органу поліції, надходять в першу чергу до чергових частин поліції. Відповідно до нормативних актів МВС України та Національної поліції України на чергові частини покладається обов'язок :

1) приймання, реєстрації заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, організації негайного реагування на них;

2) забезпечення робочого контролю та взаємодію з черговими службами територіальних підрозділів поліції;

3) здійснення збирання, опрацювання й доповіді керівникам органу (підрозділу) поліції відомостей про оперативну обстановку на території обслуговування; передачі їх до чергової служби вищого рівня, а також інших органів державної влади та місцевого самоврядування;

4) забезпечення оперативного управління силами й засобами, які задіяні на забезпечення публічної безпеки і порядку, попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень на території обслуговування, взаємодія з іншими органами (підрозділами) поліції, черговими службами вищого рівня, органами державної влади та місцевого самоврядування;

5) за умови отримання інформації про вчинені кримінальні правопорушення та інші події вживає всіх заходів щодо попередження або

припинення правопорушення, встановлення та затримання правопорушників, надання допомоги потерпілим, ліквідації негативних наслідків правопорушень і подій;

б) негайно доповісти зміст телеграми (телефонограми, телетайпограми, орієнтування) начальникові органу (підрозділу) поліції, а за його відсутності залежно від її змісту ознайомити працівників заінтересованих підрозділів поліції. У визначених законодавством України випадках про отримання телеграми (телефонограми, телетайпограми, орієнтування) поінформувати інші правоохоронні органи, відповідні органи державної влади та місцевого самоврядування;

7) ознайомити поліцейські наряди з орієнтуваннями, отриманою інформацією про вчинені кримінальні правопорушення, прикметами осіб, які розшукуються, оголосити маршрути патрулювання та час несення служби [19].

Відповідно до посадових обов'язків та повноважень чергових частин Національної поліції України важливе значення має належна взаємодія оперативних працівників з іншими підрозділами. Ефективність і результативність дій у розкритті кримінального правопорушення буде залежити від своєчасного інформування працівниками чергової частини працівників оперативних підрозділів.

У протидії злочинності оперативні підрозділи здійснюють взаємодію в формі обміну оперативно значимою інформацією, спільного проведення оперативно-розшукових заходів із застосуванням засобів ОРД, слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. У разі вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і з метою термінового встановлення осіб, які їх вчинили, керівники райвідділів поліції та оперативні підрозділи зобов'язані надавати іншим підрозділам, правоохоронним органам України оперативну інформацію, документи, матеріали порушених кримінальних проваджень. Керівники зобов'язані забезпечити взаємодію цих підрозділів і сприяти виконанню поставлених завдань. Використання оперативними підрозділами методів ОРД обумовлює необхідність постійної взаємодії з

підрозділами оперативної служби та оперативно-технічних заходів. В ході проведення спільних оперативно-розшукових заходів із застосуванням засобів ОРД встановлюються особи або учасники злочинних груп, які готують або вчинили злочини, сприяють документуванню фактичних даних про їх злочинну діяльність, здійснюють проведення аудіо-відео в помешканнях громадян, або публічно недоступних місцях, а також інших приміщеннях, транспортних засобах, на земельних ділянках тощо.

Підбиваючи підсумки даного підрозділу, вважаємо за необхідне запропонувати перелік форм взаємодії оперативних підрозділів поліції з іншими суб'єктами поліції та державних й інших правоохоронних органів із питань протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а саме:

1) інформування державних органів влади, місцевого самоврядування, громад, правоохоронних органів і громадськості про зміну криміногенної та оперативної обстановки;

2) постійний обмін з правоохоронними органами необхідною оперативною інформацією та іншими обліками щодо здійснення ефективної протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

3) спільне планування та реалізація профілактичних, індивідуальних заходів серед молоді щодо запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами;

4) постійне проведення спільних оперативних засідань, колегій, оперативних і координаційних нарад, державних і правоохоронних органів у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

5) спільне виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинних дій молоддю, вжиття заходів їх усунення та обмін досвідом з питань тактики та методики протидії незаконному заволодінню транспортними засобами;

6) створення спільних слідчо-оперативних груп у протидії незаконному

заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

7) створення спільних робочих груп за участю представників державних органів влади, місцевого самоврядування, громад, правоохоронних органів і громадськості по вивченню окремих проблем профілактики щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

8) спільна розробка та видання відомчих нормативно-правових актів з питань протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, інших проектів законодавчих актів.

3.3 Застосування міжнародного співробітництва у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю

Сучасні напрацювання науковців свідчать про те, що стан злочинності серед молоді у державі характеризується стрімким зростанням, особливо в умовах воєнного стану. Спостерігається активна злочина діяльності з боку кримінально налаштованої молоді у підготовці і вчинення транснаціональних злочинів, зокрема незаконного заволодіння транспортними засобами. Це вказує на те, що в Україні сьогодні існує небезпека поступового зростання криміналізації певної частини молоді, оскільки підвищення рівня злочинності є одним із ключових чинників дестабілізації в державі, особливо в умовах воєнного стану.

Результати аналізування криміногенної ситуації та в подальшому її прогнозування в більшості країн світу свідчать про необхідність негайного вирішення проблем злочинності серед молоді. Злочинність серед молоді – це не лише проблема держави, але й результат впливу зовнішніх факторів, серед яких особливе місце посідають соціальні умови життя людини.

З огляду на наведене вище можна констатувати, що злочинність серед молоді поступово переростає у транснаціональну і перед оперативними

підрозділами Національної поліції України, постають завдання щодо удосконалення організації та ефективності запобіжної діяльності, а також ефективної взаємодії з європейськими правоохоронними партнерами. Соціально-економічні та політичні зміни у нашій державі, проведення реформ у сфері правоохоронної і судової діяльності та в інших галузях, зокрема, напрацювання і удосконалення форм і методів ОРД, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та використання їх результатів у кримінальному процесі, формують проблемні питання щодо активної співпраці у процесі євроінтеграції України щодо протидії злочинності [8, с. 14–15], зокрема незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Проблемні питання міжнародного співробітництва у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, досліджували такі вчені, як: Л. І. Аркуша, О. М. Бандурка, В. В. Дараган, В. В. Лисенко, Д. Й. Никифорчук, М. М. Перепелиця, М. А. Погорецький, О. О. Подобний, В. Д. Пчолкін, О. Ф. Долженков, В. Л. Ортинський, О. О. Юхно, та інші. Однак, питання протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю не досліджувались, що потребує окремих наукових пошуків.

Як свідчать результати нашого дослідження, темпи росту злочинності не тільки в Україні, а й інших державах світу, випереджають темпи приросту населення [26, с. 32]. Причини цього явища можуть бути різними, зокрема, зростаюча соціальна нерівність, безробіття, міграція населення тощо. Необхідно розробити ефективні стратегії та програми для запобігання злочинності серед молоді та реінтеграції молодих людей, які вже були залучені до злочинної діяльності. Це потребує серйозної уваги з боку влади, правоохоронних органів України та ЄС та суспільства в цілому.

Результати аналізування криміногенної ситуації та її прогнозування в більшості країн світу дають підстави щодо негайного вирішення проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються

молоддю, мають транснаціональний характер. Відомо, що причини злочинності криються не тільки в людині, а й у тих умовах, в яких вона проживає [27, с. 32], а саме в соціальних, економічних, політичних і культурних чинниках, що впливають на формування особистості та її поведінки.

У пункті 25 розділу 4 «Положення про Міністерство внутрішніх справ України», яке є правонаступником й Національної поліції щодо завдань, покладених на нього, зазначено: «вживає заходів щодо реалізації галузевої співпраці України з Європейським Союзом, у межах своїх повноважень забезпечує виконання Українською стороною зобов'язань за Угодою про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Союзом, іншими міжнародними договорами України, адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, здійснює інші заходи щодо інтеграції України до Європейського Союзу» [52, с. 43], що залишається актуальним і сьогодні. Починаючи з 1989 року Рада Європи приділяє особливу увагу побудові «спільного європейського дому», запрошуючи до членства ті європейські країни, які, звільнившись від ярма тоталітарних режимів, намагаються забезпечити дотримання демократичного плюралізму, верховенства права та захисту прав людини [35, с. 2]. Акцентуємо, що на сьогодні ці питання не втратили своєї актуальності.

Беручи до уваги цей крок, Верховна Рада України взяла на себе зобов'язання привести своє національне законодавство у відповідність до європейських норм і стандартів, що визнаються міжнародною спільнотою юридично обов'язковими і, зокрема, передбачені Конвенцією про захист прав людини та основних свобод. [43]. Рада Європи продовжує захищати демократію, гідність і права людини та верховенство права, від яких залежить здійснення багатьох надій та прагнень, у тому числі й в Україні [41]. У цьому контексті Україна повинна продовжувати зміцнювати свої позиції на міжнародній арені, зокрема через участь у міжнародних організаціях, таких як Інтерпол, Європол з метою посилення співпраці у протидії транснаціональній злочинності, зокрема й незаконному заволодінню транспортними засобами, що

вчиняються молоддю.

В умовах нових міжнародних відносин, як зазначав Г. Султ, найбільш поширеною стала практика примата міжнародного права за умови суворого дотримання державного і національного суверенітету у вирішенні внутрішніх правових проблем, що обумовлює також необхідність рівноправної співпраці. Вчені звертають особливу увагу на координаційні зв'язки вказаних правових систем, їх динамізм, суттєвий вплив на закріплення цих основних принципів у конституційній практиці країн-учасників і країн-кандидатів щодо регулювання вказаних проблем та співвідношення міжнародного і національного права [47, с. 23–26].

Отже, з моменту ратифікації вказаної та інших конвенцій [30, с. 108–112] в Україні, що недостатньо і неефективно удосконалена та не спрацьовує правова система щодо охорони та захисту прав людини і громадянина. Розробка системи впровадження єдиних європейських правових стандартів і норм [11, с. 14–17] визначається відповідними принципами. Значення принципів права, зокрема Європейського Союзу, полягає у тому, що вони є самостійними джерелами права. На відміну від багатьох норм національного і міжнародного права, норми права ЄС не стільки закріплюють уже сформовані суспільні відносини (за допомогою владного встановлення – санкціонування або узгодження волі суверенів), скільки змінюють, перетворюють їх (використовуючи методи гармонізації й уніфікації) і нерідко забезпечують їх розвиток у заздалегідь заданому напрямку або навіть сприяють створенню нових суспільних відносин, яких не існувало раніше, що є актуальним для сучасного розвитку України [22, с. 8–11; 23].

Шлях до європейського майбутнього та перспективи повноцінного членства України в Європейському Союзі, вимагає від держави визнання норм міжнародного права та міжнародних договорів. Інтеграція до європейських структур передбачає адаптацію українського законодавства та здійснення низки першочергових дій:

- 1) звернутися до міжнародних правових документів та уточнити питання

щодо визначення поняття «молодь», зокрема щодо вікових меж молоді;

2) здійснювати постійний моніторинг та ознайомлюватися зі змінами в міжнародно-правових актах щодо прав молоді та молодіжної політики;

3) визначити сучасні тенденції та підходи щодо криміналізації молоді та розробити відповідні заходи у її протидії, що сьогодні є актуальним завданням правоохоронних органів світу у забезпеченні прав і свобод громадян від протиправних посягань та, зокрема, серед молоді, що, на нашу думку, є проблемою світового масштабу, оскільки за дослідженням науковців «чисельність молоді від 14 до 35 років у світі складає більше 1 млрд. 100 млн. осіб» [58].

У зв'язку з вищезазначеними обставинами вбачаємо за доцільне усесторонньо:

- дослідити у міжнародних нормативно-правових актах поняття «молодь», зокрема, визначити межі молодіжного віку.

- проаналізувати відповідні міжнародно-правові акти, що регулюють права та статус молоді на міжнародному праві.

На основі результатів проведеного аналізування буде можливість сформулювати власне бачення щодо поняття «молодь» та його застосування в правовому полі. Такий комплексний підхід дозволить глибше зрозуміти, як міжнародне право трактує та регулює статус молоді, а також сприятиме виробленню обґрунтованої позиції з цього питання.

На сучасному етапі процес становлення міжнародного права стосовно превентивної діяльності серед молоді ще не завершено. Вже після Першої світової війни Ліга Націй прийняла ряд документів щодо забезпечення прав дітей і молоді, в основному з питань праці, добробуту, освіти, миру і безпеки. Однак, із середини XX століття (часів масових політичних і неpolітичних молодіжних рухів, виступів і навіть масових безладів) як керівництво окремих держав, так і міжнародні організації звернули пильну увагу на молодь, яка навчається у загальноосвітніх школах і студентів; на здійснення профілактичної роботи з молоддю і створили молодіжну політику. В умовах гострих дискусій

Генеральною асамблеєю ООН було прийнято рішення визначити віковий інтервал молодіжного віку в межах 15–24 років. Такі вікові межі молоді досить складно прийняти, оскільки в кожній окремій державі вікові межі молоді встановлено індивідуально із урахуванням національних особливостей. Однак, враховуючи здатність молоді адаптуватися до стрімких змін у будь-якому суспільстві, а також віковий потенціал активності молодої особи, інтервал молодіжного віку повинен складатися, на наше переконання і що підтверджується національним законодавством в межах 14–35 років. Крім того, міжнародне наукове співтовариство активно обговорює питання про розширення вікових меж поняття «молодь», яке передбачає збільшення вікового діапазону від 13–14 років до 30–35 років [51].

Генеральна асамблея ООН визнала в 1985 році право держав самостійно визначати поняття «молодь» відповідно до своїх національних концепцій і законодавства. Це рішення було пізніше підтверджено в резолюції Генеральної асамблеї ООН 50/80 від 14 грудня 1995 року, яка затверджувала Всесвітню програму дій щодо молоді. Окремі вчені вказують на те, що в 80-х роках минулого століття більшість країн світу змінили верхню вікову межу молоді, встановивши її верхню вікову межу на рівні 30 років, зокрема в США, Японії та ряді країн Європи. Крім того, вони відзначають позитивну позицію представників ЮНЕСКО щодо збільшення верхньої вікової межі молодого покоління до 35 років. Однак, і сьогодні в світі відсутнє єдине визначення молодіжного віку та його вікових меж:

- в Європі, США та Японії молодіжний вік може тривати від 13–14 до 25–30 років;
- Іспанія визначає молодіжний вік від 14 до 30 років;
- Люксембург встановив молодіжний вік від 15 до 25 років.

В окремих країнах молодь об'єднана з дітьми в одну вікову групу. Наприклад, в Англії та Нідерландах молодь та діти об'єднані в одну групу з віковими межами від народження до 25 років. У США, у окремих випадках, до молодих осіб відносять осіб до 35 років. У Німеччині встановлена верхня межа

молодіжного віку на рівні 27 років, з градацією вікових груп, а якщо брати до уваги нижню вікову межу молодіжного віку, яка різна в різних країнах, то у Франції молодіжний вік починається з 15 років.

В Україні вікову категорію молоді у 14-35 років визначено Законом України «Про основні засади молодіжної політики»: «молодь – молоді особи – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах» (ч. 17 ст. 1 Закону) [44].

Таким чином, у зв'язку з тим, що серед вчених і практиків у світі триває дискусія щодо визначення поняття «молодь», залишається проблемою і визначення віку молоді. Воно не може передати повного обсягу, змісту, форм вираження і особливостей молодіжного віку в різних країнах. Однак, без стабільного визначення на міжнародному рівні молодіжного віку (стандарту, орієнтира) складно характеризувати розвиток і удосконалення міжнародного права про молодь.

Організація Об'єднаних Націй – це глобальна міжнародна організація, метою діяльності якої є прийняття рішень стосовно питань, що стоять перед людством щодо забезпечення миру, розвитку права людини та інші. Крім цього, ООН було прийнято декілька декларацій, що присвячені молодіжній політиці, а саме : Декларація про розповсюдження серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги і взаєморозуміння між народами (2037 Резолюція (XX) від 7 грудня 1965 року) [14] та інші. Крім цього, питання молодіжної політики та молоді розглядаються та приймаються й іншими міжнародними організаціями у межах Європейського Союзу, куди прагне вступити й Україна. Держави світу повинні ефективно реалізовувати прийняті ООН декларації молодіжної політики. Зауважимо, що змістовно ці питання розглядаються у спеціальних доповідях Генерального секретаря ООН, присвячених молоді [57].

Проблема протидії злочинності серед молоді це питання, що постійно розглядаються на Конгресах ООН щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя, що носять актуальний характер. Не вирішення

соціальних питань молоді (освіти, зайнятості, охорони здоров'я, злидні) веде до виникнення проблем нормального їх розвитку, процесу соціалізації молоді та соціальної мобільності, а це в подальшому призводить до ускладнення стосунків із батьками, створення конфліктних ситуацій зі своїми однолітками. Наголосимо, що така несприятлива обстановка в деяких конкретних випадках виводить молодь на злочинний шлях.

За результатами дослідження законодавства іноземних країн та окремих міжнародно-правових актів, ініціатором яких є і Україна, доцільно окреслити ряд напрямів проблем криміналізації молоді, в нашій країні, а саме:

1) злочинність серед молоді розглядається як один із етапів процесу взросління, коли така категорія осіб проходять через біологічні та соціальні зміни;

2) соціально-економічні проблеми країни, такі як бідність, безробіття, соціальна ізоляція тощо, можуть штовхати окремих молодих осіб на шлях вчинення кримінальних правопорушень в пошуках засобів існування;

3) психологічні чинники, такі як нетерпимість до різниці за расовою, релігійною або іншою ознакою, можуть збільшувати ризик того, що молодь стане жертвою злочинів зі сторони своїх однолітків;

4) рівень злочинності серед молоді в містах значно вищий, ніж у сільській місцевості, проте останні роки свідчать про тенденцію до зростання злочинності серед молоді в усіх регіонах України [51].

З урахуванням наведеного вище можна зазначити, що молодь розглядається як частина кримінально активної частини суспільства, тому питання правового виховання молоді у міжнародних актах розглядаються детально. Одним із факторів криміналізації молоді є сімейні проблеми, наявність значної кількості неповних сімей, невідповідний правилам педагогіки помилковий психологічний вплив з боку дорослих осіб. За дослідженням, сім'я відіграє важливу роль у попередженні злочинної поведінки серед неповнолітніх та молоді. Тому роль держави повинна бути спрямована на підтримку і розвиток інституту сім'ї, а з боку місцевого самоврядування та правоохоронних

органів – на роботу із сім'ями «важких» підлітків:

1) враховуючи те, що за останні роки у світі зросла кількість молодих осіб, які активно стали вживати алкогольні напої, психотропні та наркотичні речовини тощо, що значно завдає шкоди здоров'ю, виникла необхідність проведення удосконаленої і активної державної політики з боку правоохоронних органів щодо виявлення і моніторингу такої категорії осіб;

2) з метою запобігання і попередження злочинності серед молоді та вирішення її соціальних проблем на рівні місцевої, національної та міжнародної політики, із залученням підприємств і організацій будь-якої форми власності, необхідно удосконалити систему прийняття управлінських економічних рішень щодо ефективного впливу на повсякденне життя молодих осіб, а також дану категорію осіб активно залучати до участі у профілактичних заходах, зокрема й серед своїх однолітків;

3) протидіяти увагу попередження молодіжної злочинності, а саме проводити ранню профілактику, повинні не тільки правоохоронні органи, а й органи місцевого самоврядування. Також місцеві громади повинні затверджувати молодіжні соціальні проекти з метою зменшення активності у криміналізації молодіжного середовища. Враховуючи те, що окремі молоді особи перебувають на обліках у поліції, ця категорія осіб постійно повинна бути в центрі їх уваги;

4) у світі продовжуються процеси міжнародної глобалізації, що поступово впливає на активізацію і зростання злочинності серед молоді та втягування її у професійну злочинність. Це, насамперед, активізація ЗМІ, телебачення, фільми іноземного виробництва тощо [51].

Працівникам поліції слід враховувати, що окрема категорія молодих осіб, у яких низька молодіжна мобільність, суспільна спрямованість і комунікабельність, які не можуть досягти кар'єрних успіхів, матеріального достатку тощо, стає на шлях злочинності. Аналізування міжнародно-правових актів з проблем виховання і захисту інтересів молоді від злочинних посягань свідчить про те, що кожна країна світу має удосконалювати своє законодавство

у питаннях захисту неповнолітніх та молоді від злочинного впливу враховуючи національні особливості. Переконані, що пріоритетним напрямом державної політики, з урахуванням міжнародного досвіду і національних інтересів, повинен бути всебічний розвиток і захист інтересів молоді в Україні.

Для проведення кримінально-превентивної політики в Україні необхідно здійснювати, насамперед, заходи ранньої профілактики серед молоді з метою недопущення вчинення з їх боку кримінальних правопорушень. З боку держави категорія молоді має постійно знаходитись в зоні пильної уваги та моніторингу, а з боку правоохоронних органів – особлива увага повинна приділятися тим, хто втягується, і тим, хто втягує таку категорію у злочинну діяльність.

Стратегічне прагнення України щодо повноправного входження до світової та особливо європейської спільноти має підкріплюватись, серед іншого, її цілеспрямованими заходами з удосконалення міжнародної співпраці, зокрема у сфері активної протидії злочинності, у тому числі по лінії МВС України, прокурорських, слідчих та судових органів [51], а на сьогодні й підрозділів Національної поліції України. Співробітництво МВС України, Національної поліції України з правоохоронними органами іноземних країн у протидії злочинності визначено в законах України «Про Національну поліцію України», та їх розділами у КПК України, Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» тощо.

Зазначимо, що проблема протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, відноситься до стратегічних пріоритетів розвитку міжнародної співпраці. Загострення проблем розповсюдження правопорушень серед молоді у країнах світу загрожує їх політичній стабільності, соціально-економічному розвитку та національній безпеці. У зв'язку з цим, протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю потребує удосконалення, форм, методів і засобів у діяльності правоохоронних органів різних держав. Така протидія спрямована не тільки на розвиток плідної співпраці у цій сфері, а й на

забезпечення надійного захисту прав і свобод громадян від злочинних посягань, а також на зміцнення позицій України на міжнародній арені як держави, яка діє у відповідності з міжнародними стандартами і вимогами у сфері протидії молодіжній злочинності.

У період проведення демократичних реформ і соціально-економічних трансформацій в Україні важливим напрямом є досягнення оптимального кримінально-правового та оперативно-розшукового моніторингу кримінальних правопорушень у молодіжному середовищі, недопущення їх зростання та оперативне реагування відповідними державними, зокрема, оперативно-розшуковими і технічними засобами, за рахунок індивідуальної профілактики.

Стан протидії злочинності серед молоді у багатьох країнах світу свідчить про те, що вікова група 14–35 років є однією із найбільш вразливих до кримінального впливу через період активної соціалізації, відсутність достатнього життєвого досвіду, формування особистості та розвитку індивідуальних інтересів. Однак, зі зростанням віку особи можна спостерігати тенденцію щодо послідовного зменшення рівня злочинності. Це пов'язано із тим, що молоді особи протягом свого життя набувають практичний досвід сприйняття різних ситуацій, краще розуміють наслідки своїх дій або бездіяльності тощо.

У той самий час негативні зміни у структурі та динаміці молодіжної злочинності, згідно з науковою позицією С. Ф. Денісова, є наслідком процесів соціально-економічної поляризації суспільства, зниження традиційної ролі сім'ї та суспільних інститутів у формуванні поведінкових установок молоді, проблем не працевлаштування та низької оплати праці таких осіб, недостатньо виваженої державної молодіжної політики тощо. Сукупність цих факторів сприяє зростанню агресивності молоді, її нервозності, зневіри у себе, які згодом можуть набути практичної реалізації у формі різноманітних девіацій. Ураховуючи поширеність злочинів серед осіб молодіжної групи, їх якісні характеристики небезпідставно можуть розцінюватися як прогностичні щодо всієї молодіжної злочинності [16, с. 16]. Ми підтримуємо таку позицію вченого,

оскільки це підтверджується також результатами нашого дослідження.

На сучасному етапі керівництво Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України на належному рівні приділяють увагу питанням організації і співпраці із зацікавленими відомствами, центральними та регіональними органами місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності, зокрема молодіжній. Основними документами у цій сфері є наказ МВС України від 15.05.2007 № 158 «Про організацію міжнародної діяльності органів внутрішніх справ України» та «Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол» № 613/380/93/228/414/510/2801/5 від 17.08.2020 р., які є чинними і в яких розглядаються питання організації та координації міжнародної діяльності органів внутрішніх справ і Національної поліції України щодо здійснення взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних країн у проведенні слідчих, оперативно-розшукових заходів, підготовці міжнародних договорів, протоколів тощо [32], що спрямовані на забезпечення безпеки та правопорядку в Україні та конкретній іноземній державі.

У 2012 році був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України, в якому запроваджено у IX розділі окремі положення міжнародного співробітництва, а зокрема: главою 42 «Загальні засади міжнародного співробітництва», главою 43 «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій» та главою 44 «Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція)». В цих главах закріплено комплекс питань щодо відносин органів досудового розслідування, прокуратури або судових органів країни з відповідними компетентними органами іноземних держав у визначеному напрямі отримав більш детальну процесуальну регламентацію. Такі відносини, як зазначається, мають відбуватися через «уповноважений (центральний) орган України». Важливою складовою в механізмі діяльності визначеного уповноваженого (центрального) органу виступає Департамент міжнародного співробітництва МВС України. Слід зазначити, що в системі

міжнародного співробітництва правоохоронних органів світу Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) сьогодні в Україні представлена Департаментом міжнародного співробітництва МВС України, структура та штатна чисельність, якого затверджені наказом МВС України від 21.08.2020 р. Інтерпол вже давно зарекомендував себе в якості досить ефективної правоохоронної структури щодо протидії транснаціональній злочинності. Україна набула членства в цій організації у 80-х роках ХХ століття. Протягом періоду, що минув, назва вітчизняного підрозділу Інтерполу, створеного в структурі МВС України, неодноразово змінювалася [38, с. 28]. Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України (Інтерпол в Україні) представлений самостійною службою Національної поліції України, має представництво на місцях відповідними відділами (відділеннями, секторами) департаментів, головних управлінь та управлінь Національної поліції в областях, місті Києві.

На підставі Європейської конвенції від 26.07.1995 р. створено «Європол» – Європейське поліцейське відомство для підвищення ефективності співпраці поліції всередині ЄС, особливий напрям діяльності якого складають питання запобігання незаконному транспортуванню наркотиків і тероризму. Зауважимо, що окремі вчені наголошують, що Інтерпол був і залишається монополістом криміногенної, оперативної та іншої інформації у всьому світі, що перевищує відповідні бази даних і можливості Європолу. Співпраця між указаними структурами здійснюється на рівні робочих зустрічей, відповідних протоколів за окремими напрямом протидії злочинності та взаємовідносин. На це вказує П. П. Підюков, що на сьогодні Інтерпол є єдиним органом співпраці поліції, який діє в усьому світі, і тільки він один є монополістом архіву і засобів передачі відомостей про злочинців по всіх регіонах планети [38, с. 28], що слід підтримати.

Активна міжнародна співпраця МВС України, Національної поліції України та інших правоохоронних органів України здійснюється каналами Інтерполу з поліцейськими й іншими правоохоронними відомствами Австрії,

Італії, Молдови, Німеччини, Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії та інших держав. Як свідчать статистичні дані, проблема викрадення автотранспорту залишається актуальною у міжнародному масштабі [18]. Так, за 2019 рік Департаментом міжнародного співробітництва МВС України встановлено 368 одиниць викраденого автотранспорту, що розшукувався правоохоронними органами зарубіжних країн, у тому числі Італії – 119, Німеччини – 53, Чехії – 37, Росії – 34, Іспанії – 33, Польщі – 38, Румунії, Словаччини та Угорщини – по 19, Боснії, Герцеговини та Швейцарії – по 7, Єгипті, Естонії, Латвії, Португалії, Словенії та Японії – по 4, із них 29 одиниць автотранспортних засобів, викрадених на території України. Ця тенденція продовжується і в наступні роки. У 2021 році було 312 автотранспортних засобів, що розшукувались правоохоронними органами іноземних країн, а саме: Італії (72), Чехії (59), Німеччини (50), Росії (26), Польщі (18), Словаччини (12), Литви (9), Болгарії та Франції (по 8), Австрії (7), Швеції (6), Бельгії (5), Латвії (4), Великої Британії та Норвегії (по 3), Нідерландів, Швейцарії, Сербії, Іспанії та Мексики (по 2), Румунії, Фінляндії, Греції, Бразилії, Туреччини, Данії, Казахстану, Португалії, Японії, Хорватії, Люксембургу та Боснії і Герцеговини (по одному). І лише 19 автотранспортних засобів, що розшукувались правоохоронними органами України, в цей же рік були встановлені на території іноземних держав, а саме в: Сербії та Чехії (по 1). Оскільки в Україні найбільше знаходиться нелегальних автівок з Італії, Чехії, Німеччини та Польщі, можна припустити, що саме ці країни і є найбільшими постачальниками крадених залізних коней.

Цікаво, що робота Інтерполу також поширюється на двоколісні транспортні засоби. Так, у 2020 році Національне центральне бюро Інтерполу брало участь в операції «Мототранспорт». За результатами її проведення на території України було виявлено 17 мотоциклів, мопедів та скутерів, що значилися в обліках Генерального секретаріату Інтерполу як викрадені. Найбільше тоді їх знайшли на Житомирщині (5 одиниць). У Київській, Луганській та Хмельницькій областях виявили по 2 мотоцикли, а у Вінницькій, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Львівській, Одеській та Харківській –

по одному.

Отже, обираючи в Україні для себе машину, що приїхала з-за кордону, крім іншого, доречно зважати на її попереднє «місце прописки» і перевірити за відкритими базами даних МВС. Оскільки не виключений випадок, коли під час реєстрації з'ясується, що транспортний засіб оголошений в розшук як викрадений. Тоді, звісно автівка буде вилучена і замість задоволення ви отримаєте чимало клопотів.

Перевірити авто у базах даних МВС можна за VIN-номером кузову або шасі. Копією офіційної бази, що періодично оновлюється, є державний пошуковий ресурс «Розшук». Також в пригоді можуть стати сервіси МТСБУ з перевірки чинності страхового поліса та зеленої картки, в яких здійснюється пошук як за державним номером транспортного засобу, так і за номером поліса. Окремо варто звернути увагу й на платні сервіси. Наприклад, нещодавно надаючи правову допомогу потерпілим вдалось ідентифікувати та встановити місцезнаходження авто з українською реєстрацією, яке було незаконно перепродано в одній із країн ЄС. Зважаючи на стрімке збільшення кількості українських авто за межами України питання їх правового статусу і спорів щодо власності набуло неабиякого значення [18].

На вирішення завдань щодо удосконалення протидії злочинам, пов'язаним з незаконним заволодінням транспортними засобами в Україні, необхідно вивчити та застосувати позитивний досвід іноземних держав. Дослідження Національного інституту юстиції США у 2020 році вказують на те, що найбільш ефективними заходами у протидії є ті, що поєднують профілактику із покаранням за готування та вчинення даного кримінального правопорушення. Наприклад, є програми у США щодо запобігання та протидії угонам автомобілів «Спостерігаю за Вашим автомобілем» (Watch Your Car). Сутність програми полягає в тому, що власник автомобіля, який не користується ним у нічні години доби, дає згоду поліції для участі в ній, заповнює спеціальну анкету. Йому видають два стікери, що наклеюють на переднє й заднє вітрове скло автомобіля. Стікери мають світловідбиваючі

елементи, що дає змогу бачити їх у темряві. З огляду на те, що більшість викрадень автомобілів відбувається саме вночі, поліцейські мають право зупиняти автомобілі з подібними наклейками з 1.00 год. до 5.00 год., перевіряючи наявність у водія відповідних документів на право експлуатації даного автотранспортного засобу. Інакше кажучи, пильність патрульних поліцейських і свідомих громадян у такий спосіб значно обмежує можливості для автовикрадачів у реалізації їхнього злочинного замислу. Наразі вказана програма реалізується в багатьох штатах США [59; 24].

Крім того, слід вказати, що Віденська декларація про злочинність і правосуддя від 17 квітня 2000 р. вказує на необхідність більш тісної координації та співробітництва між державами у вирішенні світової проблеми злочинності, зважаючи на те, що боротьба з нею є світовою проблемою, загальним і спільним обов'язком міжнародної спільноти [56], що підтверджує актуальність даного дослідження. Україна повинна продовжувати зміцнювати свої відносини з іншими правоохоронними органами іноземних держав з метою посилення співпраці у сфері протидії злочинності, зокрема у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, а також розробки ефективних стратегій і проведення спільних ефективних заходів для зміцнення системи правосуддя і забезпечення безпеки громадян та захисту їх прав.

На підставі вивчення міжнародних правових стандартів та законодавства іноземних країн можна зробити висновок, що проблеми та напрями використання та імплементації цих стандартів у протидію незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, можна класифікувати за такими напрямками:

- 1) розширення міжнародного співробітництва між правоохоронними органами України та відповідними організаціями іноземних країн для обміну інформацією та досвідом у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

- 2) ініціювання вдосконалення міжнародно-правових актів з питань

протидії злочинності, зокрема із законодавством Європейського Союзу, щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, та сприяння їх врахуванню та імплементації у національне законодавство України з прийняттям нових законів і нормативно-правових актів;

3) удосконалення правових механізмів та організаційних засад діяльності правоохоронних органів та підпорядкованих їм оперативних підрозділів з протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

4) впровадження автоматичної системи митного контролю, що забезпечить швидке виявлення кримінально налаштованих молодих осіб і членів молодіжних злочинних груп, які займаються незаконним заволодінням транспортними засобами;

5) своєчасне інформування іноземних правоохоронних органів про молодіжні злочинні групи та організації, які діють на території України з метою запобігання та протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Висновки до розділу 3

3.1. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення запропоновано здійснювати за такими напрямками: 1) вивчення причин і умов, що призводять до вчинення злочинів особами молодого віку; 2) моніторинг, збирання, аналізування та оцінювання оперативної інформації про процеси і явища, що відбуваються у певному молодіжному середовищі, та прийняття рішень і здійснення відповідних оперативно-розшукових та інших заходів з метою стабілізації криминогенної і оперативної обстановки на певній території, лінії, напрямі оперативного обслуговування; 3) проведення спільних заходів щодо з'ясування фактів готування чи здійснення спроби злочину особами

молодого віку й запобігання, виявлення, розкриття, припинення і розслідування кримінальних правопорушень; 4) забезпечення захисту інформації, що накопичується за результатами проведення оперативно-розшукових заходів, НС(Р)Д. У зв'язку з відсутністю загальнодержавної статистичної звітності про стан протидії молодіжній злочинності обгрунтовано пропозицію щодо створення в МВС України і застосування у практичній діяльності автоматизованої інформаційної системи «Молодь» з метою уніфікації, диференціації, узагальнення, накопичення оперативно-розшукової інформації щодо такої категорії осіб; в системі «Молодь» передбачена наявність бази даних про склад груп й територіальні сфери впливу та кримінальну «спеціалізацію» окремих кримінально налаштованих молодих осіб, яку необхідно своєчасно передавати до оперативних підрозділів, превенції та ювінальної превенції для планування, організації й проведення відповідних оперативно-розшукових та інших превентивних заходів з метою протидії злочинам у молодіжному середовищі.

Визначено, що інформаційно-аналітичне забезпечення даної діяльності складається з комплексу інформаційних, оперативно-розшукових заходів, С(Р)Д та НС(Р)Д, спрямованих на пошук, збирання, узагальнення, аналізування, оцінювання збереження та використання інформації із застосуванням сучасних телекомукаційних систем і мереж та засобів зв'язку у протидії молодіжній злочинності. Встановлено, що засоби, які застосовують в оперативно-розшуковій діяльності постійно удосконалюються, що дозволило сформулювати мету їх застосування за такими основними напрямками: 1) для отримання значимої оперативної інформації за допомогою: а) різновидів оперативних, криміналістичних та інших видів відомчих обліків поліції; б) моніторингу, аналізування, оцінювання, накопичення, класифікації оперативної інформації, на підставі чого прогнозуються і реалізуються оперативно-розшукові заходи у протидії злочинам, що вчиняються молоддю; 2) оперативно-розшукове документування з метою отримання оперативної інформації щодо прогнозів злочинних намірів, підготовчих та інших

протиправних дій з боку кримінально налаштованої молоді, інших відомостей (доказів) для подальшого їх використання у загальній та індивідуальній профілактичній, а також в оперативно-розшуковій діяльності й під час досудового розслідування; 3) отримання оперативної інформації щодо: а) осіб молодого віку, відносно яких було закрито кримінальні провадження з різних причин; б) молодих осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя; в) молодих осіб, яких за медичними висновками визначено психічнохворими або психічно-неврівноваженими особами; 4) забезпечення інформаційної безпеки. Запропоновано додатково в облікових регістрах *оперативного обліку* фіксувати дані щодо: 1) кількості оперативно-розшукових справ, у матеріалах яких міститься інформація про кількість молодих осіб, яким було роз'яснено про кримінальну відповідальність з питань готування або вчинення злочинів, а також проведено інші профілактичні заходи (бесіди) з оперативними працівниками та конфідентами; 2) кількості молодих осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за підготовку або спробу вчинення злочину; 3) кількості осіб з високим віктимним потенціалом, зокрема із числа неповнолітніх і молоді.

3.2. Висвітлено теорію із правозастосування правового інституту взаємодії оперативних підрозділів у протидії молодіжній злочинності з державними органами, місцевим самоврядуванням, громадами, громадкістю, слідчими, дізнавачами поліції, прокурорами та іншими правоохоронними органами. Запропоновано альтернативний перелік форм і методів взаємодії оперативних підрозділів поліції з іншими суб'єктами з питань протидії злочинності серед молоді, а саме:

1) під час здійснення постійного моніторингу і аналізування криміногенної та оперативної обстановки на території, лінії і напрямі оперативного обслуговування;

2) швидкого управлінського взаємного інформування про зміну криміногенної та оперативної обстановки;

3) постійного обміну оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою,

криміналістичною та іншою необхідною інформацією для врахування в оперативно-розшукових заходах з протидії злочинам серед конкретних кримінально налаштованих молодих осіб, а також інформацію з оперативних та інших обліків поліції;

4) створення спільних облікових баз даних щодо категорії осіб, зокрема, шахраїв, хакерів, розкрадачів через мережу Інтернет і мобільного зв'язку;

5) створення спільних робочих груп за участю представників державних органів влади, місцевого самоврядування, громад, правоохоронних органів і громадськості щодо вивчення окремих проблем стану та профілактики молодіжної злочинності та планування відповідних заходів;

б) сумісна підготовка та видання спільних міжвідомчих, відомчих нормативно-правових актів з питань протидії злочинам серед молоді, а також розробка законодавчих та нормативно-правових проєктів.

3.3. Одним із недоліків ефективного міжнародного співробітництва у протидії молодіжній злочинності в діяльності оперативних працівників визначено недостатній рівень знань і навичок щодо застосування міжнародно-правових актів в цьому напрямі, що породжує відомчу потребу у розроблені та вжитті заходів з підвищення рівня їх професійності. Доведено, що розвиток міжнародного співробітництва у процесі оперативно-розшукової протидії молодіжній злочинності потребує реалізації таких завдань: а) ратифікації та виконання чинних міжнародних правових актів і документів; б) цільового розроблення двосторонніх і багатосторонніх угод для використання їх на національному, двосторонньому, багатосторонньому, субрегіональному, регіональному та міжрегіональних рівнях та виконання рішень ЄСПЛ. Визначено, що удосконалення міжнародного співробітництва передбачає реалізацію таких заходів:

1) розширення міжнародного співробітництва між правоохоронними органами України та відповідними організаціями іноземних країн для обміну інформацією та досвідом у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

2) ініціювання вдосконалення міжнародно-правових актів з питань протидії злочинності, зокрема, із законодавством Європейського Союзу, щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, сприяння їх врахуванню та імплементації у національне законодавство України з прийняттям нових законів і нормативно-правових актів;

3) удосконалення правових механізмів та організаційних засад правоохоронних органів і підпорядкованих їм оперативних підрозділів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю;

4) впровадження автоматичної системи митного контролю, що забезпечить швидке виявлення кримінально налаштованих молодих осіб і членів молодіжних злочинних груп, які займаються незаконним заволодінням транспортними засобами;

5) своєчасне інформування іноземні правоохоронні органи про молодіжні злочинні групи та організації, які діють на території України для запобігання та протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

Результати досліджень висвітлено в публікаціях здобувача [50; 51; 52].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Адміністративна діяльність. Особлива частина : підручник. *Організація діяльності органів внутрішніх справ на транспорті*. /за заг. ред. проф. О. М. Бандурки. Харків : Еспада, 2000. 368 с.
2. Бабакин В. Н. Противодействие молодежной преступности в сфере информационных технологий. *Закон и жизнь* : междунар. науч.-практ. правовой журн. Кишинев, 2015. № 1. С. 35–39.
3. Бабакин В. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів ОВС у протидії молодіжній злочинності. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ* : зб. наук. пр. Харків : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2013. № 1. С. 36–48.
4. Бандурка О. М. Міліція і населення : теорія і досвід партнерства : монографія. Харків : Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 199 с.
5. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник. Харків. Нац. ун-т внутр. справ, 2002. Ч. I. 336 с.
6. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України : теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків : Основа, 1996. 398 с.
7. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. 480 с.
8. Березовський М. На шляху до євроінтеграції. *Міліція України : информ.-попул. та наук.-практ. іл. журн.* 2009. № 3. С. 14–15.
9. Білий П. М., Баранов П. М. Основи профілактики злочинів на транспорті : навч. посіб. Київ : УКРІНФОРМ, 2001. 196 с.
10. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні : монографія. Харків. Золота миля, 2013. 372 с.
11. Горан В. Україна до міжнародних стандартів боротьби з корупцією. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 4. С. 14–17.
12. Гуржій С. Г. Кіберзлочинність та відмивання коштів. *Департамент фінансових розслідувань / Державна служба фінансового моніторингу України*.

URL : <http://www.minfin.gov.ua/file/link/396800/file/tipolog2013.pdf>. (дата звернення : 17.05.2024).

13. Гуржій С. Г., Копиленко О. Л., Янушевич Я. В. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний і практичний аспект. Київ: Парламентське видво, 2005. 216 с.

14. Декларація про розповсюдження серед молоді ідеалів миру, взаємоповаги та взаєморозуміння між народами. 2037 (XX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_289#Text (дата звернення 21.04.2025).

15. Денисов С. Ф. Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спеціальність 12.00.08 Запоріжжя, 2011. 36 с.

16. Денисов С. Ф. Сучасна молодіжна злочинність у Німеччині та в Україні: порівняльно-кримінологічний огляд. *Право і безпека : наук. журн.* Харків : ХНУВС. 2010. № 3. С. 15–22.

17. Душейко Г. О. Організаційно-тактичні основи реалізації оперативно-розшукової інформації на стадії порушення кримінальної справи: дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 21.07.04. Харків, 2001. 268 с.

18. Звідки в Україну везуть крадені авто. URL: <https://zib.com.ua/ua/154227.html> (дата звернення: 01.06.2025).

19. Інструкція з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції: затв. наказом МВС України від 23.05.2017 № 440 (зі змінами). *Офіційний вісник України* 2017 р., № 56, стор. 19, стаття 1656. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17#Text> (дата звернення 08.03.2025).

20. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України: затв. наказом МВС України від 07.07.2017. № 575. (зі змінами). *Офіційний вісник України* 2017 р., № 67, стор. 135, стаття 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата

звернення : 07.02.2025).

21. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності : монографія. Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України, 1999. 219 с.

22. Колесніченко В. В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.01. Одеса, 2010. 22 с.

23. Інструкція з формування та ведення інформаційної підсистеми «Гарпун» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: затв. наказом МВС України від 13.06.2018 р. № 497. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0787-18#Text> (дата звернення 21.05.2025)/

24. Колодяжний М. Г. Сусідська варта в системі профілактики злочинності за кордоном і в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1. С. 250–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2019_1_29 (дата звернення : 07.02.2025).

25. Колпаков В. К. Взаимодействие милиции и общественности в сфере правопорядка : учеб. пособие. Київ. Укр. акад. внутр. дел, 1993. 80 с.

26. Костенко О. М. Концепція модернізації кримінології у світлі соціального натуралізму (про основи «натуралістичної» кримінології). *Право України*. 2009. № 7. С. 31–38.

27. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злу. Київ. Атіка. 2008. 352 с.

28. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.04.2025).

29. Лисенко А. М. Правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у сфері виготовлення та збуту алкогольних напоїв: дис. ... канд. юрид.

наук : спеціальність 21.07.04. Харків, 2008. 223 с.

30. Литвинов А. Н. Противодействие преступности : учеб. пособие. Київ : Хай-Тек Пресс, 2011. 200 с.

31. Литвинчук О. Конвенції Ради Європи : від підписання до імплементації. *Вісник прокуратури*, 2009. № 12. С. 108–112.

32. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. /відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ. Атіка, 2003. Т. 6 : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 2010. 1128 с.

33. Музичук О. М. Поняття та особливості міжнародного контролю за діяльністю правоохоронних органів в Україні. *Форум права*. 2011. № 2. С. 635–642.

34. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями : дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.07. Харків, 2003. 193 с.

35. Нуруллаєв І. С. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.11. Харків, 2008. 20 с.

36. Одерій О. В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів. Донецьк : ДІВС, 2001. 20 с.

37. Партнерство та співробітництво міліції з населенням : стан, проблеми, рекомендації / за заг. ред. В. О. Соболева, Ю. О. Свеженцевої. Харків : Поларт, 2005. 240 с.

38. Підюков П. П. Екстрадиція, правова допомога, розкриття, розслідування злочинів та інші пріоритети в практиці міжнародного співробітництва МВС по лінії Інтерполу : сучасний стан та перспективи. *Міліція України*. 2012. № 37/8. С. 27–29.

39. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ. НАВСУ, 1999. 702 с.

40. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України поліції : затв. наказом МВС України від

20.05.2020 № 405. *Офіційний вісник України* 2020 р., № 46, стор. 64, стаття 1481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення : 19.04.2025)

41. Права людини в повсякденному житті, Значимість діяльності Ради Європи в царині прав людини : бюлетень центру інформ. та док. Ради Європи в Україні /гол. ред. кол. С. Головатий. Київ : Центр інформ. та док. Ради Європи в Україні, 1998. 64 с. С. 58–59.

42. Про Національну поліцію : Закон України від 07.02.2015. № 580-VIII (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст.379 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. (дата звернення : 24.12.2024)

43. Про проект Закону України про профілактику злочинності : постанова Верховної Ради України від 31 січня 1996 р. № 16/96-ВР URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=16%2F96-%E2%>. (дата звернення : 14.02.2015)

44. Про основні засади молодіжної політики від 27.04.2021 № 1414-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2021, № 28, ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356> (дата звернення 20.04.2025).

45. Соболев В. О. Призначення соціологічної науки в системі правоохоронних органів. *Вісник Університету внутрішніх справ*, 1996. № 1. С. 124–130.

46. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р. *Офіційний вісник України*. 2018 р., № 23, стор. 259, стаття 808. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text> (дата звернення : 12.01.2025).

47. Султ Г. Соотношение международного и государственного права в теории и конституционной практике. *Закон и жизнь*. Кишинев, 2007. № 11. С. 23–26.

48. Топчій В. В. Форми взаємодії органів досудового розслідування з

оперативними підрозділами МВС України. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 111–121

49. Цехан Д. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання злочинам у сфері господарської діяльності оперативними підрозділами ОВС. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 67. С. 531–538. URL: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=3464>. (дата звернення : 28.11.2024)

50. Чекін Д. О. Напрями удосконалення взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Національні інтереси України*. 2025. № 6(11). С. 515–522. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6\(11\)-512-522](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6(11)-512-522)

51. Чекін Д. О. Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю : міжнародний досвід. *Наука і техніка сьогодні: журнал*. № 6(47) 2025. С. 177–187.

52. Чекін Д. О. Інформаційно-аналітичне забезпечення у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Global Trends in Science, Technology, and Economy: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Graz, Austria. July 09-11, 2025)*. Graz, Austria. 2025. Р. 128–129.

52. Шакун В. І. Міліція як суб'єкт реалізації державної політики в Україні /за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 56 с.

53. Шинкаренко І. Р. Взаємодія оперативних підрозділів ОВС та пенітенціарних систем України: прикладні проблеми наукового забезпечення *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2012. Спеціальний випуск № 3. С. 37–46.

54. Юхно А. А., Литвинов А. Н. Основы деятельности правоохранительных органов по противодействию преступности : учеб. пособие. Київ. Хай-Тек Пресс, 2011. 176 с.

55. Юхно О. О. Діяльність транспортної міліції щодо попередження крадіжок приватного майна громадян на пасажирському залізничному

транспорті : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.08 Харків, 2005. 20 с.

56. Declaration of vienna on crime and justice: meeting the challenges of the 21st century. Adopted by the Tenth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (Vienna, 10-17 April 2000). URL: http://www.un.org/en/documents/decl_conv/declarations/vendec.shtml. (дата звернення: 01.06.2025).

57. Guide to the Implementation of the World Programme of Action for youth URL : https://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/wpay_guide.pdf (дата звернення 02.04.2025).

58. The World health report : 2004. Changing history URL: <https://iris.who.int/handle/10665/42891> (дата звернення 21.04.2025).

59. Watch Your Car Program. URL: [http://mdsp.maryland.gov/Organization/Superintendent/Watch Your Car Program](http://mdsp.maryland.gov/Organization/Superintendent/Watch>Your%20Car%20Program) (дата звернення: 01.06.2025).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, яка полягає у виробленні теоретичних і прикладних засад протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Це покладено в основу побудови відповідної концепції, а також розроблення пропозицій і рекомендацій із удосконалення законодавства і відомчих нормативно-правових актів за напрямками діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку концептуальних положень і висновків, спрямованих на досягнення поставленої мети, основними з яких є такі:

1. Стан наукової розробленості проблем протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, свідчить про те, що раніше вказана тема концептуально не досліджувалася. У межах юридичної теорії утворюється новий науковий напрям, пов'язаний із формуванням концептуального знання щодо даного виду суспільних відносин. Констатовано, що структура системи протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, включає: 1) захист та охорону прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також інтересів суспільства й держави; 2) постійний моніторинг і прогнозування стану криміногенної та оперативної обстановки на відповідній території та напрями оперативного обслуговування щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 3) загальну та індивідуальну (ранню) профілактику кримінальних правопорушень відносно молодих осіб, схильних до скоєння незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 4) запобігання, попередження, виявлення, розкриття, припинення (нейтралізацію), повне, швидке і неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, вчинених молодими особами щодо незаконного заволодіння транспортними засобами; 5) взаємодію працівників оперативних підрозділів поліції між собою, з підрозділами

ювенальної превенції та дільничними офіцерами поліції, які входять до складу Управління превентивної діяльності та з офіцерами громад.

2. Зауважено, що значення понятійно-категоріального апарату оперативно-розшукової діяльності полягає в можливості його застосування для *прямого* (використання під час формулювання правових концепцій, ідей, норм права) чи *опосередкованого* (вплив на правосвідомість особи) регулювання оперативно-розшукових відносин. Виявлено необхідність теоретичного і законодавчого уточнення понятійно-категоріального апарату оперативно-розшукової діяльності, що має значення для ефективного регулювання таких відносин на основі міжнародних правових стандартів як засобу гарантування прав та основоположних свобод особи.

Доведено, що оперативно-розшукова протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю – *це розробка і реалізація ефективного та оптимального комплексу заходів, направлених на проведення оперативними підрозділами поліції постійного моніторингу, збирання, аналізування, оцінювання та накопичення інформації з метою прогнозування, планування та здійснення оперативно-розшукових заходів з удосконалення проведення загальної та індивідуальної профілактики, запобігання, попередження, виявлення, розкриття і припинення (нейтралізації) злочинної діяльності серед молоді*. Вказано на доцільність повного, швидкого і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень та сумісну реалізацію заходів із посадовими особами зацікавлених відомств і тих керівників, від яких залежить усунення причин і умов, що сприяли вчиненню таких кримінальних правопорушень серед молоді.

3. Визначено, що на теоретичному рівні у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, основний зміст і сутність будь-якого злочину представляє оперативно-розшукова характеристика, яка має структурні та смислові відмінності, зокрема, від криміналістичної, кримінологічної, психологічної, соціологічної характеристик правового циклу. Встановлено, що окремі її елементи використовуються в

оперативно-розшуковій діяльності як комплексне інформаційне забезпечення синтезу ознак, упорядкованих і взаємозалежних між собою різних представлень і результатів розвідки. Акцентовано, що вони об'єднуються в єдину цілісну «картину» намірів, підготовчих дій, способів вчинення і приховування молодими особами ознак кримінального правопорушення, що використовується працівниками оперативних підрозділів для вирішення конкретних завдань у цій сфері.

Наголошено, що основними елементами оперативно-розшукової характеристики злочинів, що вчиняються молоддю, є: кримінально-правові, криміналістичні, кримінологічні, віктимологічні ознаки, морально-психологічні і професійні якості правопорушника молодого віку. Доведено, що оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є динамічною категорією, яка доповнюється певними елементами залежно від характеру завдань, що розв'язуються у сфері такої протидії у конкретному регіоні та залежно від стану оперативної обстановки. Основним функціональним призначенням оперативно-розшукової характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, визначено забезпечення ефективного планування науково обґрунтованих та дієвих заходів і типових рекомендацій з організації й тактики застосування результативних оперативно-розшукових сил, засобів, форм і методів у досліджуваному напрямі.

4. Використання оперативно-розшукової тактики, яка регулюється відомчими нормативно-правовими актами та обирається оперативними працівниками у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, передбачає: поєднання комплексу гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, що охоплюють цілісну систему моніторингу і контролю за криміногенною обстановкою у молодіжному середовищі; встановлення та усунення причин і умов, що сприяють їх підготовці чи скоєнню; своєчасному виявленню молодих осіб від яких слід очікувати вчинення окресленої категорії кримінальних правопорушень;

здійснення щодо цих осіб працівниками правоохоронних органів загального, індивідуального і профілактичного впливу з метою недопущення вчинення ними злочинів у майбутньому та припинення тих, що розпочалися.

Напрямами удосконалення тактики оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, запропоновано визнати такі, як: 1) напрацювання стратегічних напрямів і тактики застосування системи заходів щодо протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 2) уніфікація надання оперативно-розшукових завдань джерелам з метою виявлення осіб із числа злочинців-професіоналів, які втягують молодих осіб у злочинну діяльність та отримання оперативної інформації з метою нейтралізації намагання створення злочинної групи чи організації за участю молодих осіб; 3) засвоєння нових засобів, форм і методів та відповідної тактики щодо нейтралізації злочинного впливу та діяльності молодих осіб, які є членами злочинної групи чи вже сформованої організації, зокрема, із застосуванням оперативних комбінацій чи оперативно-розшукових операцій для встановлення доказів чи роз'єднання, припинення (нейтралізації) злочинної діяльності; 4) системне прогнозування майбутньої поведінки молодих осіб з метою планування і здійснення оперативно-розшукових заходів із недопущення вчинення незаконного заволодіння транспортними засобами такою категорією осіб.

Встановлено, що попереджувальними тактичними комплексами у протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, є: *по-перше*, першопочаткове застосування індивідуальної профілактики, позитивний вплив з метою вилучення із криміногенного середовища із застосуванням джерел оперативної інформації та інших оперативно-розшукових заходів, оперативної комбінації та оперативно-розшукової операції щодо молодих осіб, які вперше замислюють або вчинили кримінальні правопорушення; *по-друге*, позитивний вплив за рахунок роз'яснення працівниками оперативних, слідчих підрозділів і дізнання молодим

особам, що готують або вчинили злочини, норм чинного законодавства та негативні наслідки участі у підготовці та вчиненні кримінального правопорушення; *по-третє*, оперативно-розшукові заходи щодо вилучення молодих осіб із кола професійних злочинців.

5. Окреслено оперативно-розшукову інформацію як результат реалізації алгоритму організації своєчасного отримання відомостей щодо кримінально налаштованої молоді та осіб, які втягують таку молодь у вчинення злочину із незаконного заволодіння транспортними засобами, що використовуються під час планування й застосування тактичних прийомів і визначення комплексу оперативно-розшукових заходів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. Констатовано, що джерелами оперативно-розшукової інформації за вказаним напрямом роботи є:

- 1) інформація із: засобів масової інформації, прес-конференцій, брифінгів, прийомів, зустрічей представників преси з керівництвом ГУ НП областей та відділів поліції, їх щорічних звітів перед громадськістю, прес-релізів;
- 2) джерела оперативної інформації, що сформовані оперативними підрозділами;
- 3) джерела оперативної інформації за результатами використання слідчими конфіденційного співробітництва згідно з положеннями ст. 275 КПК України;
- 4) результати оперативно-розшукового моніторингу мережі Інтернет із пошуку інформації відносно кримінально налаштованих молодих осіб;
- 5) результати діяльності та моніторингу спеціалізованих підрозділів кіберполіції;
- 6) результати оперативно-розшукових і розвідувальних заходів, проведених територіальними та галузевими оперативними підрозділами, їх аналізування та оцінювання.

6. Доведено, що оперативно-розшукова діяльність у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, спирається на сучасні знання закономірностей загальної, судової, юридичної психології та психології оперативно-розшукової діяльності, при цьому виокремлюються знання як про психологію молоді, так і психологічні аспекти діяльності самих оперативних та інших працівників поліції, слідчих, дізнавачів. Отже,

враховуючи специфіку діяльності у дослідженому напрямі, відповідні суб'єкти протидії отримують і ефективно використовують, крім загальних знань психології, ще й спеціальні про вікову психологію неповнолітніх і молодих осіб, що має особливості: підвищену емоційність, експансивність, схильність до саморекламування та бахвальства, відсутність обмежень у емоціях, правовий нігілізм, відчуття безкарності, схильність до криміногенних провокацій і створення конфліктних ситуацій. Встановлено, що взаємозв'язки оперативно-розшукової протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю, та психології зумовлені тим, що прийоми останньої у спілкуванні між людьми широко застосовуються під час проведення розвідувального опитування, оперативної установки тощо, що дає змогу оперативним працівникам підвищити ефективність своєї професійної діяльності.

Наголошено, що психологічний механізм індивідуальної злочинної поведінки особи – це ідеальна модель взаємодії особистості та зовнішнього середовища, що впливає на відмову від підготовки, чи спроби вчинення або сам процес вчинення злочину та криміногенної поведінки і зумовлюється особистісними й ситуаційними факторами та є результатом їх взаємодії, під час якої діяльність суб'єкта та ситуація зумовлюють одна одну. Визначено, що оперативний працівник під час проведення оперативно-розшукових заходів та у процесі здійснення НС(Р)Д, повинен уміло використовувати прийоми та правила вербального і невербального характеру (жестів, міміки, ознак фізичних вад тощо), які є важливим знаряддям розшуку, ідентифікації злочинця, під час проведення попереджувальної діяльності, індивідуальної профілактики, тактики індивідуального підходу, застосування психологічного методу позитивного впливу та переконання такої категорії осіб, одночас він повинен володіти, але не зловживати, знаннями про субкультуру в цілому та її мовою.

7. Зауважено, що використання оперативно-розшукової інформації у кримінальних провадженнях щодо вчинення незаконного заволодіння

транспортними засобами, що вчиняються молоддю, має суттєве значення у такій протидії. Акцентовано, що під час проведення оперативно-розшукових заходів оперативні підрозділи отримують значиму оперативну інформацію, що передають слідчому з дотриманням вимог процесуального оформлення, який використовує її як докази або у тактиці проведення превентивних слідчих дій. Зазначено, що оцінювання слідчим оперативно-розшукової інформації дає підстави для практичної реалізації та прийняття ним рішення стосовно доцільності й перспектив її використання у провадженні. Доведено, що використання результатів оперативно-розшукових заходів у кримінальних провадженнях щодо вчинених злочинів із незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, свідчать про те, що працівники оперативних підрозділів мають можливість отримати негласно оперативну інформацію відносно молодих осіб у більшому обсязі, ніж під час проведення НС(Р)Д.

8. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення запропоновано здійснювати за такими напрямками: 1) вивчення причин і умов, що призводять до вчинення злочинів особами молодого віку; 2) моніторинг, збирання, аналізування та оцінювання оперативної інформації про процеси і явища, що відбуваються у певному молодіжному середовищі, та прийняття рішень і здійснення відповідних оперативно-розшукових та інших заходів з метою стабілізації криміногенної і оперативної обстановки на певній території, лінії, напрямі оперативного обслуговування; 3) проведення спільних заходів щодо з'ясування фактів готування чи здійснення спроби злочину особами молодого віку й запобігання, виявлення, розкриття, припинення і розслідування кримінальних правопорушень; 4) забезпечення захисту інформації, що накопичується за результатами проведення оперативно-розшукових заходів, НС(Р)Д.

У зв'язку з відсутністю загальнодержавної статистичної звітності про стан протидії молодіжній злочинності обґрунтовано пропозицію щодо створення в МВС України і застосування у практичній діяльності

автоматизованої інформаційної системи «Молодь» з метою уніфікації, диференціації, узагальнення, накопичення оперативно-розшукової інформації щодо такої категорії осіб; в системі «Молодь» передбачена наявність бази даних про склад груп й територіальні сфери впливу та кримінальну «спеціалізацію» окремих кримінально налаштованих молодих осіб, яку необхідно своєчасно передавати до оперативних підрозділів, превенції та ювінальної превенції для планування, організації й проведення відповідних оперативно-розшукових та інших превентивних заходів з метою протидії злочинам у молодіжному середовищі.

Визначено, що інформаційно-аналітичне забезпечення даної діяльності складається з комплексу інформаційних, оперативно-розшукових заходів, С(Р)Д та НС(Р)Д, спрямованих на пошук, збирання, узагальнення, аналізування, оцінювання, збереження та використання інформації із застосуванням сучасних телекомукаційних систем і мереж та засобів зв'язку у протидії молодіжній злочинності. Встановлено, що засоби, які застосовують в оперативно-розшуковій діяльності постійно удосконалюються, що дозволило сформулювати мету їх застосування за такими основними напрямками: 1) для отримання значимої оперативної інформації за допомогою: а) різновидів оперативних, криміналістичних та інших видів відомчих обліків поліції; б) моніторингу, аналізування, оцінювання, накопичення, класифікації оперативної інформації на підставі чого прогнозуються і реалізуються оперативно-розшукові заходи у протидії злочинам, що вчиняються молоддю; 2) оперативно-розшукове документування з метою отримання оперативної інформації щодо прогнозів злочинних намірів, підготовчих та інших протиправних дій з боку кримінально налаштованої молоді, інших відомостей (доказів) для подальшого їх використання у загальній та індивідуальній профілактичній, а також в оперативно-розшуковій діяльності й під час досудового розслідування; 3) отримання оперативної інформації щодо: а) осіб молодого віку, відносно яких було закрито кримінальні провадження з різних причин; б) молодих осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя; в) молодих

осіб, яких за медичними висновками визначено психічнохворими або психічно-неврівноваженими особами; 4) забезпечення інформаційної безпеки.

Запропоновано додатково в облікових реєстрах *оперативного обліку* фіксувати дані щодо: 1) кількості оперативно-розшукових справ, у матеріалах яких міститься інформація про кількість молодих осіб, яким було роз'яснено про кримінальну відповідальність з питань готування або вчинення злочинів, а також проведено інші профілактичні заходи (бесіди) з оперативними працівниками та конфідентами; 2) кількості молодих осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за підготовку або спробу вчинення злочину; 3) кількості осіб з високим віктимним потенціалом, зокрема із числа неповнолітніх і молоді.

9. Висвітлено теорію із правозастосування правового інституту взаємодії оперативних підрозділів у протидії молодіжній злочинності з державними органами, місцевим самоврядуванням, громадами, громадськістю, слідчими, дізнавачами поліції, прокурорами та іншими правоохоронними органами. Запропоновано альтернативний перелік форм і методів взаємодії оперативних підрозділів поліції з іншими суб'єктами з питань протидії злочинності серед молоді, а саме: 1) під час здійснення постійного моніторингу та аналізування криміногенної й оперативної обстановки на території, лінії і напрямі оперативного обслуговування; 2) швидкого управлінського взаємного інформування про зміну криміногенної та оперативної обстановки; 3) постійного обміну оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою, криміналістичною та іншою необхідною інформацією для врахування в оперативно-розшукових заходах із протидії злочинам серед конкретних кримінально налаштованих молодих осіб, а також інформацію з оперативних та інших обліків поліції; 4) створення спільних облікових баз даних щодо категорії осіб, зокрема, шахраїв, хакерів, розкрадачів через мережу Інтернет і мобільного зв'язку; 5) створення спільних робочих груп за участю представників державних органів влади, місцевого самоврядування, громад, правоохоронних органів і громадськості щодо вивчення окремих проблем стану

та профілактики молодіжної злочинності та планування відповідних заходів; 6) сумісна підготовка та видання спільних міжвідомчих, відомчих нормативно-правових актів з питань протидії злочинам серед молоді, а також розробка законодавчих та нормативно-правових проєктів.

10. Одним із недоліків ефективного міжнародного співробітництва у протидії молодіжній злочинності в діяльності оперативних працівників визначено недостатній рівень знань і навичок щодо застосування міжнародно-правових актів в цьому напрямі, що породжує відомчу потребу у розробленні та вжитті заходів із підвищення рівня їх професійності. Доведено, що розвиток міжнародного співробітництва у процесі оперативно-розшукової протидії молодіжній злочинності потребує реалізації таких завдань: а) ратифікації та виконання чинних міжнародних правових актів і документів; б) цільового розроблення двосторонніх і багатосторонніх угод для використання їх на національному, багатосторонньому, субрегіональному, регіональному та міжрегіональних рівнях і виконання рішень ЄСПЛ. Визначено, що удосконалення міжнародного співробітництва передбачає реалізацію таких заходів: 1) розширення міжнародного співробітництва між правоохоронними органами України та відповідними організаціями іноземних країн для обміну інформацією та досвідом у сфері протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 2) ініціювання вдосконалення міжнародно-правових актів з питань протидії злочинності, зокрема, із законодавством Європейського Союзу, щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю, сприяння їх врахуванню та імплементації у національне законодавство України з прийняттям нових законів і нормативно-правових актів; 3) удосконалення правових механізмів та організаційних засад правоохоронних органів і підпорядкованих їм оперативних підрозділів у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю; 4) впровадження автоматичної системи митного контролю, що забезпечить швидке виявлення кримінально налаштованих молодих осіб і членів

молодіжних злочинних груп, які займаються незаконним заволодінням транспортними засобами; 5) своєчасне інформування іноземні правоохоронні органи про молодіжні злочинні групи та організації, які діють на території України для запобігання та протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю.

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Чекін Д. О. Оперативно-розшукова характеристика незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 6 (36). С. 787–796.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6\(36\)-787-796](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6(36)-787-796)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/25387/25365>

2. Чекін Д. О. Отримання оперативної інформації оперативними підрозділами у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. (12).

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15786502>

URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/330/235>

3. Чекін Д. О. Напрями удосконалення взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами у протидії незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Національні інтереси України*. 2025. № 6 (11). С. 512–522.

DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6\(11\)-512-522](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6(11)-512-522)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/25272/25250>

4. Чекін Д. О. Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю : міжнародний досвід. *Наука і техніка сьогодні журнал*. № 6 (47). 2025. С. 177–187.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-6\(47\)-177-187](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-6(47)-177-187)

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/25759/25733>

5. Чекін Д. О. Стан наукової розробленості протидії оперативними підрозділами незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Dictum Factum*. 2025. № 1 (17). С. 291–297.

DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-291-297>

URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/issue/view/19/17>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Чекін Д. О. Сучасні тенденції наукових досліджень із протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, учиненому молоддю. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. від дня народж. відом. вчен.-кримінал., д-ра наук, проф. Рудольфа Арчибальда Рейсса (Харків, 23 травня 2025 року). Харків. ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». 2025. С. 486–489.

7. Чекін Д. О. Організація і тактика оперативно-розшукової діяльності у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції. Випуск 74 (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 09 липня 2025 року). WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В. Б. 2025.

URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4196.

8. Чекін Д. О. Інформаційно-аналітичне забезпечення у протидії незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю. *Global Trends in Science, Technology, and Economy*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Graz, Austria. July 09-11, 2025). Graz, Austria. 2025. Р. 128–129.

РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

№ з/п	ЗАПИТАННЯ ТА ВАРІАНТИ ВІДПОВІДІ	%
1.	Стаж роботи: до 1 року від 1 до 3 років від 3 до 5 років від 5 до 10 років понад 10 років	7 % 35 % 28 % 36 % 8 %
2.	Чи проводиться у Вашому підрозділі робота щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю: так ні	90 % 10 %
3.	Чи достатніми є Ваші знання стосовно щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю: так ні	22 % 78 %
4.	З яких джерел Ви отримуєте інформацію та знання про методику незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю під час навчання у закладах освіти зі спеціальної літератури із методичних розробок, оглядів, що вивчаються у підрозділі, або на спеціальних заняттях, що проводяться від більш досвідчених колег не отримую взагалі інше	3 % 14 % 26 % 45 % 9 %
5.	Недостатність яких даних відчувається особливо гостро: про причини та умови злочинів про обставини, що сприяють злочинам про особливості організації профілактичного впливу про тактику здійснення профілактичного впливу при проведенні окремих слідчих дій про новітні зразки техніки інше	25 % 57 % 36 % 24 % 12 %
6.	Що Ви включаєте у поняття «незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю»:	

	заходи правового впливу заходи виховного впливу заходи індивідуального впливу заходи масового впливу обмеження пропаганди насилля через засоби масового впливу у денний час заходи психологічного впливу психолого-педагогічний вплив формування у людини певних моральних цінностей, установок психологічну допомогу особам, які мають певні психічні відхилення інше	75 % 17 % 11 % 2 % 56 % 9 % 13 % 4 % 1 %
7.	<i>Які заходи, на Вашу думку, доцільно використовувати для підвищення результативності щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю:</i> криміналістичної та спеціальної техніки оперативно-розшукової тактики здіяння засобів масової інформації авторитет працівників правоохоронних органів формування певного внутрішнього переконання страх перед покаранням комфортність «роблю як всі» інше	52 % 10 % 44 % 26 % 5 % 20 % 9 % 12 %
8.	<i>Які профілактичні заходи щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю Ви використовуєте у власній оперативно-службовій діяльності:</i> проведення спеціальних профілактичних операцій інформування населення з відповідних питань профілактичні бесіди заходи правової пропаганди інші	12 % 71 % 12 % 24 % 4 %
9.	<i>Які за своїм походження та сферами впливу заходи й засоби незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю слід віднести до найбільш ефективних:</i> попередження і припинення злочинів на стадіях їх готування або замаху на них забезпечення поступового контролю за особами, звільненими з місць позбавлення волі кримінально-процесуального забезпечення реалізації	70 % 76 %

	кримінально-правових норм нормативного регулювання економічного регулювання технічного забезпечення ідеологічного впливу	68 % 47 % 45 % 11 % 2 %
10.	Які слідчі дії та негласні слідчі (розшукові) дії, на Ваш погляд, відповідають завданням здійснення профілактичного впливу: огляд місця події допит потерпілих, свідків, очевидців, підозрюваних очна ставка пред'явлення для впізнання обшук виїмка призначення судових експертиз відтворення обстановки і обставин події злочину глава 21 КПК України; інше	6 % 100 % 14 % 23 % 40 % 12 % 3 %
11.	Які форми взаємодії застосовуються Вами щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю взаємообмін інформацією координація спільних зусиль спільне здійснення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій участь у роботі слідчо-оперативної групи спільне планування виконання доручень зацікавленої сторони сприяння діяльності слідчого інші	68 % 80 % 83 % 78 % 72 % 68 % 69 %
12.	Що, на Ваш погляд, треба зробити, аби покращити якість взаємодії: поставити взаємодію на постійну нормативно визначену основу ввести матеріальне стимулювання роботи членів громадських формувань відновити роботу рад профілактики та товариських судів відтворити добровільні формування з охорони громадського порядку	90 % 76 % 48 % 22 %
15.	Чи має діяльність щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю віднесено до основних функцій поліції: так ні	68 % 32 %

16.	Чи є необхідність створення в Національній поліції окремої служби щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю: так ні	75 % 25 %
17.	До якого блоку мала б належати служба щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю: до поліції громадської безпеки до слідчо-криміналістичного блоку до кримінальної поліції у кожному структурному блоці	30 % 11 % 45 % 74 %
18.	Що слід визнати причинами низької ефективності діяльності оперативними підрозділами щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю: недостатня нормативно-правова база невідповідність прав і обов'язків працівників поліції; фактична відсутність у працівників мотивації щодо діяльності в напрямку протидії злочинам надто широке коло виконуваних службових завдань надмірна завантаженість працівників відсутність об'єктивної системи обліку та критеріїв оцінки результатів діяльності низькі технічні та інші ресурсні можливості неналежна взаємодія між службами та підрозділами поліції, а також між ними та іншими державними органами	14 % 39 % 43 % 73 % 76 % 51 % 79 % 26 %
19.	Оцініть умови оперативно-службової діяльності: незабезпеченість працівників сучасними технічними та спеціальними засобами відсутність сучасної пошукової та оперативної техніки правовий нігілізм та байдужість недостатність взаємодії з іншими органами відсутність співпраці з громадськістю відсутність реального захисту свідків та інших учасників кримінального судочинства	26 % 53 % 42 % 28 % 77 % 86 %
20.	За якими критеріями варто оцінювати роботу працівників поліції щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю: за кількісними показниками стану злочинності на території обслуговування за показниками структури злочинності на території обслуговування за кількісними показниками щодо запобігання злочинам,	40 % 36 %

	припинення злочинів, виявлення причин і умов, що сприяють злочинам, та заходів з їх усунення за показниками щодо засобів та методів, які застосовувалися працівниками поліції у попередженні злочинів	23 % 16 % 47 %
21.	<i>Чи враховують плани протидії молодіжній злочинності, які складаються у Вашому підрозділі, оперативну обстановку в регіоні (районі):</i> враховують повністю враховують частково не враховують (вказіть причини)	 15 % 19 % 66 %
22.	<i>Яким чином підвищують кваліфікацію щодо попередження і незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю фахівці Вашого підрозділу:</i> на курсах підвищення кваліфікації в межах службової підготовки самостійно інше	 46 % 18 % 31 % 5 %
23.	<i>Як слід оцінити сучасний рівень правової обізнаності суспільства щодо протидії злочинності:</i> задовільний незадовільний	 8 % 92 %
24.	<i>Чи потрібен, на Ваш погляд, нормативний документ, присвячений загальним питанням організації та здійснення протидії злочинам у сфері незаконного заволодіння транспортних засобів, що вчиняються молоддю?:</i> так ні	 81 % 19 %
25.	<i>Ваші пропозиції з удосконалення методики протидії молодіжній злочинності:</i>	
25.	<i>Чи вважаєте Ви необхідним запозичення зарубіжного досвіду в частині навчання та підготовки слідчих та оперативних підрозділів щодо тактики виявлення, запобігання та розслідування фактів незаконного заволодіння транспортних засобів?</i> так ні	 79,8 %
26.	<i>Чи вважаєте Ви необхідним забезпечення практичних працівників оперативних підрозділів практичними</i>	

	<i>рекомендаціями щодо запобігання та протидії злочинам у сфері незаконного заволодіння транспортних засобів?</i> так ні	96,2 %
27	<i>Чи вважаєте Ви необхідним вдосконалення правового регулювання щодо протидії злочинам у сфері незаконного заволодіння транспортних засобів?</i> так ні	93,4 %
28	<i>Як Ви оцінюєте організацію оперативно-розшукової діяльності щодо розкриття незаконного заволодіння транспортними засобами, що вчиняються молоддю?</i> Відповідає сучасним вимогам Не відповідає сучасним вимогам	52,1 % 47,9 %

**Статистичні дані зареєстрованих кримінальних правопорушень
за період 2014-2024р.р. щодо незаконного заволодіння транспортними засобами**

№ з / п	Правопорушення	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1	Усього	529139	565182	592604	523911	487133	444130	360622	321443	362636	475595	492479
2	тяжкі та особливо тяжкі	180008	199368	232542	214660	183677	140483	138360	124063	231215	310577	332017
3	незаконне заволодіння транспортним засобом	12584	11463	12205	9018	6642	5467	4522	2894	4194	1546	1119
4	автомобілями	8586	6890	6782	5099	3922	3009	2341	1673	2794	890	649

ВІДОМОСТІ ПРО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У 2020 -2024 РОКАХ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Правопорушення	2020								
	Кількість осіб, яких повідомлено про підозру	Виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення	за віком на час вчинення кримінального правопорушення		за освітою на час вчинення кримінального правопорушення				
			14-до 18 років	18-35 років	вища і фахова передвища	професійна (професійно-технічна)	базова середня та профільна середня	початкова	без освіти
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Всього осіб	107528	98589	219	39892	9263	13920	14224	1645	696
особливо тяжких	3608	2115	49	1280	322	411	476	49	22
тяжких	31041	26698	1194	11070	2433	1947	5769	647	273
Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289	2235	1999	253	904	114	313	368	89	15
З них: автомобілями	1094	945	77	454	74	164	190	19	7
2021									
Всього осіб	103548	96016	2492	39558	10539	9579	11299	1353	608
особливо тяжких	3489	2160	765	16604	4045	4065	7898	423	173
тяжких	29568	25453	1035	10452	2364	2553	4720	563	252
Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289	1765	1562	175	719	93	266	293	58	9

Правопорушення	1	2	3	4	5	6	7	8	9
З них: автомобілями	923	787	56	610	58	145	386	15	6
2022									
Всього осіб	78208	69542	1291	28897	10240	4155	13400	754	348
особливо тяжких	5236	2832	59	1127	750	160	166	137	14
тяжких	34478	28246	726	11164	3106	2609	4827	419	203
Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289	1028	885	78	394	79	139	150	23	3
З них: автомобілями	548	447	22	331	56	92	173	9	1
2023									
Всього осіб	100222	91715	1634	34396	11137	10002	11975	920	362
особливо тяжких	4893	3062	80	1747	767	511	412	41	16
тяжких	44420	38517	987	15981	4269	4424	6487	556	225
Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289	1010	903	85	396	62	140	148	36	10
З них: автомобілями	508	442	36	390	46	74	255	10	5
2024									
Всього осіб	9533	88084	1496	32437	11073	9235	11010	843	276
особливо тяжких	5144	3013	82	1141	582	522	302	37	10
тяжких	43100	38390	832	14018	4099	4539	4740	475	165
Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289	1053	910	113	384	43	137	160	40	4
З них: автомобілями	576	489	36	227	34	40	48	16	3

ЗАТВЕРДЖУЮ

т.в.о. Начальника ХРУП №1 ГУНП
в Харківській області
полковник поліції
Лінік С. О.

12 червня 2025 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження проведеного здобувачем вищої освіти ступеня доктор філософії у галузі права Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Чекіним Денисом Олександровичем на тему: «Протидія оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Комісія у складі:

- голова — Начальник відділу кримінальної поліції Харківського районного управління поліції № 1 Головного управління Національної поліції в Харківській області підполковник поліції Мельников Д. В.;

членів комісії:

- оперуповноважений відділу кримінальної поліції Харківського районного управління поліції № 1 Головного управління Національної поліції в Харківській області старший лейтенант поліції Матяжов О. О.;

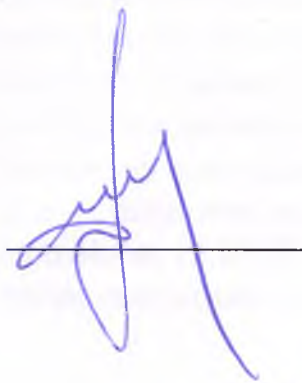
- оперуповноважений відділу кримінального поліції Харківського районного управління поліції № 1 Головного управління Національної поліції в Харківській області старший лейтенант поліції Оболенко В. Д.

цим актом засвідчує, що результати наукового дослідження проведеного Чекіним Денисом Олександровичем на тему: «Протидія оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю» впроваджено і використовуються у практичній діяльності та при проведенні занять в системі службової підготовки з

працівниками відділу кримінального поліції Харківського районного управління поліції № 1 Головного управління Національної поліції в Харківській області Національної поліції. Наведені пропозиції у науковому дослідженні щодо протидії оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю» мають необхідний теоретичний рівень і практичне значення, сприятимуть оптимальній та ефективній діяльності оперативних працівників, а також підвищення та удосконалення їх професійної майстерності.

Голова комісії:

Начальник ВКП ХРУП № 1
ГУНП в Харківській області
підполковник поліції

Мельников Д. В.

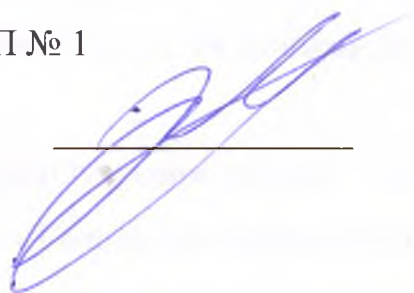
Члени комісії:

Оперуповноважений ВКП ХРУП № 1
ГУНП в Харківській області
ст. лейтенант поліції

Матяжов О. О.

Оперуповноважений ВКП ХРУП № 1
ГУНП в Харківській області
лейтенант поліції

Обополенко В. Д.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник директора
Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

Ганна СПИЦИНА

«10» червня 2025 року

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Чекіна Дениса Олександровича «Протидія оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю», поданого на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» у освітню діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Комісія в складі:

1. Михальського Олега Олександровича, завідувача сектору Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидата юридичних наук, старшого дослідника;
2. Хоші Вадима Віталійовича, завідувача відділу підвищення кваліфікації судових експертів Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидата юридичних наук, старший дослідник;
3. Давиденко Дар'ї Олександрівни, завідувача відділу аспірантури та докторантури Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», кандидата економічних наук, старшого дослідника

— цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Чекіна Дениса Олександровича «Протидія оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю», поданого на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» використовуються у освітній діяльності.

Зокрема, при підготовці лекцій та методичних рекомендацій для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії для дисципліни «Сучасна

правова доктрина експертного забезпечення правосуддя (за криміналістичним профілем)».

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Чекіна Дениса Олександровича «Протидія оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю», у освітню діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України забезпечило розширення науково-методичного інструментарію під час опрацювання предмету та меж судово-експертної діяльності.

Результати дисертаційного дослідження Чекіна Дениса Олександровича «Протидія оперативними підрозділами незаконному заволодінню транспортними засобами, що вчиняються молоддю», у освітню діяльність Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, сприятимуть підвищенню якості правового та організаційного забезпечення діяльності судово-експертних установ.

Голова

Олег МИХАЛЬСЬКИЙ

Члени комісії

Вадим ХОША

Дар'я ДАВИДЕНКО